

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

Diplomová práce

2023

Bc. Kateřina Ollé

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Diplomová práce

Bc. Kateřina Ollé

**System péče o ohrožené dítě v zařízení pro děti
vyžadující okamžitou pomoc**

Olomouc 2023

Vedoucí práce: Mgr. Dagmar Pitnerová, Ph.D.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu zdrojů.

V Olomouci, dne 8. 6. 2023

Bc. Kateřina Ollé

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych poděkovat paní Mgr. Dagmar Pitnerová, Ph.D. za odborné vedení práce, její čas a cenné rady, ochotný a laskavý přístup, nadšení a lásku k problematice.

Obrázek 1- Matka Tereza s dítětem (Zdroj: <https://www.likvidacelepry.cz/O-nas/Clanky/Matka-Tereza.html>)

„Pokud chcete změnit svět, chod'te domů a milujte svoji rodinu.“

Matka Tereza

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Kateřina Ollé
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Dagmar Pitnerová, Ph. D.
Rok obhajoby:	2023

Název práce:	Systém péče o ohrožené dítě v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
Název v angličtině:	System of immediate childcare in a facility for children requiring immediate assistance
Anotace práce:	<p>Cílem diplomové práce je zkoumat, jak probíhá systém péče o ohrožené děti v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Skládá se ze čtyř kapitol. V úvodu je popsána problematika ohroženého dítěte, jeho socializace uvnitř rodiny, mezi vrstevníky, ve škole a vliv společnosti na dítě. Následuje seznámení s kompetencemi a úlohou orgánů sociálně-právní ochrany dětí a charakteristika zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.</p> <p>V rámci výzkumného šetření byla zvolena kvalitativní metoda prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů. Byly osloveny čtyři respondentky (paní ředitelka, dvě sociální pracovníce a paní psychologka) v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc Klokánek.</p> <p>Výzkum zjišťuje práci multidisciplinárního týmu a metody práce odborníků s ohroženými dětmi.</p>
Klíčová slova:	ohrožené dítě, socializace, sociálně-právní ochrana, multidisciplinární tým, práce odborníků, Klokánek
Anotace práce v angličtině:	The aim of the diploma thesis is to examine how the system of care for children at risk in a facility for children requiring immediate help works. It consists of four chapters. The introduction describes the problem of the child at risk, his socialization within the family, among peers, at school and what influence society has on the child. This is followed by an introduction to the competences and role of the bodies

	<p>of social and legal protection of children and the characteristics of facilities for children requiring immediate help.</p> <p>As part of the research investigation, a qualitative method was chosen through semi-structured interviews. Four female respondents (a director, two social workers and a psychologist) were approached in a facility for children in need of immediate help, Kangaroos.</p> <p>The research examines the work of a multidisciplinary team and the methods of work of experts with children at risk.</p>
Klíčová slova v angličtině:	endangered child, socialization, socio-legal protection, multidisciplinary team, work of experts, Kangaroo
Přílohy vázané v práci:	<p>Příloha 1 – Úvodní a základní ustanovení zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozd. předpisů</p> <p>Příloha 2 – Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (ÚMPOD)</p> <p>Příloha 3 – Přehled zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v České republice</p>
Rozsah práce:	s. 109
Jazyk práce:	český

Obsah

ÚVOD.....	5
1 OHROŽENÉ DÍTĚ V RÁMCI JEHO SOCIALIZACE.....	7
1.1 Dítě a jeho socializace	8
1.2 Základní potřeby dítěte	10
1.3 Rodina.....	13
1.4 Vrstevníci.....	17
1.5 Školní prostředí.....	21
1.6 Vliv společnosti na dítě.....	26
1.7 Syndrom CAN	31
2 SYSTÉM POMOCI SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ.....	42
2.1 Povinnosti obecních úřadů a obecních úřadů s rozšířenou působností v rámci sociálně-právní ochrany dětí	42
2.2 Legislativa.....	46
2.3 Standardy kvality sociálně-právní ochrany.....	51
2.4 Individuální plán ochrany dítěte (IPOD)	54
2.5 Kompetence sociálního pracovníka sociálně-právní ochrany	56
2.6 Zařízení sociálně-právní ochrany.....	57
3 ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI VYŽADUJÍCÍ OKAMŽITOU POMOC	66
3.1 Cíle zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	66
3.2 Prostory zařízení	68
3.3 Multidisciplinární tým a zaměstnanci zařízení	68
3.4 Smlouva o poskytování ochrany a pomoci § 42a	70
3.5 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v České republice.....	76
4 VÝZKUMNÁ ČÁST.....	78
4.1 Výzkumné cíle	78
4.2 Metodologie	78
4.3 Výzkumný soubor.....	80

4.4 Výzkumné závěry	98
Závěr.....	102
Použitá literatura a internetové zdroje.....	103
Seznam grafů.....	108
Seznam obrázků.....	108
Seznam použitých zkratk.....	108
Seznam příloh.....	109

ÚVOD

„Děti jsou neskutečně důležité. Oni jsou budoucnost světa.“

Elton John

Právní řád České republiky respektuje právo a povinnost rodičů pečovat podle vlastních představ o své děti a nezasahuje do fungování rodiny, není-li to nutné. Zasahování do soukromí a rodinného života je tedy možné až tehdy, jestliže o to rodiče, případně jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte požádají. Také v případě, je-li dítě v ohrožení a zásah zvenčí je v jeho zájmu. Dalším argumentem může být neschopnost rodičů postarat se o děti z důvodu jejich nemoci nebo těžké životní situace. Tehdy stát zastoupený orgánem sociálně-právní ochrany dětí (neboli OSPOD) může do situace v domácnosti vstoupit a učinit patřičná opatření. Veškerá opatření musí být vždy činěna v zájmu dítěte.

Sociální pracovnice OSPODU hledá krátkodobé i dlouhodobé prostory k ubytování ohrožených dětí. Nejprve obvolává nejbližší rodinu, zda není někdo, kdo by mohl o děti pečovat a pokud neuspěje, spojí se telefonicky se zařízením pro děti vyžadující okamžitou pomoc (zkráceně ZDVOP). Zjišťuje, zda je v nejbližším zařízení volné místo pro umístění ohroženého dítěte. Pokud ano a není jiná možnost, je dítě přijato do péče zařízení, dokud se situace nevyřeší jinak.

Téma práce jsem si zvolila po bohatých zkušenostech z praxe, kterou jsem absolvovala ve dvou zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Měla jsem velkou radost, že tato zařízení existují a pomáhají dětem v jejich nelehké situaci. Obdivuji práci všech odborníků, kteří se naplno věnují ohroženým dětem, aby jim pomohli po psychické, citové i zdravotní stránce a vrátili je zpět do normálního života.

Cílem je popsat systém sociálně-právní ochrany v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a v rámci výzkumného šetření zjistit, jak probíhá týmová spolupráce pracovníků v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Dílčí cíle

- Charakterizovat dítě a jeho socializaci v rámci rodiny, školy, mezi vrstevníky a ve světě/společnosti.
- Definovat druhy ohrožení dětí jako je syndrom CAN a s ním související zanedbávání, fyzické a psychické týrání či sexuální násilí.
- Seznámit se s legislativou, která se zabývá sociálně-právní ochranou dětí a umístováním dětí do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (ZDVOP).
- Vytvořit přehled zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v České republice.
- Zkoumat postup při přijetí dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.
- Zjistit metody práce s ohroženým dítětem.

Diplomová práce se skládá z teoretické a výzkumné části. Jako výzkumná strategie je zvolena kvalitativní forma. Data do praktické části jsou získána v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc Klokánek, a to pomocí polostrukturovaných rozhovorů se čtyřmi respondentkami: s paní ředitelkou, dvěma sociálními pracovníci a paní psycholožkou.

Danou problematikou se v České republice zabývají tito odborníci: Jiří DUNOVSKÝ, Zdeněk DYTRICH, Zdeněk MATĚJČEK, Oldřich MATOUŠEK a například ještě Hana PAZLAROVÁ. V zahraničí se problematice věnují Gert JACOBI, Jocelyn BROWN, Patricia COHEN, Jeffrey G. JOHNSON a Suzanne SALZINGER.

1 OHROŽENÉ DÍTĚ V RÁMCI JEHO SOCIALIZACE

Z hlediska platného českého práva je dítě nezletilá osoba do dosažení věku 18 let. Za ohrožené dítě se považuje takové, jehož potřeby nejsou naplněny nebo jejichž naplňování je ohrožené. Jsou to případy, kdy je s dítětem nevhodně zacházeno nebo vyrůstá v deprimujícím prostředí; v sociálně vyloučené lokalitě; mimo vlastní rodinu nebo se jedná o dítě s poruchami chování (Matoušek, 2016, s. 11).

Deprivace je stav, kdy je dítě zbaveno možnosti uspokojovat své psychické a fyzické potřeby. Jde o dlouhodobé a významné strádání v oblasti lidských potřeb, strádání z nedostatku smyslových podnětů, citové strádání, nedostatek v pocíťování bezpečí a lásky nebo vzájemných sociálních vazeb (Langmeier a Matějček, 2011, s. 23).

Dítě je smyslem, cílem a touhou rodinného života. Lidé stvrzují svoji lásku manželským sňatkem a obrazným „produktem“ jejich lásky je samotné dítě, o které společně pečují. Lidský život je bohužel plný nástrah a nedorozumění, takže přichází spousta nekomfortních situací a ne každá rodina je všechny ustojí. Někdy jeden z páru odejde za novým partnerem a rodina se rozpadne. Jindy podlehnou rodiče alkoholu či drogám nebo přestávají střízlivě uvažovat po bolestném odchodu někoho z bližních. Každá bolest určitým způsobem otupuje mysl člověka, a pak se může stát, že nevědomky začne ubližovat svému okolí, nejčastěji vlastním dětem. Děti jsou první na ráně, kdo odnáší hněv, hádky a nevěry mezi rodiči. Ubližování sobě navzájem nebo dětem by absolutně nemělo být běžné, přesto k němu však dochází velice často. Fyzického týrání si snadněji všimneme než ubližování, které je psychického rázu. Buďme proto bdělí a pozorní ke svému okolí a pokusme se, aby v našich rodinách bylo co nejméně bolesti (Krtičková, 2023).

Je spousta nástrah, které dětem hrozí, nejsou-li jejich rodiče zodpovědní ve výchově. Nejčastější a nejhlavnější důvody, skrze které jsou děti odebírány z rodin a následně umístovány do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (nebo jiných zařízení), jsou následující formy ubližování – zanedbávání, fyzické a psychické týrání nebo sexuální zneužívání. Rodiče mohou budoucnost svých dětí ohrozit i tím, že nebudou mít kde složit hlavu, budou trpět nějakou závislostí či poruchou nebo budou žít nezodpovědným zahálčivým způsobem života, mít hluboko do kapsy a dítě tak bude strádat v základních potřebách. K ubližování dětem nedochází pouze v rodinách, ale bohužel v celé společnosti (Matoušek, 2016, s. 15).

Je proto důležité zabývat se sociálním prostředím, kde dítě vyrůstá, protože v průběhu jeho života výrazně ovlivňuje výchovu a vzdělávání jeho osobnosti. V následujících kapitolách se podrobněji seznámíme s druhy ohrožení, z nichž některé už byly zmíněny. Povšimnout si jich může někdo z kamarádů, pedagogů, rodinných příslušníků, či kdokoli ze známých. Následně je třeba situaci dítěte bedlivě sledovat, aby bylo možné včas odhalit případné potíže a pomoci dítěti a celé jeho rodině.

1.1 Dítě a jeho socializace

Lidský jedinec přichází na svět a jeho osobnost se mění v procesu socializace během života. Dítě si potřebuje osvojit takové dovednosti, postoje a návyky, které život v dané společnosti vyžaduje. Socializace znamená osvojit si způsoby chování a společenské normy, seznámit se a sžít se s kulturním prostředím a plně se přizpůsobit společenskému životu. Výsledkem socializace jsou pak specifické způsoby jednání, reagování, vnímání, myšlení, cítění, konání a osvojení si takových vlastností, které umožňují žít člověku ve společnosti. Každá společnost si vytvořila představy o tom, jaké by měl mít jedinec v průběhu života sociální role (jsou ovlivněny pohlavím, věkem, postavením, profesí atd.), které by měly být ve společnosti sdíleny a mělo by se podle nich žít. Socializace probíhá skrze učení. Společnost je řízena podle soustav vytvořených norem a pravidel společného soužití, které se musí dodržovat. V případě nedodržování stihne jedince společenský trest (Sollárová, 2019, s. 47).

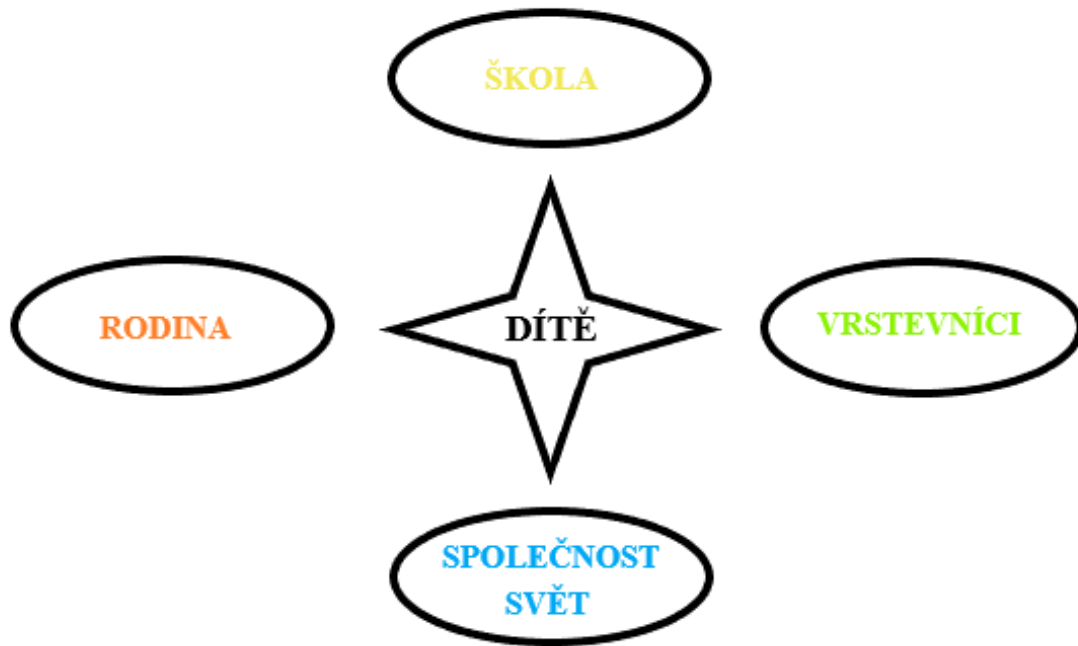
Vývoj sociálních vztahů dítěte můžeme rozdělit do tří období:

1. **Období elementární socializace** (do konce 1. roku života), kdy je dítě naprosto závislé na matce, má s ní první společenský kontakt a jeho záměry jsou čistě egoistického charakteru. Za první sociální reakci dítěte můžeme pozorovat koncem 2. měsíce úsměv dítěte, jež takto reaguje na lidské tváře bez rozdílu. Ve 3. měsíci se umí dítě rozhněvat a mračit. Ve 4. měsíci dítě s jistotou pozná obličej svojí matky a usmívá se na ni. V 8. měsíci se dítě směje a začíná žvatlat a vydávat různé slabiky.

2. **Období rodinné socializace** (od konce 1. roku do konce 4. roku) se dítě setkává s úzkým okruhem lidí z rodiny, zvyká si na rodinný kolektiv, ale jeho závislost na matce je stále velmi silná. První kladné vzájemné vztahy se projevují objímáním a vzájemným laskáním. Děti pozorují a napodobují chování dospělých i jiných dětí, které vidí.
3. **Období veřejné socializace** (od 5. roku). Potřeba kolektivní činnosti vystupuje po 4. roce, do tohoto období bylo dítě sociálně lhostejné nebo pasivní. Doma to zná a má vše prozkoumané. Stupeň sociálního vývoje dítěte lze určit podle možnosti hry dítěte s jinými dětmi. V 5 letech se dítě začíná připoutávat ke svým vrstevníkům a odpoutávat se od rodičů a vrcholí to v pubertě. Z předškolního období hry se přeměňuje socializace přechodem dítěte do školního prostředí do neustálého soutěžení. Děti mezi sebou závodí ve všem, co je napadne. Ve školním věku děti všechno hodnotí, jelikož jsou hodnoceni od učitelů, rodičů, spolužáků a celé společnosti. Vztahy dětí jsou zaměřeny na společné učení a budování kladných vztahů k ostatním spolužákům. Puberta se u děvčat projevuje cca mezi 10-12. rokem, u chlapců mezi 12-14. rokem a vrcholí tak jejich sociální vývoj. Děti si začínají uvědomovat sebe sama a hledají vlastní cestu, zájmy a názory, které jsou často v rozporu s míněním dospělých. V pubertě se dítě odvrací od vnějšího světa k vlastnímu nitru, dochází k ochlazení vztahu k rodičům a vzhlíží k novým autoritám. Objevují svoji sexualitu, první lásky a vznikají velmi pevná přátelství (Brohm, Brunecký a Holub 1957, s. 52, 81-85).

Socializace je celoživotní proces komunity. Máme různá prostředí (sociální činitele), skrze které se lidští jedinci začleňují do společnosti – rodina, vrstevnické skupiny, školní prostředí či masmédiá. Rodina je primární nositel kultury, děti v ní získávají základní normy a hodnoty pro danou společnost. V prostředí, kde dítě vyrůstá, je vedeno ke společenskému životu a učí se v něm orientovat. Výchova v rodině seznamuje dítě s kulturními vzorci, což jsou tradice, zvyky, mravy, zákony, tabu aj. a dítě se učí tyto pravidla respektovat tím, že poslouchá své rodiče, kteří jej pokárají v situaci, kdy neuposlechne. Prostřednictvím vrstevnických skupin se děti navzájem ovlivňují, jelikož každá rodina používá vůči dětem jiné výchovné prostředky.

Dochází tedy k přenosu kultury z rodinné skupiny na skupinu vrstevníků v okolí bydliště, v rámci sousedských vztahů, školních tříd, pracovního nebo zájmového prostředí (Sollárová, 2019, s. 53-54).

Graf 1 – Dítě a jeho socializace (Zdroj: Pitnerová, 2023)

1.2 Základní potřeby dítěte

Nejpodstatnější jsou samozřejmě **fyziologické potřeby**, jako např. potřeba potravy, tekutin, přiměřené teploty, kyslíku, vyměšování, pohybu či spánku a odpočinku, sexuálního uspokojení a vyhnutí se bolesti, které zmiňuje již v roce 1943 americký psycholog Abraham MASLOW, který vytvořil pyramidu lidských potřeb. Na tyto základní potřeby navazuje **potřeba bezpečí**, tj. potřeby jistoty, stálosti, spolehlivosti, struktury, pořádku, pravidel, také potřeba osvobození od strachu, úzkosti a chaosu. Dále je to **potřeba sounáležitosti** – lásky, náklonosti, shody, ztotožnění se určitou skupinou a potřeba někam patřit. MASLOW (1943) uvádí, že pokud jsou tyto troje potřeby uspokojeny, přichází **potřeba uznání** (sebedůvěra, sebeláska, prestiž).

Na vrcholu Maslowovy pyramidy lidských potřeb se nachází **potřeba seberealizace (sebenaplnění)**, což je potřeba uskutečnit to, čím daná osoba potenciálně je. Chce rozvíjet sama sebe v oblastech, které ji baví a naplňují (Škop, 2017).

V prvních třech letech života hraje nezastupitelnou roli pro dítě matka. Matka poskytuje dítěti lásku, kterou se dítě učí přijímat a také opětovat. Základ bezpodmínečné lásky je vědomí toho, že matka dítě miluje za všech okolností, i když udělá chybu.

Pokud bude dítě často slýchat, že když udělá „něco“, tak maminka ho nebude mít ráda, vytvoří se mu první obavy, které se ho dotknou a mohou později přejít v strádání a nedostatečné pociťování lásky ze strany matky. Je důležité zmínit základní psychické potřeby dítěte, které musí být v náležité míře a v pravý vývojový čas uspokojeny, aby se dítě mohlo vyvíjet ve zdravou osobnost (Krtičková, 2023).

MATĚJČEK a LANGMEIER (1974) zformulovali 5 základních psychických potřeb dítěte:

- **Potřeba stimulace.** Potřeba dostatečného přívodu podnětů (stimulace), aby se dítě mohlo stále rozvíjet a objevovat nové věci.
- **Potřeba smysluplného světa.** Podněty, které dítě poznává, je potřeba postupně zpracovat do souvislostí a dát jim řád a smysl.
- **Potřeba životní jistoty (lásky, citového bezpečí).** Díky citovému vztahu mezi dítětem a dospělým si dítě buduje jistotu. Nejdůležitější je vztah dítěte s jeho matkou, díky němuž u dítěte vznikne základ pro utváření dalších vztahů.
- **Potřeba pozitivní identity (potřeba vlastní identity, najít si místo ve společnosti).** Vědomí společenského uplatnění a společenské hodnoty. Dítě si formuje představu o sobě samém podle toho, jak je okolím vnímáno, hodnoceno, přijímáno či odmítáno. To vše se odráží ve formování jeho sebevědomí, časté neúspěchy vedou k nezájmu o aktivity, ke ztrátě motivace a k obavám před posměchem. Vývoj zdravého sebevědomí může narušit opačný problém, jde o pocit nadřazenosti nad ostatními dětmi.
- **Potřeba otevřené budoucnosti (životní perspektivy).** Budoucnost bez motivace, naděje, cílů, vede k rezignaci. Dítě se stejně jako dospělý potřebuje na něco těšit a mít svoje sny a plány.

Mezi základní potřeby dítěte řadíme rovněž potřeby **sociální (získané)** - potřeba mít domov, kolem sebe rodinu, přátele a zapadnout mezi kolektiv, se kterým se téměř denně setkává. Se sociálními potřebami jsou spojené i kulturní potřeby (touha po vzdělání), potřeba mezilidských vztahů, společenské prestiže, seberealizace atd. Sociální potřeby souvisejí přímo s psychickými potřebami a někdy jsou označovány jako **psychosociální** (potřeba přijetí, lásky a bezpečí, radosti, štěstí). Nejdůležitějším sociálním prostředím pro dítě je jeho rodina, která mu pomáhá se socializovat do společnosti, navazovat vztahy se svými vrstevníky a okolím (Šmelová, 2004, s. 74).

Je skutečně důležité myslet na všechny potřeby dítěte, aby nedocházelo k *psychické deprivaci*. Touto problematikou se hodně zabývali Josef LANGMEIER a Zdeněk MATĚJČEK (1963). Psychickou deprivaci definují jako „*nedostatečné uspokojování základních psychických potřeb po určitou (dosti dlouhou dobu)*“ a projevuje se citovou a intelektovou nevypěstostí, nerovnoměrným vývojem a poruchami chování dítěte (Langmeier, 2006, s. 289).

E. H. ERIKSON prostřednictvím své teorie upozornil na to, jak je důležitá vyváženost biologických, psychosociálních a kulturních faktorů ve vývoji jedince, především v období adolescence, jež je velmi svébytným a důležitým obdobím mladého člověka. Epigenetický přístup ukazuje postupné utváření osobnosti jedince od nižších fází vývoje po ty vyšší (Macek, 2003, s. 18-19).

Stadium vývoje							
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Útlé dětství	Rané dětství	Předškolní věk	Školní věk	Adolescence	Raná dospělost	Dospělost	Zralý věk - stáří
důvěra vers. nedůvěra				perspektiva vers. zmatek			
autonomie vers. nejistota				sebejistota vers. vys. sebeuvěd.			
iniciativa vers. vina				experimentování vers. fixace			
kvalita vers. podřadnost				učení se vers. neschopnost			
identita vers. zmatek				sex. polarizace vers. bisexualita			
sex. polarizace vers. bisexualita				intimita vers. izolace			
vedení a řízení vers. zmatek				produktivnost vers. stagnace			
ideol. závazek vers. zmatek				integrita vers. nevyrovnanost			

Obrázek 2- Eriksonův epigenetický diagram (Zdroj: Macek, 2003, s.18)

1.3 Rodina

Vývoj dítěte v rodině je základním stavebním kamenem, na kterém člověk staví celý svůj život a odráží se v něm všechno, co mu rodina dala i nedala. Existuje spousta faktorů, které mohou ohrožovat “normální“ chod rodiny a omezovat její fungování. Otázkou je, co je „zdravá“ rodina a jaká je rodina „nezdravá“?

Nejprve je zapotřebí definovat rodinu jako hlavní složku, která formuje charakter dítěte a má vliv na jeho chování. Za rodinu je považováno soužití lidí jedné a více generací. Základem rodiny je partnerství dvou lidí, kteří spolu žijí a s nimi žijící dítě/děti. Silnou biologickou vazbou je vztah rodič a dítě. K zabezpečení dětí rodiče potřebují finanční příjem a emocionální uspokojení ve vztahu k sobě navzájem a k dětem. Dospělí pečující o děti by měli ovládat rodičovské kompetence, mezi které patří: zajistit si bydlení, udržovat si domácnost hygienicky čistou a vhodnou pro pobyt dětí, dbát na svoje potřeby a potřeby dětí v každodenním životě, umět řešit rodinné konflikty, udržovat vztahy s širší rodinou a sociálním okolím, ve kterém rodina žije (Matoušek, 2016, s. 11-12).

R. HAVLÍK a J. KOŤA (2002) tvrdí: *„Pro jedince by měla být rodina jako primární skupina především emocionálním zázemím, pilířem bezpečí a jistoty, stimulace, podnětů a uznání, místem elementárních zkušeností a základnou pro vstup do společnosti.“* Za hlavní funkce rodiny pak považují tyto:

- biologickou a reprodukční funkci (včetně ochranné funkce),
- emocionální funkci a tvorbu domova,
- ekonomickou funkci,
- a socializační a výchovnou funkci.

Biologická a reprodukční funkce rodiny. V manželství je považován za hlavní smysl sexuality početí dětí. V 60. letech 20. stol. byla tzv. „sexuální revoluce“ pozastavena rozvojem antikoncepce, která se stala běžně dostupnou a ženy začaly své těhotenství odsouvat a plánovat do pozdějšího věku především z důvodu studia a kariérního růstu. Manželství postupně přestává být prioritou veřejnosti a stoupl počet dětí narozených mimo manželský svazek.

Vzrostlo také množství tzv. konkubinátů, což znamená společné soužití dvou manželů, kteří se rozvedli a vychovávají společně v nové domácnosti svoje děti z předchozích manželství (Havlík a Kořa, 2002, s. 68-70).

Význam **emocionální funkce rodiny** stále roste. Dříve bylo pro rodinu primární zajištění přežití svých členů a na emoční stránku se příliš nehledělo. Postupně díky romantismu se změnil pohled na manželský svazek a začal se upřednostňovat vzájemný výběr partnerů založený na sympatiích, přitažlivosti a lásce. Emoční základ v rodině a pozice „malého dospělého“ se změnili díky aktům jako je zákaz dětské práce, povinná školní docházka, legální ochrana dětí a mládeže před negativními vlivy. Tvorba domova je neoddělitelnou složkou rodinného života. Došlo také k rozvoji velkého množství volnočasových činností mimo pracovní a školní dobu. Dále rozlišujeme soukromý a veřejný prostor. Soukromím každého člověka jsou rodinné a mezilidské vztahy, materiální a duchovní hodnoty, prožívání existenciálních, emočních či životních krizí. Jde např. o problémy s rodiči a sourozenci, první lásky, pubertu, nemoc, postižení nebo smrt blízkých, neúspěchy ve škole či v práci, nezaměstnanost člena domácnosti. Ve zdravé rodině se může jedinec od problémů odreagovat a nabrat síly. Problém vzniká tehdy, když právě zázemí rodiny není emočně stabilní, člověk se stává labilním a musí své životní jistoty, uspokojení a pomoc hledat jinde, např. mezi vrstevníky (Havlík a Kořa, 2002, s. 70-71).

Ekonomická funkce rodiny slouží především k zajištění přežití všech svých členů. Za hlavu a živitele rodiny je už od dávnověku považován otec. Na venkově měla každá rodina svoje hospodářství a do práce se zapojovali všichni členové rodiny včetně žen a dětí (od určitého věku). Šlo o tzv. rodinnou dělbu práce. Práce žen v domácnosti byla považována za velmi důležitou, avšak některé ženy se v rámci boje za ženskou emancipaci, vzdělání a zrovnoprávnění v profesní oblasti začaly proti této roli hospodyňky stavět. Průmyslovou revolucí, válkami, technologickým a ekonomickým rozvojem se život ve společnosti výrazně proměnil a postupně lidskou práci nahradily stroje. Žena má také velmi významný podíl na zisk financí pro rodinu (mimo mateřství a péči o děti). Zvláště v dnešní době, kdy musí pokrýt oba rodiče stále zvyšující výdaje svých domácností a zajistit její chod (z důvodu vysoké inflace), aniž by se zadlužili (Havlík a Kořa, 2002, s. 71-73).

Odborníci R. HAVLÍK a J. KOŤA (2002, s. 73) uvádějí, že těmi nejvýznamnějšími funkcemi pro rodinu jsou funkce **socializační, výchovná a vzdělávací**. Závislost dítěte na rodičích představuje pro rodiče závazek: zaopatřit dítě v oblasti základní výživy, oblečení, ubytování, zdravotní péče a přístupu ke vzdělání. V rámci vývoje společnosti, různorodosti kultur a prostředí, ve kterých rodiny žijí, existují různé názory na hodnoty, k jakým své děti vést. Děti by měli být o důležitých hodnotách rodičů přesvědčeny, ne však do nich nuceny. Rodiče mají svá práva a povinnosti, avšak i rodičovskou autonomii, jak děti vychovávat. Role otce a matky jsou společensky určené, ale ve společnosti stále více dochází ke společnému soužití lidí stejného pohlaví, kteří vychovávají děti. Mužské a ženské poslání se prolínají a lze pak těžko vymezit hranici mezi nimi. Roste trend, kdy ženy přestávají být ženami a muži přestávají být muži.

Vzdělávací úlohu rodiny z velké části přebrala škola, která se také podílí na socializaci a výchově dětí. V období dospívání dětí hraje velkou roli vliv vrstevníků, jejichž svět se dostává do střetu s dospělými. Rodičovskou autoritou a profesními zkušenostmi pedagogů, vychovatelů, psychologů uklidňujeme různé pubertální, nevhodné, záškolácké, agresivní situace. Problémové, nefunkční a disfunkční rodiny mají na socializaci dítěte negativní dopady. U nefunkční rodiny jde především o rodinné prostředí, kde jsou rodiče kariéristé a nemají na dítě čas nebo se o dítě nezajímají. Převládají situace jako je citový chlad, rodinné hádky, mezigenerační spory, ekonomické problémy rodičů, uplácení dítěte jedním z rodičů nebo oběma, aby dítě dostali na svoji stranu u rozvodu apod. K nejzávažnějším nakonec patří zanedbávání, týrání a zneužívání dítěte. Všechna tato působení mohou vést k nárůstu deviance mezi dětmi a mládeží (Havlík a Koťa, 2002, s.73-79).

V dnešní době jsou rodiny stále více ohroženy rozvody rodičů. Rodiče si hledají nové partnery a děti se musejí vyrovnávat často s nesnadnými rodinnými situacemi, které na ně mají velký dopad. Střídavá péče pro děti představuje dvě prostředí, která se střídají a pobyt u každého z rodičů má často jiná pravidla a děti mají ve výchově zmatek. Záleží na umu a chuti rodičů, jak spolu zvládnou po rozpadlém vztahu komunikovat a nastolit dětem stejná/rozdílná pravidla chování pro život (Krtičková, 2023).

Život někdy přináší situace, kdy se narodí rodičům nechtěné dítě a oni nemají zájem se o něj od začátku starat nebo to ani neumějí. Nevědí pak, co dítě pro zdravý rozvoj potřebuje, nezajímají se o něj, ani si nejsou schopni informace zjistit. Nejhůře na tom jsou děti rodičů, kteří si neumějí zajistit potřebné záležitosti týkající se rodičovské odpovědnosti a kompetencí, vedou zahálčivý život někde na ulici, jsou alkoholici či drogově závislí, vydělávají si prostitucí a celkově vedou pokleslý a nemravný život. Dále ti, kteří věčně nemají kde bydlet. Dítě často vyrůstá v nehygienických podmínkách, je hladové a nemá uspokojené základní fyzické ani psychické potřeby. V těchto sociálně slabých rodinách vyrůstají nešťastné děti, které mají problém se školní docházkou a zdravým způsobem života vůbec. Vznikají u nich nejrůznější psychické poruchy a ohrožují je sklony stát se také alkoholiky a drogově závislými, protože nemají jiný rodičovský vzor (správný), že se dá vést život jinak. Je potřeba, aby se stát o tyto rodiny postaral a poskytl jim péči, která jim pomůže uvést věci na řádnou míru, zachytit nešťastné děti a nasměrovat je do života správným směrem (Matoušek, 2016, s. 14-15).

TRICKETT a SUSMAN (1988) uvádí, že násilní rodiče častěji používají přísné fyzické tresty, jsou asertivnější a častěji trestají své děti za morální prohřešky, konvenční společenské prohřešky a nedodržování pravidel než nenásilní rodiče. Výzkum ukázal, že ke špatnému zacházení s dětmi dochází nejvíce u těchto rizikových faktorů:

- **demografické rizikové faktory** (nízké vzdělání matek, nízká náboženská docházka, mládí matek, osamělý rodič a závislost na sociálním zabezpečení),
- **rodinné rizikové faktory** (brzké odloučení od matky, nespokojenost matek, vnější místo kontroly matky, sociopatie matek, špatná kvalita manželství a vážná nemoc matky),
- **rizikové faktory rodičovství** (nízké zapojení otce, nízká vřelost otce a nízké zapojení matky)
- a **rizikový faktor dítěte** (komplikace těhotenství nebo porodu) (Brown, Cohen a kol., 1998).

1.4 Vrstevníci

Sociální vztahy si dítě postupně buduje v kontaktech s jednotlivci nebo skupinami lidí. K prvním setkáním dochází někde venku na hřišti, které matka s dítětem navštěvuje nebo na akcích pro děti, kde může jít o různě staré děti. Se svými vrstevníky se dítě konkrétně setkává, když nastupuje do mateřské školy a učí se navazovat vztahy mimo rodinu. Zvyká si na nové neznámé prostředí a na dodržování stanovených pravidel chování. Dosud poslouchalo přece jen svoje rodiče a najednou se musí se řídit rozkazy nové autority. Zažívá první úspěchy a neúspěchy ve společnosti cizích osob. Za sociální kontakt se považuje krátkodobé setkání s jiným člověkem, zatímco sociální vztah se projevuje jako trvalejší pouto, které se mezi lidmi vytvoří. Kvalita a počet sociálních vztahů, které si umí dítě získat, ho následně provází celým životem (Dobrovolská a kol., 1978, s. 49-53).

Už v tomto útlém věku se začíná projevovat charakter dítěte, respektive odraz jeho identity a toho, jaké základy ho rodiče naučili a jaké ne. Projevují se v celkovém chování k vrstevníkům. Například zda se umí dítě rozdělit s kamarádem o hračku/sladkost nebo v případě pocitu nedostatku (nedostatečné lásky od rodičů) si nahrazuje tuto potřebu schraňováním věcí. Nebo ho rodiče pouze nenaučili dělit se o své hračky? Důvody proč se dítě chová pozitivně či negativně k ostatním, mohou být různé, ale nejčastěji takové chování okoukalo ve své rodině či v prostředí, ve kterém se rodiče s dítětem často pohybují. Dítě je jako houba a nasává informace a vzorce chování nápodobou.

Mezi třetím a šestým rokem života se dítě účastní různých her s ostatními dětmi a připravuje se na činnost ve větší skupině dětí (ve školní třídě). Učí se plnit jednoduché úkoly, soustředit se na jednu činnost, rozvíjí své dovednosti a vytváří si návyky. Dítě formují pochvaly a tresty. Dovede chápat i trest sociální jako je domluva, zvýšení hlasu nebo zákaz komunikovat. Dobře reagují na společenské odměny (pochvala, úsměv, pohled, přátelský postoj, objetí, poplácání, pohlazení). V šesti letech je dítě schopno hrát si samo v menší skupině vrstevníků a dokáže si svoji hru samostatně organizovat. V kolektivu si děti navzájem rozdělují úkoly bez pomoci dospělé osoby (Dobrovolská a kol., 1978, s. 54-55).

DOBROVOLSKÁ. (1978, s. 55) uvádí: „*Po vstupu do školy dává většina dětí přednost činností ve skupině před činnostmi individuálními. Sociálně vyspělé dítě je ve školní třídě aktivní, samostatné, rádo plní úkoly, jimiž je pověřeno.*“ Proces přizpůsobování se svému kolektivu trvá zhruba do osmi let v rámci utváření spontánních skupin ke hře. Ty jsou malé a nestálé. Funkci vedoucího si mezi sebou střídají. Většinou rozhoduje atraktivnost nápadu nebo hračky pro hru. Děti od deseti let tvoří stabilnější a větší skupiny tzv. party. Záměry party dělají partu partou a začínají se v nich projevovat různé názory a protesty vůči autoritě dospělých a světu. Ne všechny party jsou špatné, ale je velká pravděpodobnost, že se v nich děti navzájem stáhnou do nejrůznějších lumpáren. Například si vymýšlejí úkoly, při jejichž nesplnění je dotyčný vystaven výhrůžce vyloučení ze skupiny.

V tomto období je vhodné děti zapojovat do různých volnočasových aktivit, aby objevily své zájmy (sporty, výtvarné či hudební zaměření) a mohly se rozvíjet a nepáchat neplechu po ulicích. Ideální aktivitou pro rozvoj morálních hodnot může být například členství ve skautském oddílu.

Charakter vrstevnických vztahů se mění podle věku dětí a mládeže. V mladším věku chtějí být součástí skupin jako je školní třída, sportovní tým, zájmová organizace či neformální vrstevnická skupina. B. DUNPHY (1963) specifikoval klasifikaci vrstevnických skupin a říká, že zpočátku jde o malé skupiny (party) cca o šesti lidech, kteří se každodenně scházejí a mají mezi sebou velmi důvěrný vztah. Mohou to být jak chlapecké, tak dívčí party. Ve fázi střední adolescence jde o velké skupiny, které mají cca patnáct až třicet členů a nejčastější aktivitou jsou pro ně nejrůznější večírky, mejdany a „párty“. Vnímají tyto akce jako prostor pro setkávání s kamarády a objevování heterosexuálních lásek a sexuálních vztahů. Pro mládež, jak už bylo zmíněno, je typické utváření silných vrstevnických vztahů a rozlišujeme je na přátelské a partnerské. Vrstevnický vztah je unikátní a poskytuje vzájemné sdělování názorů, pocitů, zážitků. Rádi napodobují své způsoby chování, oblékání a styl života obecně. Adolescenti si chtějí mnoho hodin povídat a cítí se dobře, když jsou ostatními vrstevníky viděni, slyšeni, oceňováni, což má vliv na utváření jejich sebevědomí a vlastních hodnot. Sdílejí mezi sebou své zkušenosti, souzní a řeší spolu stejné i různé životní problémy, nejistoty, obavy, strachy, rodinné krize, kamarády a lásky. Jsou si navzájem oporou a těžce nesou zradu, křivdu a zklamání, když druhý nedodrží, co slíbil (Macek, 2003, s. 57-58).

MACEK (2003, s.80-81) říká, že: „Změna vztahů k druhým lidem úzce souvisí se změnou vztahu k sobě. Nedostává-li se adolescent do krizových emocionálních situací a je-li schopen zvládnout většinu běžných úkolů a problémů, sebepojetí se přirozeně strukturuje, integruje a stabilizuje. Jsou-li standardy založeny především na požadavcích druhých osob a nejsou-li v nich dostatečně respektována vnitřní osobní přání, vztah k sobě je často ambivalentní, spojený s úzkostnými pocity“.

Vrstevníkové vztahy se pohybují od volných skupin až po přesně stanovené gangy a party, které mají něco společného (problém, zvyk, zájmy). Může jít také o delikventní skupiny a různé subkultury mládeže. Subkultury tvoří skupiny lidí, které sdílejí zvláštní hodnoty a normy, v nichž se rozcházejí s běžnou společností. Jde o jedince, kteří tímto způsobem reagují na specifickou situaci ve společnosti a na konkrétní problémy a rozpory hlavně v období dospívání. Subkultury můžeme také rozdělit na *kriminální* (pouliční kriminalita, jde o ekonomický zisk), *konfliktní* (agresivní a násilná aktivita) a *únikové* (narkomanie a alkoholismus) (Smolík, 2017, s. 28-29,31).

Mezi vybrané subkultury mládeže patří např. hippies, skinheads, fotbaloví chuligáni, punk and hardcore, graffiti, metal, gothic rock, emo a taneční scéna jako třeba techno (Smolík, 2017, s.109).

Adolescence je velmi citlivé období pro mladého člověka, kdy prožívá nejrůznější konflikty, krize, zvraty a hledá sám sebe a svoje místo ve společnosti, proto může dojít k rozvoji tzv. rizikového a problémového chování. Jde především o dva druhy. První se týká pravidelného poškozování tělesného a duševního zdraví adolescenta a druhé ohrožení společnosti (negativním vlivem a nebezpečným chováním vůči jiným lidem). Odborníci uvádějí nejčastější oblasti problémového chování devadesátých let 20. století. Jedná se o:

- *predelikventní chování a páčání trestné činnosti,*
- *agrese, násilí, šikana a týrání (včetně rasové nesnášenlivosti a diskriminace některých skupin),*
- *užívání drog (včetně alkoholu a kouření),*
- *sexuální rizikové chování (včetně předčasného mateřství a rodičovství),*
- *poruchy příjmu potravy,*
- *sebevražedné pokusy a dokonané vraždy (Macek, 2003, s. 77).*

Ve 21. století se rozšířilo rizikové chování rozvojem technologií a vlivem médií také o kyberšikanu na sociálních sítích. Skrze internetové platformy jako je Facebook, Messenger, Instagram, Tik Tok atd. se děti sobě navzájem posmívají, zesměšňují se a ubližují si.

R. a S. JESSOROVI (1975) navrhli díky empirickému výzkumu v menších amerických městech *sociálně vývojový model vztahů mezi problémovým chováním a jeho determinanty*, který zahrnuje čtyři bloky faktorů, které spolu vzájemně souvisí a ovlivňují rizikové chování adolescentů. Jde o:

- a) *demografické charakteristiky a charakteristiky sociální struktury,*
- b) *socializační vlivy,*
- c) *vnímané charakteristiky prostředí,*
- d) *osobnostní charakteristiky adolescentů* (Macek, 2003, s. 78).

Mládež se mění spolu se změnami a vývojem společnosti. Otázkou je, jaká je současná mládež?

„Přibližně před 50 lety stanovil MÁCHA (1965) pro mládež tyto psychologické charakteristiky: iniciativnost, snaha překonávat překážky, sebedůvěra, ctízádnost, snaha po sebeuplatnění, schopnost vidět nově to, co starší generace nechápe, konstatuje kontrastní chování na styl života starších generací, odpor proti předsudkům, přežitkům, tuposti a dogmatismu, ale i zaměření do budoucnosti a romantičnost“ (Smolík, 2017, s. 15).

Skalková (1996) si zase povšimla toho, že se mladí lidé se soustředí v životě na současný reálný okamžik, zajímají se o novou módu, poslouchají určitý druh hudby, dbají na atraktivní vzhled a odmítají jakékoli zasahování dospělých do jejich věcí, ať už jde o prevenci nebo pedagogické působení. Charakterizovat mládež 21. století je poměrně obtížné, i když se psychologické charakteristiky mládeže vůbec nemění, neustálý vývoj společnosti přináší pořád něco nového. V 21. stol. je to především boomový rozvoj médií, internetu obecně, a hlavně sociálních sítí a platforem, skrze které děti a mládež komunikují mezi sebou i s celým světem. SAK a SAKOVÁ (2004) mluví o současné generaci jako o „*mediální mládeži*“ a HOLIŠ (2009) ji definoval jako „*mládež 5N*“, pro kterou je typický nezáměr a nuda. Výraz „*5N*“ vysvětluje tak, že současná mládež zaujímá postoj „*nás nezajímá, že nás nic nezajímá*“ (Smolík, 2017, s. 15).

1.5 Školní prostředí

Škola realizuje výchovně-vzdělávací proces a vedle toho by měla u dětí navazovat na morální základ získaný v rodině a dále ho rozvíjet. Ve školním prostředí se dítě setkává se spolužáky, pedagogy (mimo běžné učitele: speciální, sociální pedagog), asistenty pedagoga a vychovateli, popřípadě, pokud je zapotřebí, také se školním psychologem a školním metodikem prevence. Všichni se případně podílejí, avšak každý jiným způsobem, na řešení vzniklých problémů mezi dětmi. Dále se zabývají rodinnými krizemi souvisejícími se školním prospěchem. Zajímá nás také socializace dětí ve školním prostředí, proto se dotkneme sociologie výchovy a vzdělávání.

Slovo sociologie vzniklo z *lat. socius = druh, nebo societas = společnost; z řec. logos = slovo, řeč, věda*). Je to věda o společnosti, spol. jevech, strukturách a procesech a jejich vzájemných vztazích. Pojem sociologie poprvé užil v roce 1837 zakladatel oboru Auguste COMTE ve IV. sv. svého základního díla *Cours de la philosophie positive*. Do té doby používal COMTE výraz „sociální fyzika“, jenž zavedl jeho učitel C. H. Saint-Simon, avšak nechtěl být s tímto pojmem spojován, tak navrhl svůj vlastní výraz „sociální filozofie“. Věda jako samotná se osamostatnila o dost později, jelikož čelila problémům svého odlišení od jiných věd, z nichž vzešla (filozofie, právní věda, polit. věda, etnografie). „Někteří z těch, kteří sociologii reálně zakládali, však označení s. nepřijali, aby se od Comtova programu výstavby této nové vědy odlišili, protože měli projekt svůj (např. K. Marx a F. Engels zásadně používali pouze označení materialistické pojetí dějin, nikoliv s.)“ (Petrusek, 2018).

Předmět sociologie jako vědy má deset pojetí: sociologie jako věda o sociálních faktech, formách sociálních vztahů, sociálním jednání, soc. chování, soc. činnosti, soc. interakci, společenských skupinách, sociokulturních jevech, struktuře sociální (společenské třídy) a jako věda o každodennosti (Petrusek, 2018).

Exkurz do historie české sociologie. Dílo *Pedagogika na základě nauky o vývoji přirozeném, kulturním a mravním* z roku 1883 potvrdilo, že Gustav Adolf LINDNER (1828-1887) byl prvním českým pedagogickým sociologem na pražské univerzitě, v době, kdy ještě nebyla sociologie ustavena jako vědní disciplína. Následně T.G. MASARYK (1850-1937) se stal prvním profesorem sociologie a zabýval se problematikou výchovy ve školním prostředí a ve společnosti.

Na Masaryka navázal Břetislav FOUSTEK (1862-1947), který se zabíral především problematikou sebevraždy mládeže (1911) a ochranou dětství a mládí (1913). Za další odborníky, kteří se věnovali tématům sociologie dětí a mládeže, jejich výchovným problémům a odrazu jejich chování ve společenském a školním životě, pokládáme např. Inocence Arnošta BLÁHU - s jeho monografií *Sociologie dětství* z let 1926-1948, *Problém lidové výchovy* (1927), *Dítě a prostředí* (1933), *Dnešní krize rodinného života* (1933), *Sociologie inteligence* (1937), dále Jiřího ŠÍMU - *Sociologie výchovy* (1938), Františka UHLÍŘE - *Pohledy do sociologické pedagogiky dítěte předškolního věku* (1947), po válce Jana SOUČKA - *Socializace výchovy, Socialisace dítěte* (jako studijní text pro vysokou pedagogickou školu v Chrudimi), Julianu OBRDLÍKOVOU - *Pedagogická sociologie* (1947), po dlouhé odmlce v 60. letech Karla GALLU (1967) a v 70. letech Františka HÁLKA (1975). V Olomouci působil Jaroslav ČIHOVSKÝ – *Základy sociologie mládeže*, 1982) a Blahoslav KLAUS – *Sociologie výchovy* (1984) a v Brně Ivo MOŽNÝ, který se zabýval sociologií rodiny. Mnoho děl z 70. a 80. let minulého století se zabývalo poznatky a studiem dobové ideologie a její zátěží na život lidí ve společnosti (Havlík a Kořa, 2002, s. 21-22).

V současné době existuje Česká sociologická společnost (ČSS), jenž je nezávislým odborným spolkem sociologů a zájemců o bádání v oboru sociologie a která si klade za hlavní cíl „*podporovat rozvoj sociologie ve výzkumu, výuce i aplikaci a popularizovat výsledky sociologického bádání mezi odbornou i laickou veřejností*“ (O Společnosti, 2016).

Nevhodná výchova dětí doma, ale i ve škole s sebou přináší spoustu rizik. Nejčastěji se setkáváme s agresivitou, agresí, poruchami chování (např. ADHD, lhaní, krádeže, záškoláctví, útoky z domova a toulání) a šikanou mezi dětmi. Toto patologické chování je často zoufalým projevem (způsobem), jakým děti řeší své náročné životní situace, s kterými se právě potýkají. Problematické děti jsou posílány do pedagogicko-psychologické poradny, aby se celá záležitost diagnostikovala, zjistily se příčiny a důvod tohoto chování. Posední dobou narůstá velký počet dětí, které trpí specifickými poruchami chování a jsou nevladatelné během vyučování i mimo něj. Poměrně důležitou a akutní otázkou je, jak pracovat s takovými dětmi. Učitele jsou mnohdy bezradní a ani rodiče si s nimi často neví rady. Ve škole by se mělo patologickému chování dětí a mládeže předcházet právě prevencí.

Formy jsou různé: přednášky, exkurze, workshopy či projekty, které by měly vést děti k uvědomění, že kouření, alkohol, drogy, záškoláctví, šikana, ubližování, posmívání se ostatním apod. není správné a dokázaly se v takových situacích bránit. Popřípadě aby věděly, kde a u koho mohou hledat pomoc (Martínek, 2009, s. 7-8).

Nejčastěji si problémového chování mezi dětmi všimne třídní kolektiv, třídní učitel a dále pedagogové jiných předmětů. S řešením krizové situace může pomoci právě školní metodik prevence, školní psycholog, speciální pedagog, a především sociální pedagog, pokud si ho škola může finančně dovolit.

Ve školním prostředí se může mezi dětmi vyskytovat také **agresivita**, což znamená útočnost, vnitřní pohotovost k agresi nebo určitá dispozice k agresi. **Agrese** je konkrétní útok, výpad, nepřátelství, útočnost, čin vůči nějakému objektu nebo osobně se záměrem ublížit. Proti tomu máme **asertivitu**. Jde o chování, kdy jedinec zvládá zdravě uvažovat v nekomfortních situacích, trvá na svých názorech, umí se prosadit, bránit a nenechá si nic líbit. Agresivita u dětí má mnoho příčin. Velkou roli hrají genetické dispozice. Některé výzkumy uvádějí, že je tato míra dědičná z 60 %. Agresivita často slouží jako forma projevu k dosažení zvoleného cíle nebo je zapříčiněná organickým poškozením mozku. Může být také spojená s tzv. „výchovnou slepotou“ rodičů, což znamená, že je dítě nespokojené a nemá ukojenou bazální (základní) jistotu (Martínek, 2009, s. 9-19).

Nesoulad v hranicích školy a rodiny. Škola má školním řádem jasně stanovená pravidla chování. Dítě v rodinném prostředí je zvyklé na volnější hranice a rozdílné podmínky. Vzniká tím střed mezi hranicemi školy a rodiny. Máme dva typy extrémů nastolených hranic v rodině: příliš široké (volné, neexistující) nebo příliš úzké (sevřené). Zdeněk MARTÍNEK (2009, s. 69-72) ve své knize Agresivita a kriminalita školní mládeže vysvětluje, že děti, které procházejí volnou výchovou, mají pocit, že všechno mohou, agrese vůči druhému člověku je pro ně naprosto přirozeným způsobem sebeprosazení a většinou žijí v představě, že ostatní se jim musí podrobovat a respektovat je. Snaží se tento respekt vydobýt u dětí, které jsou hodné, poslušné a nechají ovládat. Dítě, jež je naučené manipulovat s okolím podle svých představ, nedokáže dodržovat nastolená pravidla ve škole a bouří se proti nim i učitelům jako autoritám.

V případě, že dítě pravidla stále porušuje, učitelé řeší situaci s rodiči, kteří pak mnohdy místo toho, aby dítě pokárali, svedou celý problém na učitele. Dítě nic nemusí?

Druhým extrémem je výchova v rodině, která je nastavena příliš striktně. V takové rodině je dítě vedeno velmi přísně až vojenským drilem. Každý chybný krok dítěte je ihned sankcionován, vše je přesně naplánováno a panuje přísný řád. Hranice školy jsou v tomto případě pro jedince příliš široké a neumí si s nimi poradit. Jde o dítě, které chce být učiteli vždy k ruce. Nosí mu pomůcky, dohlíží na dodržování pravidel ve třídě, nahlašuje každé porušení školního řádu, vyžaduje potrestání zlobivých dětí a snaží se být tím nejlepším (tzv. sociometrickou hvězdou) v očích učitele, ale se spolužáky ve třídě nemá dobrý vztah a leckdy je na ně agresivní, popichuje je, vymýšlí legrácky, nadávky, přezdívký a podobně. Dítě se tímto chováním ventiluje. Najednou totiž může dělat věci, které si nemůže dovolit doma. Na druhou stranu je si vědomo, že se rodiče o jeho chování ve škole dozví a pravidla doma mohou být ještě zpřísněna. Přibylo by pak více trestů a zákazů. „Úzkohraniční“ rodina působí často jako velmi spořádaná a bezproblémová, a tak nikoho většinou nenapadne, že v ní ve skutečnosti funguje patologický výchovný scénář. Škola je tehdy bezmocná a rodina potřebuje dlouhodobý terapeutický proces, který není vždy úspěšný (Martínek, 2009, s. 70-72).

Dále se ve škole často vyskytuje **šikana**. Je nebezpečná a považuje se za rozšířený sociální neduh ve společnosti, kdy jde o poškozování zdraví člověka jako jednotlivce nebo skupiny, kam patří rodina (domácí násilí) a společnost obecně. Šikanování na školách tu bylo odnepaměti. Je těžko rozpoznatelné a o drtivé většině případů se neví. Za školy považujeme základní, střední, vysoké, vyšší odborné, ale i další výchovné instituce a zařízení. Zmapování šikany je velmi obtížné. KOLÁŘ (2001) uvádí, že výzkumy šikany, které byly provedené na školách zjistili, že nejvíce se šikana vyskytuje na základních a zvláštních školách a učilištích. Nejzávažnější případy jsou pak ve výchovných zařízeních a obecně v ústavní výchově (Kolář, 2001, s. 17-19).

„Šikanování je všudypřítomné a může nás doprovázet celý život. Začíná v rodině mezi sourozenci, pokračuje ve školce a v dalších školách (bullying), v zájmových skupinách, na vojně, v zaměstnání (mobbing), v partnerských vztazích (domestic violence), v nemocnicích, například mezi nájemníky domu a končí třeba týráním seniorů v rodině nebo v domově důchodců“ (Kolář, 2001, s. 17).

Rozlišujeme dva základní pojmy – **šikanu a teasing**. Testing je chování, které šikanu připomíná. Jde například o nevinné škádlení a poštučování se mezi dětmi, kdy chlapci dávají dívkám najevo svou náklonost různými provokacemi a dívky se pak chichotají nebo si chodí stěžovat a podobně. U šikany jde o opakované a úmyslné týrání spolužáka či spolužačky a může se na ní podílet celá třída, pár spolužáků nebo jednotlivec. K šikaně se používají především různé formy agrese a manipulace. Pokud hovoříme o šikaně, měla by splňovat následující prvky: převaha síly nad obětí (větší množství dětí trápí menší množství dětí ve třídě, obětí je psychicky nebo fyzicky slabší jedinec atd.), oběť útok vnímá jako nepříjemný (hanlivé nadávky, urážky, nepříjemné přezdívky, fyzické napadání), útok je krátkodobý a přechází v dlouhodobý, když se nezasáhne. Šikana probíhá různými směry nejen mezi žáky, ale i mezi učitelem a žákem, žákem a učitelem, rodičem a učitelem, učitelem a rodičem, mezi učiteli navzájem nebo mezi ředitelem a učitelem (bossing). V oblasti pracovně-právních vztazích se mluví o šikaně jako o mobbingu a bossingu (Martínek, 2009, s. 109-117).

Je velmi naivní si myslet, že oběť sama přijde za dospělým (rodičem, učitelem, vychovatelem) a svěří se, že je jí ubližováno, jelikož agresor oběti často vyhrožuje slovy, že když to řekne, bude to ještě horší. Oběť se stydí, nechává si ubližovat a bojí se případného vyšetřování a střetu s agresory. Nejradši by chtěla na celý případ zapomenout, protože má strach, jak se to odrazí v jeho místě v kolektivu a obává se možnosti, že celá vina bude svedena nakonec na ni. Při špatném vyhodnocení situace pedagog celý problém ještě zhorší a nevhodným stanoviskem nebo reakcí jsou prohloubeny úzkostné a negativní pocity oběti. Jedná se například o tyto nevhodné reakce, které popisuje M. KOLÁŘ (2001) ve své knize *Bolest šikanování*:

- **popření** celé situace, nepřiznání si, že se to opravdu děje,
- **bagatelizace**, učitel celou situaci zlehčuje a nechce se tím zabývat,
- **regrese**, učitel neví, co má dělat a volá dalšího pedagoga na pomoc,
- **obvinování oběti**, např. typu že kdyby neprovokovala, nestalo by se jí to,
- **chaos a únik**, učitel je duševně rozhozen a nechá oběť s agresory samotné,
- **egocentrické ublížení**, pedagog lituje sám sebe (většinou ženy učitelky),
- **autoritativní a suverénní postoj učitele**, kdy agresí přebíjí svojí agresí,
- **sevření strachem**, učitel se ani nedokáže pohnout, neví, jak má reagovat, agresori cítí, že mají už naprostou převahu a volnost (Martínek, 2009, s. 130-131).

KOLÁŘ (2001) také vzpomíná na svou bohatou pedagogickou praxi a říká, že si během ní skutečně ověřil, že se dá úspěšně bojovat proti šikanování na školách i ve školských zařízeních, a že lze šikaně z velké části předcházet. Pro účinnou prevenci šikanování je důležité znát problematiku do hloubky a mít k dispozici účinnou metodiku. Je potřeba porozumět tomu, jak šikanu u agresorů a obětí uzdravit. Šikanování lze chápat ze tří potřebných pohledů:

- **šikanování jako nemocné chování** – fyzická a slovní agrese, zavražďování, vyhrožování zbraní, krádeže, ničení a manipulace s věcmi, násilné a manipulativní příkazy, zraňování izolací od ostatních,
- **šikanování jako závislost** – agresor využívá ke skrytí vlastního strachu strach druhé osoby, útok na slabé povahy, silný vs. slabý, vzájemná závislost agresora na oběti a oběti na agresorovi, stupňování brutality agresora, může dojít k identifikaci oběti s agresorem (věří mu) a agresor toho zneužívá,
- **šikanování jako porucha vztahů ve skupině** – problém se týká celé skupiny, 5 stádií (zrod ostrakismu, fyzická agrese a přitvrzování manipulace, klíčový moment – vytvoření jádra, většina přijímá normy agresorů, totalita neboli dokonalá šikana) (Kolář, 2001, s. 23-40).

1.6 Vliv společnosti na dítě

Společnost lze definovat jako jakoukoliv skupinu osob, jež se naučila žít a pracovat společně (na určitém území). LINTON (1938) říká, že společností se také rozumí velký, komplexní a organizovaný společenský systém, který obsahuje vysoký počet vzájemně propojených subkultur, podskupin a jedinců, kteří společně sdílejí přesvědčení, myšlenkové hodnoty a zvyky. Podstatný vliv na jedince má pak kulturní vzorec, což je určitý typ chování, jak by se měl jedinec v určité sociální roli chovat. Kulturní vzorce se liší v jednotlivých kulturách, jelikož vychází z kulturních norem, které jsou v každé společnosti rozdílné. Kultura představuje komplex bio-psycho-sociálních podmínek, souhrn uznávaných materiálních i nemateriálních hodnot a vyzdvihuje důležitost lidské práce. Proces osvojování si kultury se nazývá enkulturace.

MĚSAROŠOVÁ (2004) uvádí, že rozdíly, jež se vyskytují mezi hodnotami, normami a voleným chováním se odlišuje podle více úrovní – od rodiny (primární sociální skupiny) až po národy (velké sociální skupiny) (Sollárová, 2019, s. 48-50).

Dítě roste a s věkem přichází i společenská zodpovědnost a povinnosti. Rodina je základ státu. Jestliže chceme, aby se děti dobře adaptovaly do společnosti, musíme je tomu učit už od mala. Rámcový vzdělávací program pro předškolní výchovu (RVP PV – Dítě a společnost) si klade tyto cíle v sociálně-kulturní oblasti. Jsou jimi: uvést dítě do společenství ostatních lidí a do pravidel soužití s ostatními, uvést je do světa materiálních i duchovních hodnot, do světa kultury a umění, pomoci dítěti osvojit si potřebné dovednosti, návyky i postoje a umožnit mu aktivně se podílet na utváření společenské pohody v sociálním prostředí, kde žije. Objevují se ale jistá rizika, která mohou zdravý společenský vývoj dítěte ohrozit. Jde například o nevhodný mravní vzor okolí, nevhodnou komunikaci a jednání s dětmi, přehlížení nežádoucího chování a ignorování konfliktů, nedostatek estetických, etických a kulturních podnětů ke kultivovanému rozvoji dítěte, příliš mnoho nefunkčních pravidel v rodině, chybějící informace, principy, jak se mají děti před nebezpečím chránit, zanedbávání dětí nebo když rodiče nevěnují dětem dostatečnou pozornost a nepodporují je v jejich všestranném rozvoji (Dítě a společnost, 2023).

Společnost se neustále vyvíjí a s ní také způsoby komunikace mezi lidmi. Dvacátému prvnímu století vládne především forma komunikace skrze média, hlavně přes internet. Počátek masmédií se objevil v padesátých a šedesátých letech minulého století, a to s příchodem televize do domácností. Dnes velmi dobře víme, jaký obrovský vliv mají média na člověka, hlavně na jeho myšlení, zájmy, potřeby, postoje, prožívání a motivaci (Sollárová, 2019, s. 54).

Za média (masová média) považujeme:

- periodický tisk (noviny, časopisy určené široké veřejnosti)
- rozhlasové a televizní vysílání
- veřejně dostupná sdělení na internetu (zpravodajské portály, akumulace uživatelských příspěvků (např. YouTube) individuálních počínů (např. autorské blogy), sebe prezentační nástěnky (Facebook, Instagram, LinkedIn, TikTok) (Jiráček, 2015, s. 21).

Právě v životě dětí a mládeže zaujímají média potažmo masmédiá stále významnější pozici a mladí lidé patří k nejpočetnějším uživatelům mediálních technologií. Je to ovlivněno i tím, že se mediální gramotnost stává jednou z klíčových kompetencí, která je nevyhnutelná pro život dětí a mládeže v globální společnosti 21. století. Děti se s médii setkávají nejčastěji skrze televizi, telefon, tablet, počítač, a i skrze rádio. Rodiče z těchto zařízení dětem pouští různé pohádky, vtipná videa, naučné příběhy nebo je nechávají hrát hry různého typu (Hamar, 2013).

Rozvoj masmédií má samozřejmě své klady i zápory. Určitě bychom média nechtěli ve svém životě, kdyby nám neskýtala určité výhody. Nejčastější výhodou pro dnešní rodiče je zabavení dítěte po dobu, kdy na ně nemají čas. V našem uspěchaném světě je zabavení dítěte skrze media velmi častým prostředkem. Dětské pořady nabízejí mnoho příběhů, které jsou dítěti správně formulovány a učí je novým věcem. Tyto nabyté schopnosti mohou poté využít i v běžném životě. Kdybychom se bavili o pohádkách, které děti sledují, bývají většinou se zábavným a kladně laděným příběhem, který ukazuje dětem různé chování lidí/zvírat/věcí, jsou zakončeny ponaučením a jsou dobrým prostředkem k budování morálního usuzování dětí (to ale klasické knihy také). Rodiče by měli bedlivě sledovat, co si děti pouštějí, aby nebyly vystavovány příběhům, které jsou pro ně zavádějící či stresující.

Během pandemie koronaviru se výrazně rozvinula média jak pro školy, tak pro děti a rodiče, které nabízejí hravou formou, jak zvládnout školní učivo. V televizi během několika týdnů vznikl pořad *UčíTelka* pro děti, který jistě pomohl spoustě rodičům s výukou dětí doma. Pro děti vyšších ročníků jsou média, konkrétně komunikace přes e-mail, webové stránky školy a internetové zdroje důležité pro studium (UčíTelka, 2021).

Pokud děti vysedávají mnoho času u technologií a dlouhodobě se nepohybují, mohou se začít objevovat výrazné zdravotní potíže (např. obezita, podvýživa, skolióza, lordóza, bolest hlavy, problémy s krční páteří a také ochablost svalů). Rodiče, kteří se dětem moc nevěnovali, pak na popud lékařů musí napravovat to, co způsobili. Což znamená, že čas, který rodiče bez dětí v minulosti získali, musí v budoucnosti paradoxně dvakrát tolik investovat do svého dítěte, aby se vyřešily jeho zdravotní problémy.

Mezi další rizika patří například narušení pozornosti dětí. Při pravidelném sledování televizních pořadů nebo videí na tabletu a mobilu se snižuje schopnost koncentrace, protože tyto činnosti nejsou zkrátka dynamické. U dětí se nejčastěji objevuje problém v řečovém projevu a dochází ke ztrátě souvislého vyjadřování myšlenek a pocitů. Za nebezpečí považujeme rovněž násilí a agresivitu vyskytující se v médiích. Malé dítě rozlišuje dobro a zlo především na zrakové úrovni, a když sleduje příběhy nebo hraje hry s násilnou a agresivní tematikou, přijímá představu, že agrese je přijatelný způsob řešení konfliktů. Dítě zkrátka pozorované chování napodobuje při hraní a zkouší si pak agresivní prvky na jiných dětech a dospělých (Problémy se zády u dětí jsou spojeny s nedostatkem pohybu, 2018).

„Výchova dětí je činnost, při níž musíme obětovat čas, abychom ho získali.“

Jean Jacques Rousseau

V první řadě velkou ochranou před možnými riziky je udržovat si dostatek pravidelného pohybu (např. chodit do sportovního kroužku – tanec, míčové společenské hry, gymnastika apod.) a již zmiňovaná mediální výchova ve školách.

Mediální výchova může být definována jako praktické vyučování, které je orientováno na vytváření mediální kompetence s kritickým a rozlišujícím postojem vůči médiím, s cílem vytvářet vyrovnané občany, kteří budou na základě dostupných informací schopni činit vlastní soudy. Mediální výchova se postupně stává součástí vzdělávání s cílem zvýšit gramotnost veřejnosti. Díky mediální výchově dokáže dítě informace přenášené médii, analyzovat, selektovat a kriticky hodnotit. Dokáže si vyhodnotit, co je pro něj vhodné a přínosné a umí rozlišit, co je dobré a špatné. Podstatnou roli v mediální výchově samozřejmě hrají učitelé. Učitelé by měli znát princip fungování a řízení médií, rovněž by měli umět k médiím přistupovat z uživatelského hlediska a také je jejich nelehkým úkolem dokázat předat všechny důležité informace, které s médii souvisí s ohledem na věk dětí. Tu velmi podstatnou roli v životě dítěte zastávají rodiče a měli by se zajímat o to, co jejich dítě na internetu a sociálních sítích dělá, sleduje, hraje za hry a jak se díky tomu chová. Rodiče je třeba též informovat o rizicích internetu (Mediální výchova, 2019).

Velký nárůst užívání smartfonů, tabletů, notebooků se dostává mezi stále mladší generace, které denně tráví na těchto přístrojích dlouhé hodiny a stávají se závislými na obsahu, který internet nabízí. „Masivní inkluze nových technologií do života dětí a mladých lidí zvyšuje rizika, které internet má. Témata kyberšikany či sextingu (šíření informací sexuálního charakteru) se stala vážným sociálním problémem“ (Sollárová, 2019, s. 55).

Na sociálních sítích děti komunikují mezi sebou, veřejně o sobě prozrazují různé informace (někdy velmi citlivé) a jsou schopni si mezi posílat fotografie nejrůznější povahy. Vytvořit profil na Facebooku, Instagramu a dalších sociálních sítích si může kdokoliv. Zde vzniká také hrozba kontaktu s pedofilem, který se bude vydávat za nějakou jinou osobu, často třeba i za dítě, může jej nalákat na schůzku venku a následně zneužít s tím, že rodiče nemusejí vůbec tušit, že dítě za někým takovým šlo nebo si s podobně nebezpečnou osobou píše.

Kyberšikana (kybernetická – počítačová šikana, angl. cyberbullying) je druh šikany využívající informační a komunikační technologie (počítače, tablety, mobilní telefony, sociální sítě, emaily apod.) k ublížení druhému (vydírání, ubližování, ztrapňování, obtěžování, ohrožování, zastrasování apod.). Aktéry kyberšikany jsou (obdobně jako u klasické šikany): *agresor – oběť – přihlížející (publikum)*.

U klasické šikany lze předpokládat, kdy a kde k útoku dojde (o přestávce ve třídě, po vyučování před školou, v odpoledních hodinách na hřišti apod.), u kyberšikany útok může přijít kdykoliv a kdekoliv. Klidně o půlnoci a prostřednictvím různých kanálů: SMS, emailem, videem na videoportálu (např. youtube.com) nebo příspěvkem na sociální síti apod. Když dojde k vypuštění citlivé informace do světa, může to vidět prakticky kdokoliv a dítě tak být poníženo třeba před celou třídou. Ne vždy lze všechny příspěvky na internetu smazat, a pokud ano, mohou tam tyto škodlivé informace viset ještě několik dní, než odstraněný obsah zmizí (Látal, 2018).

1.7 Syndrom CAN

Syndrom CAN z anglického **Child Abuse and Neglect syndrome** je zkratkou pro **syndrom týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte**. DUNOVSKÝ (1995) říká, že jde o „*soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu a vývoje dítěte i jeho postavení ve společnosti, především v rodině*“. Podrobnějším vysvětlením se rozumí dítě, které je tělesně, psychicky (emocionálně) či sexuálně poškozené a nejedná se o žádnou náhodnou akci nebo jednorázové zacházení s dítětem, nýbrž o systematické a opakované útoky pachatele (abusora) na dítě. Nejvyhrocenější situací je zabití dítěte. Syndrom má velmi různorodé mechanismy, příčiny, jevy a také rozličnou závažnost dopadu na dítě (Dunovský, 1995, s. 15).

V 21. století existují již zavedené normativní struktury na ochranu dětí před zneužíváním a zanedbáváním a dostupná pomoc společenských organizací se zaměřuje hlavně na prevenci. Další zlepšení budou záviset na mezioborové koordinaci a lepší přípravě specialistů ve všech zúčastněných oborech (Jacobi a kol., 2010).

Zanedbávání (bývá součástí syndromu CAN) považujeme za pasivní přístup k dítěti ze strany rodičů nebo jiných zodpovědných osob za výchovu dítěte, kdy dítě strádá nedostatkem podnětů a v důsledku toho se jeho celkový vývoj opoždí. Nedochozí tak k uspokojování fyzických, psychických a emočních potřeb dítěte. Zdeněk MATĚJČEK (1995, s. 87-88) říká, že jde o následky nedostatku výchovy v prostředí rodiny, která je na nízké socioekonomické úrovni.

Zanedbávání je nejčastějším typem týrání dětí a má nejzávažnější dlouhodobé následky. Jeho fyzické znaky mohou umožnit, aby bylo diagnostikováno lékařsky; pokud ne, lze je odhalit pouze prostřednictvím emocionálních a behaviorálních abnormalit, které způsobuje (Jacobi a kol., 2010).

Rozlišujeme dva typy zanedbávání dítěte – **těžké zanedbávání** a **všeobecné zanedbávání**. Těžké zanedbávání se týká nedostatečné výživy, kdy dítě několik dní, týdnů opakovaně hladoví, jeho zdraví je extrémně ohroženo a jde dítěti o život.

Všeobecné zanedbávání se týká také oblasti jídla, kdy dítě výrazně strádá, je podvyživené, nemá dostatek oblečení, lékařské péče, dítě je ponecháno dlouhodobě a často bez dozoru či je izolováno od okolního světa, kamarádů, rodiny.

Může sem patřit i absolutní nezáměr o to, co dítě dělá ve volném čase mimo školní vyučování (opomíjení nebezpečí nehod, poranění, kriminality – drogy, hrací automaty, krádeže). Mezi hlavní ukazatele zanedbávání řadíme:

- nedostatek jídla (nedostatečná nutriční hodnota),
- zanedbanou osobní hygienu (špinavé tělo a oblečení),
- zdravotně závadné podmínky v domácnosti (výkaly, odpadky, špína),
- nedostatečné vytápění, nebezpečí ohně,
- oblečení dítěte nemusí odpovídat teplotě a počasí venku,
- dítě je permanentně unavené, ospalé, uzavřené, apatické,
- má neurotické návyky, destruktivní chování, deprese
- a je o něj neadekvátně postaráno z hlediska lékařské péče.

Tyto podmínky se musí pravidelně a dlouhodobě opakovat, aby byly jistě definovatelné jako zanedbávání. Pokud nedojde k včasnému odkrytí těchto problémů, může dojít u dítěte k rozvoji poruchy chování, problémům ve škole nebo se začne dítě opožďovat ve vývoji (Spilková a Dunovský, 1995, s. 54-55).

DUNOVSKÝ a SPILKOVÁ (1995, s. 41) zmiňují, že **fyzické týrání** je nejpodrobněji prozkoumaným a popsáným jevem v rámci zkoumání syndromu CAN.

Tělesné týrání je rozděleno na dva typy: tělesné týrání **aktivní** formou a tělesné týrání **pasivní** formou. **Tělesné týrání aktivní formou** jsou všechny fyzické útoky cílené na dítě a počítá se sem i neposkytnutí pomoci raněnému dítěti, které může přejít ve smrt. Jde o děti tělesně týrané, které si nesou následné poranění (bití – rukou nebo nějakým předmětem, popálení, opaření, trestání, kopání, řezání, kroucení a svazování končetin, nedostatek ochrany před násilnou osobou) nebo může jít o atak, který nenese další poranění (dušení, otrava, opakované vystavování lékařskému vyšetření, sexuální zneužívání a další) (Pugnerová, 2016, s. 95-96).

Tělesné trestání dětí (bití, facka, pohlavek, dostání na „holou“) je v mnoha rodinách výchovným prostředkem, jak dítěti nastavit hranice, když slovní upozornění ignoruje a nezabírá. K některým poraněním nemusí dojít úmyslně, anebo se mohou nedopatřením zopakovat, když rodič ztratí nad dítětem dostatečný dohled.

Hranice mezi tělesným trestem a fyzickým násilím na dítěti je dosti tenká a někdy téměř nezjistitelná, proto je nezbytnou povinností praktických lékařů a sociálních pracovníků tyto “úrazy“ důkladně prošetřit (Spilková a Dunovský, 1995, s. 41- 42).

Můžeme rozlišovat fyzické násilí také podle toho, zda jde o zavřená nebo otevřená zranění. Do zavřených fyzických poranění spadají například – otřesy mozku, pohmožděny (modřiny viditelné na kůži), kousance, vytrhávání vlasů, poranění svalů, nervů, šlach, kloubů a kostí (zlomeniny), poranění hlavy (roztříštění lebečních kostí), poranění míchy nebo poranění nitrobřišních orgánů (sleziny, jater, žaludku – může způsobit šok až smrt). U 90 % tělesně týraných dětí se vyskytují modřiny, pohmožděny, kousance či různá poranění kůže. Mezi otevřená poranění řadíme – rány na hlavě, rány na hrudníku, zlomeniny končetin, nitrooční krvácení, bolesti hlavy, závratě, bezvědomí, popáleniny, bolesti břicha, křečové stavy, bolest při močení, krvácení z pohlavních orgánů aj. Poraněním kůže, sliznice nebo nějakého povrchu orgánu je vždy zásahem do celého organismu a při velké ztrátě krve se může rozvinout hypovolemický šok. Postižená osoba je bledá, malátná, někdy zvrací, má nízký tlak, je neklidná, zornice jsou rozšířené, tělo je polito studeným potem, zrychleně a povrchně dýchá. Může jít o ztrátu krve při poranění těla navenek, do tělních dutin, orgánů a tkání, ztrátu plazmy nebo vody z oběhu a následnou dehydrataci těla (dehydratační šok) (Spilková a Dunovský, 1995, s. 42- 51).

Do **tělesného týrání pasivní formou** patří úmyslné i neúmyslné nepečování o dítě (je jedno z jakých důvodů), kdy v důsledku toho dítě neprospívá, je zanedbané či se nedostatečně rozvíjí v některých nebo ve všech oblastech života. Řadíme sem nepostačující výživu, která má za následek zástavu nebo narušení růstu, nedostatek vitamínů a živin, jež jsou potřeba k správnému vývoji dětského těla.

Dále absence zdravotní péče – ignorování různých bolestí dítěte, odepírání lékařské a preventivní prohlídky kvůli obavě odhalení újmy na zdraví dítěte, nezabezpečení první pomoci dítěti, nedostatečná hygienická péče a prostředí, v němž dítě žije, nedostatek lásky, něhy, bezpečí a jistoty (nejzávažnější je to v prvních měsících a letech života dítěte).

Spadá sem také neposkytnutí základního vzdělání, úroveň vzdělání neodpovídá věku dítěte, dítě je zanedbané, nedostatečná smyslová stimulace, nezabezpečení domova, nedostatek ošacení a ochrany v důsledku nezaměstnanosti nebo chudoby a formy vykořisťování dítěte – vystavování dítěte nevhodné a nebezpečné práci, nucení dítěte do prostituce či žebrání (Pugnerová, 2016, s. 97-98).

Fyzické týrání dětí (CPA) zůstává převládajícím problémem s mírou hospitalizací souvisejících se zneužíváním, hrubým poraněním hlavy (AHT) a úmrtnostmi, které zůstávají v posledních letech stabilní nebo se zvyšují. Primární prevence je zaměřena na běžnou populaci a snaží se zabránit špatnému zacházení s dětmi, a to už od novorozeneckého věku. Když žena záměrně špatně manipuluje s novorozencem, je zcela pravděpodobné, že mu bude ubližovat i ve starším věku (Puls a kol., 2018).

Odborníci říkají, že tam, kde se děje fyzické týrání nebo sexuální zneužívání, tam dochází současně i k **psychickému ubližování**. Psychické či emocionální týrání se obtížněji identifikuje než týrání fyzického a sexuálního typu, protože u nich lze najít jasné důkazy činu. Psychické týrání se nejvíce objevuje u rodičů, kteří se rozvádějí a přetahují se o dítě/děti. Psychické týrání zahrnuje také **aktivní** nebo **pasivní složku**. Za **aktivní** se považuje situace, kdy dítěti se děje nějaká nepříznivá, nepříjemná, špatná událost nebo činnost jako jsou nadávky, ponižování, zesměšňování, nedůvěra, hostilita, opovrhování a **pasivní** složkou jsou nesprávné prvky ve výchově (Procházková a Spilková, 1995, s. 65-67).

U autorů převládá společné přesvědčení, že podstata psychické deprivace tkví v nedostatku vztahu k objektu (k matce), ke kterému má pudové tendence. S. FREUD vyzdvihuje, že pro dítě je velmi důležitý emoční vztah k osobě, která mu poskytuje potravu, ošacení a ochranu (tzv. anaklitický vztah) (Langmeier a Matějček, 2011, s. 267-268).

Psychika dítěte trpí i v případě, kdy si ho rodiče nevšímají, ignorují jeho přání a prosby, bagatelizují jeho slova a problémy nebo o něj neprojevují zájem, a to po dlouhou dobu, čímž dítě začíná emočně strádat. Zcela opačný je přístup, kdy je na dítě vyvíjen velký nátlak ohledně nároků na něj.

Může je jít o školní prospěch, sporty, hru na hudební nástroj, výtvarné umění a jiné kroužky, ve kterých rodič vyžaduje, aby bylo dítě nejlepší. Pokud má dítě horší prospěch ve škole nebo mu něco nejde, místo aby rodič dítě podpořil, dává mu najevo, že je méněcenné, budižkničemu a že to takto v životě daleko nedotáhne. Dítě se pak cítí špatně, má narušené zdravé sebevědomí a dělá stále více chyb, protože se nedokáže na nic soustředit. Jestli je dítě za tyto prohřešky trestáno (např. omezování, vyhrožování, vydírání), jeho emoční stav se zhoršuje každým trestem i dnem víc a víc. Rodiče by taktéž neměli své dítě srovnávat s ostatními, např. dle jejich názoru s lepším sourozencem, kamarádem či jiným dítětem a dávat dítěti najevo, že si musí jejich lásku zasloužit. Tím dětská dušička hodně trpí a ztrácí ve své rodičích důvěru (Peterková, 2008).

Jak velký dopad bude mít na psychiku dítěte psychické týrání? To záleží na tom, jak dlouho trvá, jak je emoční týrání intenzivní a kolik lidí se na něm podílí. Roli hraje také to, zda má dítě alespoň v jednom rodiči oporu či nikoli.

Může jít především o tyto dopady na psychiku dítěte:

- dítě se stáhne do sebe, je ustrašené, úzkostné, snadno se rozpláče,
- má nízké sebevědomí a sebehodnocení, snadno a rychle se vzdává,
- obtížně vyjadřuje svůj názor, požadavky, přání, nedokáže se samo prosadit,
- je nestabilní, někdy se projeví agresivně, kopíruje chování dospělých, kteří s ním takto zacházejí, provokuje dospělé i vrstevníky a vybíjí si na nich zlost,
- má problémy s mezilidskými vztahy a neumí jednat s lidmi,
- u dítěte se vyskytují poruchy chování jako je opakované lhaní, útky z domova, záškoláctví,
- výskyt psychosomatických poruch – časté bolesti břicha, hlavy, kožní vyrážky a nemoci, zvýšení teploty z neznámých důvodů.

Jsou i případy v rodinách, kdy dítě psychicky týrá své rodiče, načež tito mu v důsledku toho vše dovolí. Dítě si pak může dělat, co chce, rodiče na něj nemají žádnou páku a jsou z něj zoufalí a bezmocní. V tomto případě je potřeba vyhledat odbornou pomoc (Pugnerová, 2016, s. 99).

Týrané děti bývají zamlklé a neprůbojné, nebo naopak útočné a agresivní. Svou zlost si vybíjí na vrstevnících ve škole. Následně dochází ke vzniku šikany, která může být dlouho skrytá a neobjevená. V dnešní internetové době dochází často ke **kyberšikaně**, kdy se děti navzájem zesměšňují na sociálních sítích a roznáší po internetovém prostoru různé lži, posměchy, narážky, útoky nebo někoho ze svých vrstevníků vydírají. To pak může mít velmi závažné dopady na psychiku dítěte, které se nedokáže bránit. K odhalení je důležité pečlivě sledovat dění mezi dětmi a chtít po nich, aby vysvětlily svoje chování (Látal, 2018).

Sexuální zneužívání, označované jako **syndrom CSA** (Child Sexual Abused syndrome) čili syndrom sexuálního zneužívání, je tedy jakákoli násilná aktivita cílená na intimní oblasti (Pugnerová, 2016, s. 101).

V roce 1992 Zdravotní komise Rady Evropy uvedla tuto definici sexuálního zneužívání:

„Sexuální zneužití je nepatřičné vystavení dítěte pohlavnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoli pohlavní dotýkání, styk nebo vykořisťování kýmkoliv, komu bylo dítě svěřeno do péče anebo kýmkoli, kdo dítě zneužívá. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník či cizí osoba. Sexuální zneužívání se dělí na bezdotykové a dotykové. Bezdotykové zneužívání zahrnuje např. setkání s exhibicionisty a účast na sexuálních aktivitách, kde nedochází k žádnému tělesnému kontaktu, např. vystavování dítěte pornografickým videozáznamům. Kontaktní zneužívání je takové, kde dochází k pohlavnímu kontaktu, včetně laskání prsou a pohlavních orgánů, pohlavnímu styku, pohlavnímu styku orálnímu nebo análnímu“ (Vaníčková a kol., 1999).

Výzkum Jocelyn BROWNA a kol. z roku 1998 také ukázal, že sexuální zneužívání bylo nejčastěji spojeno se:

- dvěma **demografickými rizikovými faktory** (mládí matky a úmrtí rodičů),
- čtyřmi **rodinnými rizikovými faktory** (tvrdé tresty, mateřská sociopatie, negativní životní události a přítomnost nevlastního otce),
- jedním **rizikovým faktorem rodičovství** (nechtěné těhotenství)
- a dvěma **rizikovými faktory dítěte** (pohlaví dítěte a handicap) (Brown, Cohen a kol., 1998).

U nás je dle §242 Trestního zákona pohlavní zneužití dítěte mladšího 15 let trestným činem. Pachatel takového činu může být odsouzen až k 15 letům odnětí svobody. Sexuální zneužívání je považováno za velmi traumatizující zážitek, který oběti negativně ovlivňuje po celý zbytek života.

Nejčastěji dochází k prvnímu ataku sexuálního násilí v rámci rodiny u dětí předškolního a mladšího školního věku. Většinou se jedná o kontaktní formu sexuálního zneužívání a k zahájení sexuálního zneužívání dochází často již v období kolem pěti let věku dítěte, kdy je dítě ještě plně odkázané na péči rodičů či jiných blízkých osob. Dítě „svým“ dospělým bezmezně věří (rodiče ho přece mají rádi), vliv vrstevníků je v tomto věku dítěte ještě slabý a dítě tak nemá možnost řešit svou situaci s ostatními dětmi. Zneužití proto může přijmout jako „normu“, ačkoli to v něm vyvolává mnoho různorodých, trýznivých pocitů, které nedokáže samo zvládnout (Ježková a Machková, 2023).

Ze statistik lze vyčíst, že pravidelně se opakující dlouhodobé sexuální násilí se týká především zneužívání dívek, kdy průměrně je dívka v rodině zneužívána po tři až osm let. Sexuální násilí páchané na chlapcích probíhá častěji mimo rodinu a je prováděné více agresory (Ježková a Machková, 2023).

Za tělesné ukazatele sexuálního zneužívání můžeme považovat:

- u dívek krvácení, které není předčasnou menstruací a nejsou žádné známky pubertálního vývoje, výtok,
- u chlapců bolestivá předkožka, různé trhlinky a zarudnutí,
- bolesti při močení či vyprazdňování, zácpa, obtíže při chůzi a sezení,
- psychosomatické obtíže (bolesti žaludku, břicha a hlavy),
- poraněné nebo podrážděné genitálie nebo anální oblasti (otoky, krvácení, nesprávně nazývané jako hemeroidy),
- pohlavně přenosné nemoci jako např. chlamydie, herpes, syfilis, bradavice na genitálu aj. (Pugnerová, 2016, s. 103).

Mezi další formy CAN patří:

- systémové týrání (druhotné zneužívání a ponižování),
- organizované zneužívání dětí,
- rituální zneužívání dětí,
- sexuální turismus,
- Münchhausenův syndrom by proxy (tj. v zastoupení) (Dunovský, 1995, s. 97-102)

Systémové týrání, někdy se označuje jako druhotné ubližování, kdy se jedná o způsob týrání systémem, který by měl rodinu a děti chránit, ale on jim naopak ubližuje. Tzv. sekundární viktimizace je druhotné zraňování, při kterém je dítě vystavováno nadměrné psychické zátěži během vyšetřování kvůli syndromu CAN, kdy je dítě obětí trestného činu a stává se ještě i obětí vyšetřování (Dunovský, 1995, s. 97).

Dítě zažilo trauma a bohužel zažívá i další od institucí, odborníků či rodičů, kteří by měli dítě chránit. Jde konkrétněji o zbytečné či automatické odebrání dětí z rodin, nedostatečnou péči v zařízeních, kde je dítě umístěno, vystavování dítěte opakovaným nepříjemným odborným vyšetřením nebo časté střídání dětí v různých pěstounských rodinách. Mnohdy není dítě řádně vyslyšeno, je mu odepráno právo na informace a pak následně neprávem odděleno od svých rodičů. Jindy zas je traumatizováno necitlivými lékařskými prohlídkami, které v dítěti vzbuzují různé úzkosti a strachy, stejně jako je vystavování soudnímu řízení (Pugnerová, 2016, s. 106).

Organizované zneužívání dětí je často zaměřené na sexuální zneužívání (ale i jiné) pro **komerční účely**, které většinou přesahují hranice měst, zemí i kontinentů za účelem vyhledat dítě pro sexuální uspokojení (sexuální turistika). Jedná se především o mladé dívky od osmi do šestnácti let, kdy bývají obětí dětské pornografie (fotografie, videozáznamy). Jindy jsou děti využívány pro obchod jako zboží – ilegální osvojení, dětská práce až otroctví, námezdní práce, v krajním případě jsou i vražděny za účelem prodeje orgánů (v zahraničí). Radíme zde i **institucionální zneužívání**, kdy mají k dětem snadný přístup různí instruktoři, vedoucí, vychovatelé (tedy pedofilové), kteří se o děti starají a následně mohou děti zneužívat (nejčastěji sexuálně), vydírat a či jim způsobovat různá zranění (Pugnerová, 2016, s. 107).

Rituální zneužívání dětí souvisí s náboženskými (především satanistickými) rituály, magickými či nadpřirozenými jevy, které organizuje nějaké společenství nebo i jednotlivci. Jde mnohdy o fantastický čin, kterému je těžké uvěřit. Rituály mají různé (i patologické) účely a vyžadují vždy oběť, kterou se často stává dítě, jež se nedokáže bránit a je vytavováno např. sexuální manipulaci, strachu, odebírání krve, vyhánění d'ábla z těla dítěte formou krutého bití či mučení, které může skočit i smrtí dítěte. Rituální zneužívání vykazuje svoje specifika, pravidla a pravidelnost v opakování jevů zahalené v tajemnu a odhalováním tohoto zvláštního řádu lze rituální zneužívání po drobných prvcích identifikovat (Dunovský, 1995, s. 101-102).

V průběhu historie byli lidé a zvířata zneužíváni jinými k mnoha účelům. Některá zneužívání byla motivována náboženskými důvody, další hněvem nebo stresem nebo ze zcela neznámých důvodů. Týrání probíhalo po psychické, sexuální, fyzické a psychické stránce. Rituální zneužívání, poměrně nový termín, může zahrnovat všechny výše uvedené typy zneužívání. Příručka s názvem *Rituální zneužívání*, kterou vydala v roce 1991 Komise v Los Angeles (Los Angeles County Commission for Women) uvádí, že *„K rituálnímu zneužívání mladistvých a jejich účasti na páchání rituálního zneužívání dochází v rodinných, školských prostředích nebo v mládežnických gancech, které se orientují hlavně na satanismus nebo jiný rituál a násilí“* (Zoslocki, 1994).

Sexuální turismus znamená, že k nám přijíždějí z jiných zemí cizinci, kteří mají jasný záměr – vyhledat dítě, aby se na něm sexuálně uspokojili (Dunovský, 1995, s. 102).

Za zvláštní formu fyzického týrání dítěte je považován také tzv. **Münchhausenův syndrom by proxy (tj. v zastoupení)**, což je duševní porucha, která patří do skupiny tzv. fiktivních (předstíravých) poruch. Podstatou syndromu je předstírání somatických či psychických obtíží, jehož účel není jasný. Byl pojmenován po von Münchhausenovi (u nás známém jako baron Prášil) a poprvé popsán v roce 1951. V případě, kdy se jedná o děti, je tento syndrom doplněn slovem „v zastoupení“. Jde o nebezpečný podvod, kdy rodič předstírá nemoc svého dítěte, vyvolává u něj záměrně falešné příznaky konkrétní nemoci a zveličuje závažnost potíží dítěte. Nejde o výjimečný syndrom a zhruba jedna pětina případů končí smrtí, nejčastěji zadušením dítěte (Dunovský, 1995, s. 51-52).

Ve většině případů jsou to rodiče, jež mají lékařské znalosti, tudíž zvládli detailně popsat např. otravu vlastního dítěte různými léky, poškozovat vzorky krve, moči, aby došlo k patologickému nálezu. Některé rodiče chtějí být hospitalizováni spolu s dítětem a podílet se na péči o něj v nemocnici, a tak mají prostor nadále mu škodit, dokud dítě nezemře nebo není hrůzné konání zastaveno (Pugnerová, 2016, s. 107).

U Münchhausenova syndromu existuje více nevědomých motivů, jde především o primární zisk z nemoci. Münchhausenův syndrom by proxy je v klasifikaci MKN-11, která byla předložena WHO v roce 2020 a vstoupila v platnost na přechodné období pěti let, charakterizovaný jako:

„Klamavé falšování nebo vyvolávání lékařských, psychologických nebo behaviorálních známek a symptomů nebo zranění souvisejících s identifikovaným podvodem, v případě, kdy je přítomna již existující porucha nebo onemocnění, jedinec záměrně zhoršuje existující symptomy nebo udržuje či vyvolává další symptomy. Osoba vyhledává léčbu nebo se jinak prezentuje jako nemocná, zraněná nebo oslabená kvůli předstíranému, falešnému nebo samovolnému znamení, symptomu nebo zranění. Podvodné chování není motivováno pouze zjevnými vnějšími odměnami nebo pobídkami (např. vydáváním invalidních plateb nebo vyhýbáním se orgánům činným v trestním řízení), na rozdíl od simulování, kde jsou zjevné vnější odměny nebo pobídky motivují chování“ (Kesselring, 2020).

Rodina pro dítě představuje jakýsi vzor chování, takže je dost možné, že dítě tyto patologické vzorce přejme a bude dál šířit násilí na svých dětech nebo v okolí. Pan LINEDECKER (1994) tvrdí, že dítě, které je schopné spáchat zločin, bylo zřejmě vystaveno sexuálnímu, tělesnému či citovému týrání a násilí. Pokud dítě vyrůstá v rodině, kde je obklopené násilím, může snadno násilí přijmout jako styl řešení problémů (Pugnerová, 2016, s. 108-109).

SHRNUTÍ

Charakterizovali jsme socializaci dítěte, k níž dochází v různých prostředích. Především v rodině, mezi vrstevníky, ve škole a celkově ve společnosti, kde byl kladen značný důraz na vliv médií na děti. Seznámili jsme se s druhy ohrožení, se kterými se může dítě setkat v rámci jednotlivých prostředí.

Charakteristika základních potřeb dítěte poskytla přehled důležitých aspektů z hlediska vývoje dítěte a pomohla k identifikaci okolností, za kterých dochází k ohrožení a strádání dítěte. Bylo poukázáno např. na důležitost zdravé rodiny, její funkce, postavení žen v rodině, finanční, emoční stránku rodiny, rozvodovost a na socializační, výchovnou a vzdělávací povinnost. Popsali jsme, že k agresivitě a šikaně dochází mezi dětmi nejčastěji ve školním prostředí. V závěru jsme zmínili syndrom CAN, kam spadá zanedbávání dětí, fyzické, psychické týrání, sexuální zneužívání, Münchhausenův syndrom by proxy a další jeho formy.

2 SYSTÉM POMOCI SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ

Záležitostmi rozpadlých a nezdravých funkcí rodin za účelem jejich sanace se zabývá sociálně-právní ochrana dětí (SPOD), která je v České republice pod záštitou Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV) a zřizují je kraje a magistrální úřady, jež mohou výkonem SPOD pověřit jiné subjekty, z nichž se pak stanou tzv. pověřené osoby. Orgány sociálně-právní ochrany pod zkratkou OSPOD jsou příslušná oddělení obecního úřadu obce s rozšířenou působností (ORP). SPOD zajišťuje práva dětí na jejich příznivý vývoj, výchovu a ochranu zájmů a vykonávají je orgány státu a pověřené osoby.

Zásadní právní normou v ČR je zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

2.1 Povinnosti obecních úřadů a obecních úřadů s rozšířenou působností v rámci sociálně-právní ochrany dětí

Obecní úřady mají dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí určeny tyto povinnosti:

- vyhledávání ohrožených dětí,
- působení na rodiče směrem k posílení rodičovské odpovědnosti za děti,
- projednávání nedostatků ve výchově s rodiči,
- projednávání nedostatků v chování dětí,
- prověřování, zda děti nemají vstup do prostředí, v němž by mohlo dojít k jejich ohrožení,
- poskytování nebo zprostředkovávání poradenství rodičům,
- a oznamování ORP případy dětí, které jsou pravděpodobně ohrožené.

Příslušné odbory obcí s rozšířenou působností (tzv. OSPOD) mají dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, mnohem širší povinnosti:

- sledovat nepříznivé vlivy působící na děti,
- činit opatření k omezování nepříznivých vlivů na děti,
- pravidelně vyhodnocovat situaci ohroženého dítěte a rodiny,
- poskytovat pomoc rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu (např. při umístění dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc s cílem návratu dětí do rodiny),
- dávat podněty soudu týkající se výchovy dětí,
- vykonávat funkci opatrovníka a poručníka dětí,
- navštěvovat děti v ústavní výchově, sledovat dodržování jejich práv a důvodů pro pobyt v ústavu (v současnosti jsou předepsány 4 návštěvy u dítěte ročně),
- poskytovat poradenství osobám vhodným stát se osvojiteli nebo pěstouny,
- poskytovat pomoc oprávněným osobám při vymáhání plnění oživovací povinnosti k dítěti,
- podávat soudu zprávy o dětech, u kterých soud rozhodl o výchovném opatření,
- poskytovat ve vymezeném rozsahu informace o dětech státnímu zastupitelství, krajskému úřadu a MPSV i organizacím poskytujícím SPO, sociální a zdravotní služby,
- a na žádost poskytovat informace soudu, orgánu sociálního zabezpečení, krajské pobočce Úřadu práce, věznic, intervenčnímu centru, zařízení pro umístění dítěte, obecní policii, orgánům činným v trestním řízení, probační a mediační službě, veřejnému ochránci lidských práv (Pazlarová, 2016, s.36-37).

ORP může rodičům nebo dítěti uložit **tzv. výchovné opatření** neboli napomenutí dítěte, rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte. Stanovuje také dohled nad dítětem ve spolupráci s dalšími zainteresovanými institucemi a osobami.

Ukládá omezení, aby zamezila působení škodlivých vlivů na dítě, a také povinnost využít odbornou poradenskou pomoc nebo povinnost účastnit se setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu tří hodin.

Obecní úřad ORP **podává návrhy soudu** na rozhodnutí ohledně: souhlasu rodiče k osvojení, omezení nebo zbavení rodičovské odpovědnosti či pozastavení jejího výkonu, nařízení ústavní výchovy, prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy, svěřeni dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, svěřeni dítěte do pěstounské péče, nařízení výchovného opatření spojené s pobytem dítěte v zařízení (SVP, zdravotnické zařízení, domov pro osoby s postižením, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc), prodloužení nebo zrušení tohoto opatření, přemístění dítěte do jiného zařízení, postavení výkonu povinnosti a práva péče o dítě u nezletilého rodiče, zachování povinnosti a práva péče o dítě a osobního styku s dítětem u rodiče omezeného ve správnosti, zbavení rodiče práva dát souhlas k osvojení nebo dalších povinností a práv osobní povahy, zbaví-li soud rodiče rodičovské odpovědnosti (Pazlarová, 2016, s.37).

Pracovníci OSPOD zaměstnaní v oblasti náhradní rodinné péče (NRP) mají tyto povinnosti:

- vyhledávat děti, které náhradní péči potřebují,
- vyhledávat vhodné dospělé, kteří tuto péči mohou poskytovat,
- přijímat žádosti o zprostředkování pěstounské péče nebo osvojení,
- posuzovat tyto žádosti,
- získávat podklady pro rozhodnutí o těchto žádostech a uchovávat rozhodnutí o nich,
- poskytovat žadatelům poradenství,
- sledovat vývoj dětí svěřených do NRP,
- spolupracovat s biologickými rodinami dětí v NRP,
- účastnit se soudních jednání a jednání krajského úřadu týkajících se NRP.

Po reformě v roce 2003 není kontrolním orgánem pro OSPOD přímo Ministerstvo práce a sociálních věcí, ale příslušný **krajský úřad**, ke kterému se může OSPOD odvolávat ve správním řízení při přezkumu rozhodnutí vydaných OSPODem. OSPODy jsou na obcích s rozšířenou působností obvykle začleněny do odborů sociálních věcí a zdravotnictví jako samostatná oddělení.

Pracovníci OSPOD se obvykle dělí na:

- **pracovníky péče o děti** (někde jsou mezi nimi ještě specialisté na náhradní rodinnou péči)
- a **pracovníky sociální prevence, tzv. kurátory** (na některých městských úřadech jsou kurátoři vedeni jako samostatná profese mimo OSPOD).

Ve velkých městech jsou pracovníci OSPOD někdy specializováni i na terénní sociální pracovníky péče o děti, sociální pracovníky zabývající se náhradní rodinnou péčí, sociální pracovníky zabývající se se nevhodnými způsoby zacházení rodičů s dětmi (syndromem CAN) včetně domácího násilí a kurátory pro mládež.

TOPINKA a kol. (2014) zmiňují, že pracoviště OSPOD jsou financována ze 70 % ze státního rozpočtu a zbytek finančních prostředků získávají z rozpočtu obce a také z grantů a projektů (Pazlarová, 2016, s. 38).

Zákonní zástupci nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte či osoby pečující mají určitá práva a povinnosti, které jsou upravené v zákoně, a jsou to:

- spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany při ochraně zájmů a práv dítěte,
- na výzvu příslušného orgánu sociálně právní ochrany se dostavit k osobnímu jednání, předložit listiny a další doklady a poskytnout nezbytné informace, je-li třeba pro výkon sociálně-právní ochrany,
- umožnit návštěvu zaměstnance orgánu sociálně-právní ochrany a zaměstnance obce s rozšířenou působností zařazeného do obecního úřadu v obydlí, popřípadě v jiném prostředí, kde dítě žije, je-li to nezbytné pro ochranu života nebo zdraví dítěte nebo pro ochranu jeho práv.

Za nesplnění těchto povinností může orgán sociálně-právní ochrany podle paragrafů 53 odst. 5 a zákona uložit nejen rodiči, ale i jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte pořádkovou pokutu do výše 20 000 korun. Pokutu lze uložit i opakovaně, a to do 6 měsíců ode dne, kdy byla povinnost porušena. Pokuty jsou příjmem státního rozpočtu (Novotná, Riedlová Jurková a Burdová, 2022, s. 35).

Pracovníci OSPOD spolupracují s různými odbory vlastního úřadu, s pracovníky jiných obecních úřadů a s pověřenými osobami, které také vykonávají SPO (Pazlarová, 2016, s. 47).

2.2 Legislativa

Vedení a zaměstnanci OSPOD se musí řídit určitými zákony a předpisy dané státem a dodržovat je při práci s rodinou. Když dojde k porušení zákonů v rodině, sjednává sociální pracovník nápravu. Právní oblast ošetřují především tyto dokumenty.

Listina základních práv a svobod je ústavním zákonem č.2/1993 Sb. Základní lidská práva týkající se ohrožených dětí jsou uvedena v hlavě druhé, oddílu prvním, upravujícím základní lidská práva a v hlavě čtvrté, vztahující se k hospodářským, sociálním a kulturním právům. Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona, zároveň je zaručena zvláštní ochrana dětem a mladistvým. Rodiče mají právo na výchovu a péči o děti, děti mají právo na rodičovskou péči. Děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli pouze na základě rozhodnutí soudu. Listina deklaruje povinnost státu pomáhat rodinám, které se ocitnou v obtížné sociální situaci, tak, aby byly schopny vykonávat své základní funkce, zejména pečovat o děti (Listina základních práv a svobod, 1992).

Úmluva o právech dítěte. Úmluvu o právech dítěte 104/1991 Sb. lze považovat za nejvýznamnější právní dokument v oblasti ochrany dětských práv. Výrazně posiluje postavení dítěte ve společnosti a zdůrazňuje potřebu jeho ochrany. Úmluva zavazuje smluvní státy k povinnosti zajistit blaho dítěte, zajistit dítěti takovou ochranu a péči, která je nezbytná pro jeho blaho. Současně zavazuje k respektování práv a povinností rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za děti zodpovědných tak, aby mohli plnit svou úlohu, tedy řádnou péči o děti. V Úmluvě o právech dítěte je upravena povinnost smluvních stran činit všechna zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoliv tělesným, duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbávání či nedbalého zacházení, trýznění nebo vykořisťování. Úmluva o právech dítěte deklaruje pomoc státu dítěti a rodině v tíživé sociální situaci.

Občanský zákoník č. 89/2012 Sb., ve zn. pozd. předpisů, hlava II. **Rodinné právo** řeší po právní stránce všechny aspekty související se vztahy, které v rámci problematiky rodinného práva mohou nastat. Zákon se zabývá podmínkami a okolnostmi, za kterých může být manželství uzavřeno nebo naopak, za jakých okolností nemůže k manželství dojít. Věnuje se právní úpravě při řešení vzniklých vztahů vyplývajících z manželství. Určuje práva a povinnosti vyplývající ze vzniklého manželství. Zavazuje oba manžele společně a nerozdílně k obstarávání běžných záležitostí rodiny.

Občanský zákon se věnuje i zániku manželství. Další možnou alternativou zániku manželství je rozvod. Před samotným rozvodem manželů musí být vydané rozhodnutí týkající se úpravy péče o nezletilé děti. Zájem soudu spočívá v tom, aby nezletilé dítě mělo zajištěno kvalitní výchovné prostředí s ohledem na osobnost, jeho vlohy a schopnosti a bere zřetel na životní poměry obou rodičů. Rodinné právo dále upravuje vztahy mezi rodiči a dětmi. Konstatuje, co je rodičovská odpovědnost. Na druhé straně ale také ukládá dítěti povinnost respektovat a ctít své rodiče.

Zákon upravuje také okolnosti při zastupování nezletilých dětí. Stanovuje, kdy dítě zastupují jeho rodiče a kdy je naopak soudem ustanoven opatrovník. Věnuje se podrobně pěstounské péči a upravuje a zohledňuje vše podstatné, co se týká problematiky pěstounské péče. Zákon jasně stanovil, kdo se může stát osvojitelem a řeší celou oblast osvojení dítěte. Včasné rozpoznání situace v rodině, při které je v sociální práci nezbytné uplatnit zákon, může do značné míry eliminovat možné negativní dopady, ke kterým by mohlo při neřešení konfliktu dojít (*Zdroj: <https://www.zakonyprolidi.cz>*).

Zákon č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve zn. pozd. předpisů, účinném k 31. březnu 2022 a společně s množstvím dalších tematicky souvisejících mezinárodních smluv a zákonů představuje celistvý komplex právních předpisů v oblasti sociálně-právní ochrany dětí. Další podstatná ustanovení právních předpisů dotýkající se záležitostí sociálně právní ochrany dětí je vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění vyhlášky č. 449/2021 Sb. a Směrnice k vedení spisové dokumentace (Novotná, Riedlová Jurková a Burdová, 2022).

Sociálně–právní ochrana dětí je odvětvím veřejného práva v České republice a má určité poslání, které je podloženo mnoha zákony a mezinárodními dokumenty, a to především Listinou základních práv a svobod a Úmluvou o právech dítěte. Orgány sociálně–právní ochrany řeší velmi složité případy dětí, jenž mají trvalý pobyt na území České republiky, dětí cizí národnosti, které pobývají v České republice, ale i těch, které mají zpravidla bydliště v cizině a do České republiky byly protiprávně přemístěny nebo naopak protiprávně přesunuty do ciziny. Dalšími právními předpisy, které upravují ochranu dětí v různých životních situacích, jsou také mezinárodní smlouvy, nařízení Rady EU a návrhy Rady Evropy, které zpodobňují ochranu dětí. Sociálně–právní ochrana představuje opatření a nástroje, s nimiž pracují příslušné orgány a instituce, a to vhodně a účelně s vědomím, že základním principem při poskytování sociálně–právní ochrany dětí je nejlepší zájem a blaho dítěte (Novotná, Riedlová Jurková a Burdová, 2022).

Jelikož orgány sociálně–právní ochrany mohou zasahovat při řešení případů do soukromého a rodinného života lidí, musí mimo jiné respektovat základní principy, na kterých je sociálně–právní ochrana dětí založena:

- Hlavním předpokladem je zájem, prospěch a blaho dětí.
- Sociálně–právní ochrana se poskytuje **všem dětem bez rozdílu, bez jakékoliv diskriminace** z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení a národnostního, etnického nebo sociálního původu.
- Poskytuje se až na výjimky **bezplatně**.
- Poskytuje se **všem dětem mladším 18 let**.
- Stát je odpovědný za ochranu dětí **před tělesným nebo duševním násilím, za ochranu jejich zdravého vývoje z hlediska fyzického, psychického a mravního** a ostatních aspektů integrity dítěte jako nositelů práv daných Ústavou, Listinou základních práv a svobod a práv vyplývajících z mezinárodních závazků České republiky. Stát ale nenahrazuje povinnosti a odpovědnost rodičů a nezasahuje do jejich postavení jako nositelů rodičovské odpovědnosti, až v případě jsou-li práva nebo vývoj dítěte ohroženy.

- Orgány s obecnou působností na úseku ochrany dítěte jsou soudy a orgány určené zákonem o sociálně-právní ochraně dětí – Ministerstvo práce a sociálních věcí, Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí v Brně (úřad řešící případy související se zahraničím), Úřad práce České republiky, krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu. Sociálně právní ochranu dětí zabezpečují také kraje a obce v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu, poradní sbory a fyzické a právnické osoby, pokud obdrží pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí.
- Hlavním pravidlem pro činnost orgánů sociálně-právní ochrany je zásada preventivního působení na rodinné vztahy, jsou-li negativně zasaženy tak, že je zapotřebí pomoc veřejné moci. Opatření sociálně-právní ochrany jsou systematicky uspořádána ve vnitřně provázaný celek umožňující volbu nástrojů dle konkrétní situace a intenzity ohrožení, v němž se dítě právě nachází.
- Je třeba chránit děti před sociálně patologickými jevy a zaopatřovat prevenci rizikového vývoje dětí a minimalizovat tak důsledky působení sociálně patogenních vlivů.
- Děti dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí mají právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem v podobě některé z forem náhradní výchovy – **náhradní rodinná výchova má vždy přednost před ústavní výchovou.**
- Při řešení konkrétní situace dítěte je třeba brát ohled na styl výchovy, která souvisí s etnickým, náboženským, kulturním a jazykovým původem dítěte.
- Respektovat princip subsidiarity v případě situace osvojení dítěte do ciziny a považovat to za náhradní způsob péče o dítě, nemůže-li být dítě předáno do výchovy v zařízení nebo v rodině osvojitele nebo nemůže-li být o ně pečováno jiným vhodným způsobem v zemi jeho původu. K tomu jsou mezinárodními smlouvami a zákonem o sociálně-právní ochraně dětí uceleně formulována pravidla pro kontakt s cizinou ve věcech sociálně-právní ochrany dětí.

- Orgány sociálně-právní ochrany mají povinnost sledovat výkon ústavní nebo ochranné výchovy, ale nezasahovat do řízení a provozu zařízení, kde se vykonává ústavní nebo ochranná výchova. Cílem je sledovat dodržování dětských práv, rozvoj duševních a fyzických schopností dětí, jak se vyvíjejí vztahy mezi rodiči a dětmi a zda stále v rodině trvají důvody pro pobyt dítěte v zařízení nebo se situace zlepšila.
- Sociálně-právní ochrana dětí řeší také sanace rodin a státní sociální podpora pomáhá pěstounům hmotně zajistit náhradní rodinnou péči (Novotná, Riedlová Jurková a Burdová, 2022, s. 9-11).

Pokračování v Příloze 1 – Úvodní a základní ustanovení zákon o sociálně-právní ochraně dětí.

Zákon o sociálních službách (č. 108/2006 Sb., ve zn. pozd. předpisů). Cílem sociálních služeb je poskytnut lidem ohroženým sociálním vyloučením bezplatné poradenství a prevenci. Tedy napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů. Jde o osoby, jež jsou ohroženy v důsledku krizové sociální situace, životních návyků a způsobu života vedoucích ke konfliktu se společností, v sociálně znevýhodňujícím prostředí a ohrožením práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi jsou poskytovány rodině s dítětem, jehož vývoj je ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobé nepříznivé sociální situace, kterou rodiče nedokážou sami bez pomoci překonat, a u něhož existují další rizika ohrožení jeho vývoje (Pitnerová, 2022).

Zákon o sociálních službách se dále zabývá životním a existenčním minimem, státní sociální podporou a hmotnou nouzí. Vymezuje také financování sociálních služeb, předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka, mlčenlivost zaměstnanců v sociálních službách a kdo může provádět inspekci u poskytovatelů sociálních služeb (Zákon o sociálních službách, 2006).

Další související zákony a vyhlášky:

- **Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních (č. 109/2002 Sb., ve zn. pozd. předpisů).**
- **Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve zn. pozd. předpisů.**
- **Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.**
- **Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (OSŘ).**
- **Vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních.**
- **Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí.**
- **Vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých (Novotná, Riedlová Jurková a Burdová, 2022).**

2.3 Standardy kvality sociálně-právní ochrany

Standardy kvality sociálně-právní ochrany jsou závazné pro všechny orgány SPOD. Byly zavedeny novelou zákona č. 359/1999 Sb. a vyhláškou č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen vyhláška č. 473/2012 Sb.), která platí od 1. 1. 2015. Kontrolu těchto kvalit sociálně-právní ochrany, které poskytují obecní úřady, provádí nadřazený krajský úřad (Matoušek, 2016, s. 13).

Standardy kvality jsou souborem kritérií, jejichž prostřednictvím je nastavena úroveň kvality sociálně-právní ochrany, která je poskytována při práci orgánů sociálně-právní ochrany dětí ve vztahu k dětem, rodičům a jiným osobám odpovědným za výchovu. Jsou v nich také stanoveny vnitřní postupy orgánů sociálně-právní ochrany. Účelem standardů je zvyšování kvality nabízené sociálně-právní ochrany a nejde jen o plnění zákonných povinností prostřednictvím zpracovávání rozsáhlých písemných dokumentů. Vyhotovení písemných dokumentů k dílčím kritériím standardů kvality je pouze nástrojem, nikoli cílem (Standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí, 2022).

Standardy kvality se týkají všech orgánů, které jsou vyjmenovány v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí a poskytují sociálně-právní ochranu. Mezi ně patří krajské úřady, obecní úřady s rozšířenou působností, obecní úřady, újezdní úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí a Úřad práce České republiky – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu (Standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí, 2022).

Při poskytování sociálně-právní ochrany jsou orgány sociálně-právní ochrany povinny řídit se standardy kvality, jež jsou v souladu s novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a s vyhláškou č. 473/ 2012 Sb. o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Standardy kvality sociálně-právní ochrany pro orgány sociálně-právní ochrany zpracované Magistrátem města Olomouce:

- **Standard č. 1 - Místní a časová dostupnost**

- Webové stránky – základní informace o rozsahu a podmínkách poskytování SPOD (sociálně-právní ochrany dětí)
- Vnitřní předpis o používání služebních vozidel Magistrátu města Olomouce, Vnitřní předpis o cestovních náhradách statutárního města Olomouce, Vnitřní předpis o docházce na Magistrátu města Olomouce, ve znění dodatků Instrukce pro zajištění pohotovostní služby OSPOD Pravidla využívání služebního vozidla

- **Standard č. 2 - Prostředí a podmínky**

- Na chodbě úřadu – Pravidla pro používání dětského koutku
- Vnitřní předpis o zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci zaměstnanců statutárního města Olomouce, Vnitřním předpisem pro případ náhlého ohrožení v objektech statutárního města Olomouc, Pracovní řád Magistrátu města Olomouce, Vnitřní předpis o majetku SMOL, Vybavení lékárničky Soupis knih

- **Standard č. 3 - Informovanost o výkonu sociálně-právní ochrany dětí**

- Webové stránky, letáčky na webu či v listinné podobě

- **Standard č. 4 - Personální zabezpečení výkonu sociálně-právní ochrany dětí**
 - Webové stránky
 - Organizační řád MMOI a MPO a příloha Náplň činností Magistrátu města Olomouce a Městské policie Olomouc, Vyhlášce č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí, Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, Etický kodex sociálního pracovníka ČR, Pracovní profily
- **Standard č. 5 - Přijímání a zaškolování**
 - Úkoly pro mentora – 2019, Koncepce vzdělávání a rozvoje zaměstnanců Magistrátu města Olomouce
- **Standard č. 6 - Profesionální rozvoj zaměstnanců**
 - Vnitřní předpis upravující pravidla hodnocení, Koncepce vzdělávání a rozvoje zaměstnanců Magistrátu města Olomouce
- **Standard č. 7 - Prevence**
 - Webové stránky – katalog poskytovatelů sociálních služeb Olomouc <http://kpss.olomouc.eu/katalog/>, webový portál MPSV – Registr poskytovatelů sociálních služeb
- **Standard č. 8 - Přijetí oznámení, posouzení naléhavosti a přidělení případu**
 - Pravidla vedení spisů OSPOD – příslušnosti pracovníků k případu, Spisový a skartační řád statutárního města Olomouce, Vnitřní předpis o zajištění havarijní služby statutárního města Olomouce, Tabulka pro posouzení naléhavosti případu, Formulář „Koordinátor případu“
- **Standard č. 9 - Jednání, vyhodnocování a individuální plán ochrany dítěte**
 - Pravidla pro kolizního opatrovníka, Etický kodex zaměstnance statutárního města Olomouce, Etický kodex sociálního pracovníka České republiky, IPOD, Vyhodnocení
- **Standard č. 10 - Kontrola případu**
 - Zápis z kontrolní činnosti na úseku OSPO
- **Standard č. 11 - Rizikové a nouzové situace**
 - Pracovní řád MMOI, Vnitřní předpis BOZP

- **Standard č. 12 - Dokumentace o výkonu sociálně-právní ochrany dětí**
 - Formuláře – záznam o úkonu, záznam z telefonátu, jednání s klientem, protokol z jednání, protokol z jednání s poučením, protokol a záznam ze sociálního šetření, výzva k osobnímu jednání, poskytnutí údajů, Pravidla řazení dokumentů ve spise.
- **Standard č. 13 - Vyřizování a podávání stížností**
 - Webové stránky, letáčky pro děti i dospělé na webu či v listinné podobě
 - Vnitřní předpis „Pravidla pro přijímání a vyřizování petic a stížností“
- **Standard č. 14 - Návaznost výkonu sociálně-právní ochrany dětí na další subjekty** (Standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí, 2019).

2.4 Individuální plán ochrany dítěte (IPOD)

Individuální plán ochrany dítěte (IPOD) je plán práce s dítětem a jeho rodinou, případně s dalšími zainteresovanými osobami, který je vytvářen a vyhodnocován orgánem sociálně-právní ochrany za aktivní spolupráce rodiny. Povinnost zpracovávat IPOD vznikla pro děti zařazené do evidence orgánu sociálně-právní ochrany po 1. lednu 2013. IPOD se zpracovává s důrazem na přijetí opatření, která umožní setrvání dítěte v péči rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte (§ 10 odst. 5 zákona o SPOD), (Manuál implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany, 2014, s. 110).

Obecní úřad obce s rozšířenou působností má povinnost dle § 10 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí zpracovat na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny individuální plán ochrany dítěte, a to ve spolupráci s rodiči či jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte. Na vypracovávání IPOD by se měli podílet také různí odborníci, kteří participují na řešení problémů dítěte a jeho rodiny. V IPOD se stanovují příčiny ohrožení dítěte, nařídí se opatření k zajištění ochrany dítěte, k poskytnutí pomoci rodině ohroženého dítěte, k posílení funkcí rodiny a určí se časový plán, ve kterém budou tyto kroky realizovány.

IPOD dovoluje rodičům mít děti ve své péči, dokud je to možné, a následně se neustále aktualizuje podle situace, zvláště v případech, kdy je nařízena ústavní výchova, ochranná výchova nebo kdy je dítě předáno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, případně svěřeno do pěstounské péče (Matoušek, 2016, s. 16).

Důležitá je především multidisciplinární spolupráce odborníků:

- **ve zdravotnictví** – pediatr, specializovaní lékaři,
- **ve školním prostředí** – školní metodik prevence, speciální pedagog, sociální pedagog,
- **ve službách sociální prevence** – sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi (SASRD), nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (NZDM), azylové domy (AD),
- **kontaktní a poradenská centra** – K-centrum, P-centrum, centrum krizové intervence, centrum pro rodinný život, pedagogicko-psychologická poradna (PPP), speciálně pedagogické centrum (SPC) atd.

Případová konference se svolává za účelem rychle reagovat na vzniklou situaci ohroženého dítěte a jeho rodiny a nalézt optimální řešení případu. Na konferenci se setkává dítě a jeho rodina s řadou odborníků. Prostřednictvím výměny informací proběhne celkové zhodnocení problematiky dítěte a naplánuje se společný postup, který má vést k naplňování jeho potřeb. Výstupem je tedy individuální plán ochrany dítěte (IPOD), jehož dodržování kontroluje sociální pracovník OSPODu (Případové konference, 2023).

Případovou konferenci svolává a řídí facilitátor (nezávislá osoba) a zve všechny, jenž dítě znají. Jde především o členy rodiny, příbuzné, známé, pedagogy, kteří dítě učí nebo různé profesionály ve svém oboru (psycholog, pediatr, sociální pedagog, speciální pedagog, pracovníci v PPP, SPC, NZDM, SASRD aj.). Cílem případové konference je sanace rodiny (snaha zachovat rodinu a vytvořit v ní zdravější ovzduší).

2.5 Kompetence sociálního pracovníka sociálně-právní ochrany

V současné době vycházejí klíčové kompetence sociálního pracovníka sociálně-právní ochrany především z jednotlivých ustanovení zákona o sociálně právní ochraně dětí (č. 359/1999 Sb., ve zn. pozd. předpisů). Jde především o tyto činnosti:

- Vykonává funkci kolizního opatrovníka nezletilých dětí, a to ve svěřeném územním obvodu.
- Poskytuje sociálně-právní poradenství pro občany (zejména pro rodiče a jiné fyzické osoby odpovědné za výchovu dětí).
- Provádí opatření na ochranu dětí za podmínek stanovených zvláštním právním předpisem – zákonem o rodině. Podává soudu návrhy na pozastavení, omezení či v nejhorším případě na zbavení rodičovské odpovědnosti. Také podává soudu návrhy na různá nařízení, zrušení ústavní výchovy nebo návrhy na vyslovení nezájmu rodičů o dítě.
- Zastupuje nezletilé děti u soudních jednání, provádí sociální šetření v rodinách, ve škole a školských zařízeních, ve zdravotnických zařízeních, v zaměstnání nebo v jiném prostředí, ve kterém se dítě zdržuje a na jejich základě podává soudu a jiným orgánům zprávy o poměrech nezletilých dětí.
- Sepisuje s občany návrhy k soudu, podává podněty k jednání ve prospěch nezletilých dětí, podává návrhy k soudu případech jasně vymezených zákonem o sociálně právní ochraně dětí a mládeže – například výchovná opatření.
- Orgánům zabývajícím se trestním řízením oznamuje skutečnosti nasvědčující tomu, že byl na dítěti spáchán trestný čin, nebo že dítě bylo zneužito ke spáchání trestného činu anebo, že dochází k násilí mezi rodiči, sourozenci, popř. jinými osobami, které jsou odpovědné za výchovu dítěte.
- Poskytuje informace probační a mediační služby v rozsahu potřebném pro trestní řízení.
- Sleduje vývoj dětí, které byly umístěny do výchovy jiného občana než rodiče a spolupůsobí při organizování náhradní rodinné výchovy.
- Poskytuje sociální právní a sociálně pedagogické poradenství, provádí sociální – preventivní činnost.

- Při této činnosti úzce spolupracuje s ostatními státními orgány – s Policií ČR, s městskou policií, soudy, státním zastupitelstvím, úřadem práce, školskými a zdravotnickými zařízeními, odbornými poradnami a nestátními institucemi.
- Navštěvuje děti, u nichž byla nařízena ústavní či ochranná výchova v zařízeních určených pro jejich realizaci, navštěvuje mladistvé, odsouzené k výkonu trestu odnětí svobody. Je povinen navštěvovat také dítě, o něž ve věznici pečuje odsouzená žena.
- Poskytuje veřejnému ochránci práv informace, které si vyžádá při šetření (upraveno dle studijního materiálu paní doktorky Pitnerové, 2022).

2.6 Zařízení sociálně-právní ochrany

Podle § 39 v části čtvrté zákona o sociálně-právní ochraně dětí jsou zařízeními sociálně-právní ochrany tyto:

- a) zařízení odborného poradenství pro péči o děti,
- b) zařízení sociálně výchovné činnosti,
- c) zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc,
- d) výchovné rekreační tábory pro děti.

Zřizovatelem zařízení sociálně-právní ochrany je osoba, které je svěřeno provozovat zařízení sociálně-právní ochrany za základě pověření k výkonu sociálně-právní ochrany podle § 48 odst. 2 písm. c, (Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, 1999).

Zařízení sociálně-právní ochrany mohou zřizovat jak fyzické, tak právnické osoby, včetně obce a kraje v samostatné působnosti, a to na základě pověření uděleného rozhodnutím ve správním řízení. Tato zařízení jsou velmi potřebná pro činnost sociálně-právní ochrany dětí, jelikož v nichž může probíhat poradenská péče, anebo zde mohou být děti krátkodobě umístěny. Zařízení jsou nezbytná také z hlediska ochrany života, zdraví a příznivého vývoje dětí. Současné situace si vyžádaly vznik zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a zařízení výchovné činnosti pro rodiny s dětmi na nízké sociální úrovni, která poskytují vhodné volnočasové aktivity pro děti.

Výchovně rekreační tábory nabízejí dětem vyjet o prázdninách do přírody, dovědět se prospěšné informace, seznámit se s ostatními dětmi, navázat kamarádství, zažít dobrodružství a zasportovat si (Novotná, Riedlová Jurková a Burdová, 2022, s. 282).

Právnícká osoba si musí nechat vydat zřizovací listinu, a to na základě rozhodnutí orgánu veřejné moci, který tento zakladatelský dokument vydá. Dokument o zřízení zařízení sociálně-právní ochrany musí obsahovat údaje o názvu a sídle zařízení, o vymezení majetku, který bude provozu zařízení slouží, o rozsahu práv odpovědné osoby s tímto majetkem hospodařit a vymezení doby, na kterou se zařízení zřizuje. Novela provedená zákonem č. 363/2021 Sb. účinné od 1. ledna 2022 upřesnila uplatňování nároků na státní příspěvek pro zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, že zřizovatel zařízení sociálně-právní pomoci a provozovatel provozující zařízení sociálně-právní pomoci na základě pověření k výkonu sociálně-právní ochrany podle § 48 odst. 2 písm. c zákona musí být jedna a tatáž pověřená osoba (Novotná, Riedlová Jurková a Burdová, 2022, s. 283).

Subjekty (fyzických i právnických osob), které jsou uvedené v § 4 odst. 1 a 2 zákona a které zřizují zařízení sociálně-právní ochrany, musí mít pověření, jelikož mají povinnosti v oblasti sociálně-právní ochrany zpracované v přenesené i samostatné působnosti. Pověřené osoby musí mít pro svou činnost zpracované standardy kvality sociálně-právní ochrany (Novotná, Riedlová Jurková a Burdová, 2022, s. 283).

A) § 40 Zařízení odborného poradenství pro péči o děti se zabývá doporučeními zaměřenými na řešení vzájemných vztahů rodičů a jejich dětí a na péči rodičů o děti zdravotně postižené. V rámci odborného poradenství se poskytují rady rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dětí ve věcech výchovy a výživy dětí a v dalších otázkách týkajících se jejich rodinných, sociálních a mezigeneračních problémů víc vyplývajících z péče o děti. Zařízení odborného poradenství pro péči o děti může zprostředkovávat také poradenství pro fyzické osoby, které jsou vhodné, aby se staly osvojiteli nebo pěstouny (Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, 1999).

V zařízeních by měla pracovat řada kvalifikovaných odborníků, psychologů, pedagogů, právníků a sociálních pracovníků, specializovaných na oblast péče o dítě a jeho výchovu, kteří by poskytli odpovídající poradenské služby.

Tato zařízení může zřizovat kraj, obec v samostatné působnosti a také fyzická nebo právnická osoba na základě uděleného pověření. Zákon obcím a krajům v samostatné působnosti umožňuje zřídit nové zařízení, nebo rozšířit existující poradenské zařízení (rodinnou poradnu, psychologickou poradnu) třeba o nový pracovní úsek takovým stylem, aby tvořilo komplexní poradenský komplex schopný řešit všechny otázky rodinných vztahů jako například i otázky týkající se poruch chování u dětí (Novotná, Riedlová Jurková a Burdová, 2022, s. 284-285).

Důležité je také poradenství rodičům, kteří mají zdravotně postižené děti a potřebují získat znalosti a dovednosti, jak o děti pečovat již od útlého věku. Paragraf 40 dovoluje poskytování právních setkání pro rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítě (třeba v oblasti rodinného práva a sociálního zabezpečení) (Novotná, Riedlová Jurková a Burdová, 2022, s. 285).

- B) Podle § 41 jsou **zařízení sociálně-výchovné činnosti** určena zejména dětem uvedeným v § 6 (zmněn výše v části věnující se základním ustanovením zákona o sociálně-právní ochraně), pro tyto děti jsou programy určené k rozvíjení sociálních dovedností, výchovných činností a využití volného času (Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, 1999).

Zařízení sociálně výchovné činnosti a nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, která jsou zřizována podle zákona o sociálních službách, mají mnoho společného po stránce nabízených činností a obsahu práce s tím rozdílem, že nízkoprahové zařízení pro děti a mládež se podle § 62 zákona o sociálních službách zabývají osobami od 6 do 26 let a zařízení sociálně výchovné činnosti se věnují dětem do 18 let věku, tak jako sociálně-právní ochrana (Novotná, Riedlová Jurková a Burdová, 2022, s. 287).

Cílová skupina, kterou se zabývají zařízení sociálně výchovné činnosti, jsou děti, které potřebují speciální pozornost proto, že žijí v nepříznivých sociálních a výchovných podmínkách nebo mají výchovné či jiné problémy. Sociální prevence je velmi důležitým prvkem práce v těchto zařízeních. Pokud rodiče nevytvářejí svým dětem příznivé výchovné podmínky, děti nedostávají dostatek lásky a péče, rodiče se jim nevěnují a děti cítí ze strany rodičů nezáměr, dochází k rozdělení vztahů v rodinách.

Je to nebezpečné hlavně v dospívání, když se dítě začíná osamostatňovat. Adolescent snadno opouští nepřátelské prostředí své rodiny a hledá společenství svých vrstevníků, kam by mohl patřit a cítit se tam dobře. Dítě se tedy ve svém domově zdržuje jen k uspokojení svých základních materiálních potřeb a utišení svých psychických a společenských potřeb hledají ve společenství obdobně zanedbávaných dětí, které tráví svůj volný čas na ulici, kde je snadné objevit cestu k požívání alkoholu, drog či výtržnické činnosti, která děti ohrožuje. Vzhledem k tomu, že opatrování alkoholu a drog jsou věci dosti nákladné, mohou pak děti lehce sklouznout kvůli zisku peněz k majetkové trestné činnosti, jenž je mnohdy spojená s násilím (Novotná, Riedlová Jurková a Burdová, 2022, s. 286).

Cílem sociálně-právní ochrany je hlavně prevence. Zákon v § 10 odst. 2 ukládá obcím a krajům, aby vytvářely nezbytné zázemí, hřiště, tělocvičny a další prostory, v nichž se budou realizovat kulturní, sportovní, zájmové programy a vzdělávací činnosti, kde by děti mohly užitečně trávit svůj volný čas. V neposlední řadě jsou důležité základny pro zařízení sociálně výchovné činnosti. Často jsou to zařízení klubové povahy, jenž nabízejí dětem takovou zájmovou činnost, na kterou jsou zrovna zaměřeny. Podstatnou součástí těchto zařízení je lidský faktor. Provoz zařízení a organizování přitažlivého programu pro děti by měli zajišťovat lidé s mravními hodnotami na správném místě, jenž se mohou stát pro děti osobními vzory, třeba takovými, které dětem chybí u jejich rodičů (Novotná, Riedlová Jurková a Burdová, 2022, s. 286).

Finanční stránkou zařízení se podle § 36 zákona zabývá komise pro sociálně-právní ochranu. Komise má koordinační úlohu na úseku sociálně-právní ochrany dětí na území správního obvodu obce s rozšířenou působností a měla by hlásit, co na území chybí, co by bylo dobré vybudovat, zřídit či rozšířit pro zajištění sociálně-právní ochrany dětí. Také by měla uskutečňovat různá opatření, připravovat programy pro ochranu dětí před sociálně patologickými jevy a hodnotit v komisi předložené sociálně preventivní programy na ochranu týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí. Na úrovni kraje podle § 38a řeší tyto záležitosti sociálně-právní ochrany poradní sbor, který složí pro potřeby kraje v samostatné působnosti i krajského úřadu pro výkon státní moci.

C) **Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc § 42** poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy anebo ocitlo-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku (§ 15), jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které jsi ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc se poskytují po přechodnou dobu nepřesahující zpravidla dobu 6 měsíců bez ohledu na to, je-li poskytována na základě smlouvy o poskytování ochrany a pomoci nebo na základě soudního rozhodnutí (Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, 1999).

Ochrana a pomoc podle předchozího odstavce se poskytuje v rozsahu těchto činností:

- poskytnutí ubytování
- poskytnutí stravy
- pomoc při zvládnání běžných úkonů péče o vlastní osobu
- pomoc při osobní hygieně nebo zajištění podmínek pro osobní hygienu
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím
- zajištění výchovných, vzdělávacích a aktivizačních činností
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osob záležitostí
- zajištění sociálně terapeutických činností
- zajištění zdravotních služeb, psychologické a jiné odborné péče.

Nezaopatřenému dítěti se v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytuje osobní vybavení, drobné předměty běžné osobní potřeby a některé služby s přihlédnutím k jeho potřebám. Osobním vybavením se rozumí zejména prádlo, šatstvo a obuv; některými službami se rozumí stříhání vlasů, holení a pedikúra. Při poskytování pomoci a ochrany dítěti je zařízení povinností spolupracovat s rodinou dítěte a poskytovat této rodině pomoc při vyřizování a zajišťování záležitostí týkajících se dítěte, zajišťovat členům rodiny terapii, nácvik rodičovských a dalších dovedností, které rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte nezbytně potřebuje pro péči o dítě a výchovu dítěte, a to v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte zpracovaným orgánem sociálně-právní ochrany (Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, 1999).

Podle zákona č. 359/1999 Sb. může dítě pobývat v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nejdéle:

- **3 měsíce** od jeho umístění do zařízení na základě žádosti zákonného zástupce; v případě opakované žádosti zákonného zástupce o umístění dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc může být dítě přijato do péče zařízení další **3 měsíce**, ale jen s předchozím písemným souhlasem obecního úřadu obce s rozšířenou působností,
- **6 měsíců**, je-li dítě umístěno do zařízení na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností nebo na základě žádosti dítěte, pokud s pobytem dítěte vyslovil souhlas rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte, tuto dobu jde výjimečně prodloužit v situaci, že si rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte prokazatelně upravují své poměry tak, aby mohli převzít dítě do osobní péče; celková doba nepřetržitého pobytu dítěte v zařízení však nesmí přesáhnout dobu **12 měsíců**,
- dobu stanovenou v rozhodnutí soudu o výchovném opatření podle § 13a, kterým byl nařízen pobyt dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo po dobu, po kterou trvá rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc podle § 971 odst. 2 občanského zákoníku.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen neprodleně podat návrh soudu na nařízení předběžného opatření a neprodleně sehnat souhlas rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte s pobytem dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, a to hlavně v případě, když jde o dítě, které je umístěno do zařízení na základě poskytnutí stravy a pomoci při osobní hygieně nebo zajištění podmínek pro osobní hygienu.

Je-li dítě umístěno v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě rozhodnutí soudu, je zaměstnanec obce s rozšířenou působností zařazený do obecního úřadu povinen navštívit dítě podle potřeby, nejméně však 1 za 3 měsíce. Pobyt dítěte mimo toto zařízení u rodičů nebo jiných fyzických osob může být povolen podle § 30 (Pobyt dítěte mimo ústav) a pro plnění povinností obdobně zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc platí § 29 (Sledování výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy) obdobně.

Dítě může být umístěno v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě žádosti zákonného zástupce dítěte, jen pokud byla mezi uvedeným zařízením a zákonným zástupcem dítěte uzavřena písemná dohoda, která obsahuje:

- název zařízení, jeho adresu a adresu sídla jeho zřizovatele,
- jméno a příjmení dítěte, datum jeho narození, adresu místa trvalého pobytu dítěte, případně též jeho obvyklého bydliště,
- jméno a příjmení, datum narození, adresu místa trvalého pobytu, případně též obvyklého bydliště zákonných zástupců dítěte,
- údaje o zdravotním stavu dítěte a způsob zajištění zdravotních služeb,
- důvody pro umístění dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc,
- datum a čas dohodnutého přijetí dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc,
- souhlas zákonného zástupce s tím, že při pobytu v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc se budou na pobyt dítěte vztahovat pravidla stanovená ve vnitřním řádu tohoto zařízení,
- podmínky a způsob osobního, telefonického a písemného styku dítěte s dalšími osobami a vymezení okruhu těchto osob,
- způsob a výše úhrady příspěvků za pobyt dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc s tím, že výše příspěvku může být sjednána nejvýše v částce uvedené v § 42c odst. 1 podle věku dítěte,
- podpis dohody zástupcem zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a zákonným zástupcem dítěte (Novotná, Riedlová Jurková a Burdová, 2022, s. 289-290).

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je povinno poskytovat služby a zajistit nepřetržitý provoz. V zařízení se poskytuje ochrana a pomoc dítěti v případech uvedených též v § 37 odst. 1, a to po dobu, než rozhodne soud o návrhu obecního úřadu obce s rozšířenou působností nebo nařízení předběžného opatření. Zřizovatel zařízení je povinen vést evidenci dětí, které byly přijaty do zařízení, v nichž musí být uvedeny tyto informace: datum přijetí dítěte do zařízení, jméno a příjmení dítěte, datum narození dítěte (není-li známo datum narození dítěte – uvede se přibližný věk dítěte), záznam o splnění povinnosti stanovené v § 10 odst. 4 větě třetí, datum a čas propuštění dítěte ze zařízení. Zařízení je povinno příjem dítěte neprodleně ohlásit zřizovateli a příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

D) V § 43 Výchovně rekreační tábory pro děti je uvedeno, že výchovně rekreační tábory se zřizují pravidelně v období školních prázdnin nebo o prodloužených víkendech a jsou určeny především pro děti uvedené v § 6. Pobyt ve výchovně rekreačním táboře se dítěti umožňuje na základě žádosti zákonných zástupců dítěte nebo s jejich souhlasem z podnětu příslušného orgánu sociálně-právní ochrany. Účelem těchto táborů pro děti je výchovně působit na děti, které mají různé poruchy chování, aby došlo k odstranění nebo k potlačení těchto poruch a k získání potřebných společenských a hygienických návyků (Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, 1999).

Výchovně rekreační tábory jsou doporučeny pro děti, jejichž rodiče uspokojivě neplní povinnosti vyplývající z obsahu rodičovské odpovědnosti, neovládají je, či tato práva zneužívají. Následně pro děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život, i pro děti ze sociálně slabých rodin. Posláním pobytu ve výchovně rekreačním táboře je spolu s rekreací dětí také výchovný vliv, aby zvládly alespoň základy společenských návyků, osvojily si společenské chování ve vzájemném kontaktu i ve vztahu k dospělým a k sobě navzájem, návyky pořádku v osobních věcech i ve společných prostorách. Tyto výchovně rekreační tábory v § 43 se výrazně liší od běžných táborů dostupných v době letních a jiných prázdnin, a to hlavně zamýšleným projektem a cenou tábora pro děti. Poskytují je nejrůznější instituce, spolky a organizace pro sociálně slabší rodiny, které nemají dostatek financí na běžné letní tábory pro děti a mládež. Výdaje související s provozem výchovně rekreačních táborů se zahrnují do rozpočtu obce, kraje nebo pověřené osoby (Novotná, Riedlová Jurková a Burdová, 2022, s. 343-344).

Aby byl výchovně rekreační tábor úspěšný, zřizovatel musí vybrat schopného vedoucího tábora a stejně tak výchovné a pomocné pracovníky. Mělo by se jednat o výchovné pracovníky z řad zaměstnanců pracujících na úseku sociálně-právní ochrany. K jednotlivým funkcím a činnostem na táboře je nutné vedoucí pověřit, ale v souladu s jejich souhlasem. Pro zaměstnance zřizovatele bude činnost ve výchově rekreačním táboře pracovní cestou. S ostatními vedoucími, kteří budou na táboře působit, uzavře zřizovatel pracovněprávní vztah podle zákoníku práce, tedy dohodou o provedení práce.

Velmi prospěšné je mít v týmu, organizujícím výchovně rekreační tábor, psychologa či pedagoga nebo studenty pedagogických škol, kteří ale musí splňovat požadavky a prokázat odbornou způsobilost v oblasti sociálně právní ochraně ve vztahu k dětem podle § 49a zákona (Novotná, Riedlová Jurková a Burdová, 2022, s. 344).

Závěrem je třeba zmínit, že v České republice platí **oznamovací povinnost**, tzn. má-li občan podezření, že se dětem v jeho okolí děje něco špatného, **má se snažit takové jednání přerušit**. Své podezření může oznámit státním zástupcům, policii či orgánům sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), jež sídlí na městském úřadě. **Oznámení lze učinit anonymně**. Pracovníci úřadu mají pak povinnost každé oznámení prošetřit.

SHRNUTÍ

Charakterizovali jsme sociálně-právní ochranu dětí a seznámili se platnými zákony a legislativou související se sociálně-právní ochranou dětí. Popsali jsme práva a povinnosti rodičů dítěte a orgánů sociálně-právní ochrany dětí, které jsou pověřeny řešit každou situaci, kdy dochází k ohrožení dítěte.

Zabývali jsme se také standardy kvality, individuálním plánem ochrany dítěte (IPOD) a kompetencemi sociálního pracovníka pracujícího v oblasti sociálně-právní ochrany dětí. V závěru se po legislativní stránce věnujeme zařízením sociálně-právní ochrany, kam spadá pro naše účely potřebné zařízení pro děti vyřazující okamžitou pomoc.

3 ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI VYŽADUJÍCÍ OKAMŽITOU POMOC

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (ZDVOP), jak už z názvu vyplývá, poskytuje pomoc a ochranu dětem od 0 – 18 let, které se náhle ocitly bez péče dospělé osoby nebo které jsou vystaveny nevyhovujícím podmínkám v domácnosti a je tím ohrožen jejich vývoj nebo v případě, kdy jsou ohrožena základní práva dítěte (psychické či fyzické násilí páchané na dítěti). Sekundární cílovou skupinou jsou také rodiče, či jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, které pobývá v zařízení.

Stává se tak v případech, kdy matka i otec nejsou schopni se o nezletilé potomky z různých důvodů postarat. Může jít například o nástup zákonného zástupce do výkonu trestu, ztráty bydlení, nebo případ, kdy je rodič nemocen a musí podstoupit nějakou operaci, přičemž nemá nikoho v rodině ani příbuzné, kteří by mohli o dítě na přechodnou dobu pečovat.

ZDVOP jsou zřizovány v České republice ve státním i neziskovém sektoru.

3.1 Cíle zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Cíle a způsoby činnosti státních ZDVOP a Klokánků můžeme nalézt na webových stránkách každého zařízení nebo ve standardech kvality sociálně-právní ochrany dětí, které si každé ze ZDVOP upravuje na svoje podmínky dle manuálu implementace z roku 2014 vytvořené Ministerstvem práce a sociálních věcí a jež by měly být veřejně přístupné.

Jako příklad lze uvést cíle olomouckých ZDVOP:

- a) naplnění základních životních potřeb dítěte – zajištění ubytování, stravy, ošacení, obuvi, hygienických potřeb, a některých služeb (např. stříhání vlasů) apod.,
- b) stabilizace zdravotního a psychického stavu dítěte – zajištění odpovídající zdravotnické péče, zajištění psychologické podpory psychologem ZDVOP, účast dítěte na arteterapii/dramaterapii/muzikoterapii, případně na dalších zprostředkovaných terapeutických aktivitách (hipoterapie, Snoezelen apod.),

- c) zvýšení výchovných kompetencí pečujících osob pro zlepšení podmínek v rodině formou poradenství, nácviku konkrétních dovedností, předání kontaktů při zajištění bydlení, finančního zabezpečení rodiny, zprostředkování dalších navazujících služeb sloužících k podpoře rodiny (rodinný terapeut, Poradna pro rodiny, Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi apod.),
- d) zlepšení a upevnění motorických, duševních a sociálních schopností a dovedností dítěte – aktivní zapojení dítěte do činností běžných v domácnosti (úklid pokoje a společných prostor, péče o svoje tělo, hygiena, mytí nádobí, příprava jídla, zalévání květin apod.), nácvik vhodných sociálních dovedností v komunikaci i v interakci s okolním prostředím apod.,
- e) plnění povinné školní docházky a školních povinností – doprovod do školy, pomoc s domácími úkoly a přípravou na testy, poskytnutí školních pomůcek, nácvik samostatné docházky do školy apod.,
- f) podpora aktivního trávení volného času dítěte – nabídka volnočasových aktivit v rámci ZDVOP, zajištění volnočasových aktivit u jiných organizací s ohledem na individuální přání a možnosti dítěte (kroužky, tábory, vrstevnické schůzky apod.) (Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, 2020).
- g) zajištění kontaktu dítěte s biologickou rodinou (pokud je to možné, a také v rámci fyzické a psychické bezpečnosti pro dítě),
- h) spolupráce při vytváření podmínek pro návrat dítěte do biologické rodiny,
- i) spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) a krajským úřadem (KÚ) při zajišťování přechodu dítěte do náhradní rodinné péče (NRP),
- j) provoz ZDVOP (Klokánek, 2012).

Sociální pracovník ve ZDVOPu se snaží situaci v rodině vyřešit nebo zlepšit tak, aby se dítě mohlo vrátit zpět do své rodiny, a pokud to není možné, alespoň aby dítě mohlo žít v jiném, bezpečném prostředí.

3.2 Prostory zařízení

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc uvádějí na svých webových stránkách kapacitu lůžek pro nezletilé, a také aktualizovaný stav volných míst, aby OSPOD, zákonní zástupci a veřejnost tuto informaci věděli.

Prostory ZDVOPU jsou navrženy tak, aby připomínaly rodinné prostředí. V jednotlivých bytech bývají zpravidla čtyři lůžka pro děti ve dvou pokojích, obývací pokoj, kuchyňka s jídelním stolem, koupelna a toaleta. Dětské pokoje jsou barevně vymalované a vybavené postelí, psacím stolem, lampičkou, poličkami a skříní. Děti mají na hraní k dispozici také různé hračky.

3.3 Multidisciplinární tým a zaměstnanci zařízení

Jako v každé odborné práci je kladen důraz na kompetence pracovníků. Odborná specializace napomáhá řádné péči o ohrožené dítě, a to v holistickém pojetí. Pojem *multidisciplinární* znamená *přístup charakterizovaný spoluprací více vědních oborů při realizaci odborné a vědecko-výzkumné činnosti* (Kohoutek, 2023).

Na péči o ohrožené děti ve ZDVOPU se podílí více interních odborníků. Patří mezi ně vedoucí zařízení, sociální pracovníce, psycholog, ale také externí odborníci v pedagogicko-psychologické poradně, v poradnách pro rodiny, sociálně-aktivizačních službách pro rodiny s dětmi nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež, pokud tyto služby rodiče s dětmi využívají, a také různí odborní lékaři, kteří dbají na celkové zdraví dítěte.

V čele ZDVOPU je **ředitel/ka**, který/á je zodpovědný/á za chod zařízení. Má pod sebou zástupce/zástupkyni, jenž je zároveň sociálním pracovníkem/sociální pracovnící pro ZDVOP. V případech, kdy zařízení nemá zástupce ředitele, sociální pracovnící je přímo i ředitelka. Většinou jsou na těchto pozicích ženy. Vedoucí musí mít magisterský titul v sociálních nebo právních oborech.

Sociální pracovníce se zabývá osudem dětí umístěných ve ZDVOPU. Pracuje na jejich sociální situaci, komunikuje s rodiči a příbuznými, se školskými a jinými zařízeními, s různými úřady a s orgánem sociálně-právní ochrany dětí.

Řeší aktuální problémy dítěte a jeho rodičů (pomoc při hledání bydlení, práce, nácvik rodičovské odpovědnosti apod.) a pomáhá jim jejich krizi řešit tak, aby si mohli vzít dítě opět do své péče.

Někdy podle potřeby vypomáhá také **administrativní pracovník**.

Přímou péči o děti poskytují v Klokáncích **tety/strýcové** nebo ve státních ZDVOP sociální asistenti. Tety v Klokánku mívají pracovní dobu buď sedmidenní (týdenní) a ve státní sféře mívají asistenti denní a noční směny po dvanácti hodinách. Záleží na typu organizace a způsobu financování zařízení. V neziskovém sektoru chodí tety na týdenní směny a v případě příspěvkové organizace, jejichž zřizovatelem je kraj, jde o dvanáctihodinovou směnu pro asistenty. Vypomáhat mohou i **dobrovolníci** nebo brigádníci, kteří mají většinou sníženou pracovní dobu na 8 hodin.

Pan správce (strýc) v Klokánku mívá také svůj podíl na péči o děti, a to většinou formou odvozu dětí do školy/mateřské školy a jejich vyzvednutí a dovozu zpět do zařízení. Jde především o malé děti, zpravidla do 10 let. Jinak pan správce zajišťuje technický chod zařízení a řeší případné opravy.

V neposlední řadě nesmíme zapomenout na paní **uklízečku**, která se stará o čistotu a údržbu zařízení.

Vzdělání sociálního pracovníka v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka jsou legislativně vymezeny v § 109 a § 110 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který je účinný od 1. 1. 2007.

V § 109 je vymezeno, jaké činnosti sociální pracovník vykonává:

„Sociální pracovník vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace, zjišťuje potřeby obyvatel obce a kraje a koordinuje poskytování sociálních služeb“ (Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, 2006).

Podle § 110: „*Předpokladem k výkonu povolání sociálního pracovníka je plná svéprávnost, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a odborná způsobilost podle tohoto zákona*“ (Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, 2006).

Odbornou způsobilostí k výkonu povolání sociálního pracovníka je:

a) vyšší odborné vzdělání získané absolvováním vzdělávacího programu akreditovaného podle zvláštního právního předpisu v oborech vzdělání zaměřených na sociální práci a sociální pedagogiku, sociální a humanitární práci, sociální práci, sociálně právní činnost, charitní a sociální činnost,

b) vysokoškolské vzdělání získané studiem v bakalářském, magisterském nebo doktorském studijním programu zaměřeném na sociální práci, sociální politiku, sociální pedagogiku, sociální péči, sociální patologii, právo nebo speciální pedagogiku, akreditovaném podle zvláštního právního předpisu (Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, 2006).

3.4 Smlouva o poskytování ochrany a pomoci § 42a

Smlouvu o poskytování ochrany a pomoci zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc uzavírá dítě, jenž je ochrana a pomoc poskytována, s osobou provozující zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Smlouva musí mít písemnou formu a obsahuje tyto náležitosti:

- bližší vymezení důvodu pro umístění dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc podle § 42 odst. 1,
- rozsah poskytování ochrany a pomoci, včetně způsobu zajištění zdravotních služeb na psychologické a jiné odborné péče dítěti,
- místo a čas poskytování ochrany a pomoci,
- způsob a výši úhrady za poskytnutí ochrany a pomoci dítěti v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc s tím, že výše této úhrady může být sjednána nejvýše v částce podle § 42c, a způsob jejího vyúčtování; to neplatí, uzavírá-li smlouvu o poskytování ochrany a pomoci za dítě obecní úřad obce s rozšířenou působností nebo nezaopatřené dítě, jemuž je ochrana a pomoc v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytována na jeho žádost.

- Dále prohlášení o zdravotním stavu dítěte a identifikační údaje zdravotní pojišťovny, u které dítě pojištěno, jsou-li známy,
- výši přiznaného příspěvku na péči podle zákona o sociálních službách, má-li dítě na příspěvek na péči nárok,
- ujednání o dodržování vnitřních pravidel pro poskytování ochrany a pomoci dítěti,
- výpovědní důvody a výpovědní doby,
- dobu platnosti smlouvy,
- ujednání o kapesném, jde-li o nezaopatřené dítě starší 7 let (Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, 1999).

K poskytování ochrany a pomoci dítěti v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě smlouvy o poskytování ochrany a pomoci se vyžaduje souhlas obecního úřadu obce s rozšířenou působností podle § 16b, nejde-li o smlouvu o poskytování ochrany a pomoci uzavřenou za dítě obecním úřadem obce s rozšířenou působností. Smlouvu o poskytování ochrany a pomoci lze uzavřít nejvýše na dobu tří měsíců po sobě jdoucích.

Trvání smlouvy lze prodloužit nejvýše o další 3 měsíce po sobě jdoucí pouze zase se souhlasem obecního úřadu obce s rozšířenou působností nebo na základě dohody s ním, byla-li smlouva o poskytování ochrany a pomoci uzavřena za dítě obecním úřadem obce s rozšířenou působností.

Závazek ze smlouvy o poskytování ochrany a pomoci zanikne dnem následujícím po dni, kdy nabude právní moci

- a) rozhodnutí o zamítnutí žádosti o vydání souhlasu s poskytováním ochrany a pomoci dítěti v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě smlouvy o poskytování ochrany a pomoci,
- b) rozhodnutí o zamítnutí žádosti o vydání souhlasu s prodloužením trvání smlouvy o poskytování ochrany a pomoci, nebo
- c) usnesení o zastavení řízení o žádostech podle § 16b odst. 1 písm. a) nebo b),
- d) rozhodnutí o zrušení souhlasu podle § 16b odst. 5 (Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, 1999).

Zákon č. 363/1999 Sb. se dne 1. 1. 2022 mění a nabývá účinnosti zákon č. 363/2021 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a dalších souvisejících zákonů. Podle této novely se změnilo pojetí umístování dětí do ústavních zařízení a zejména do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Došlo také k výraznému posílení naplňování práv dítěte, a to především právo dítěte vyhledat pomoc u orgánů sociálně-právní ochrany, zařízení sociálně-právní ochrany, u státních orgánů, ke kterým podle zvláštních právních předpisů patří rovněž ochrana práv a oprávněných zájmů dítěte, dále u pověřených osob, škol, školských zařízení a poskytovatelů zdravotních služeb při ochraně svého života a dalších svých práv. Tyto orgány, právnické a fyzické osoby a pověřené osoby jsou povinny poskytnout dítěti odpovídající pomoc (viz § 8 odst. 1 zákona), a to i bez vědomí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte. Osoba provozující zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc podle § 10 odst. 4 zákona, musí v případě přijetí dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc bez zbytečného otálení informovat orgán sociálně-právní ochrany příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností (Novotná, Riedlová Jurková a Burdová, 2022, s. 305-306).

Dítě může nově pobývat v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc podle novely zákona č. 363/2021 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ze dne 1. 1. 2022 na základě dvou právních titulů – **smlouvy o poskytování ochrany** a pomoci a **rozhodnutí soudu** (neboli **předběžného opatření**), přičemž smluvní stranou smlouvy o poskytování ochrany a pomoci je jen dítě a osoba provozující zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, a to na základě písemné smlouvy o poskytování ochrany a pomoci s patřičnými náležitostmi.

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je na základě smlouvy o poskytování ochrany a pomoci povinno poskytovat ochranu a pomoc. Ve smlouvě musí být popsán konkrétní důvod pomoci a smlouva musí zohledňovat věk dítěte a jeho zdravotní stav, včetně psychického rozpoložení. Příslušný obecní úřad s rozšířenou působností zastupuje dítě při uzavírání této smlouvy podle § 17 písm. b) zákona, dojde-li k situaci, že dítě není svéprávné uzavřít smlouvu o poskytování ochrany a pomoci a zároveň zde není žádný z rodičů, který má plnou rodičovskou odpovědnost, ani poručník nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte. Orgán sociálně-právní ochrany se tedy nestává smluvní stranou, tou zůstává dítě, které je jím při tomto jednání zastupováno.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností vystupuje při uzavírání smlouvy jako **veřejný poručník** (viz § 928 odst. 1 a 929 OZ). V situacích, kdy obecní úřad obce s rozšířenou působností nezastupuje dítě jako veřejný poručník, dává tento souhlas s poskytováním ochrany pomoci na základě předložené smlouvy o poskytování ochrany a pomoci. Obecní úřad obce s rozšířenou působností spouští řízení o vydání souhlasu na žádost dítěte nebo osoby provozující zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc která musí být podána **nejpozději 3. pracovní den** po dni přijetí dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Povinností obecního úřadu s rozšířenou působností je posoudit a vyhodnotit situaci dítěte, zda neexistují také jiné možnosti řešení okolností dítěte, jelikož umístění dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je až poslední možností. Přednost před umístěním dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má **osoba dítěti příbuzná nebo blízká**, která by mohla o něj pečovat, **pěstounská péče na přechodnou dobu** nebo **péče jiné fyzické osoby** (Novotná, Riedlová Jurková a Burdová, 2022, s. 307-308).

Obecní úřad obce s rozšířenou působností musí rozhodnout o žádosti o vydání souhlasu s poskytováním ochrany a pomoci na základě smlouvy o poskytování ochrany a pomoci **do 8 dnů** ode dne podání žádosti podle § 64 odst. 4 zákona. V případě rozhodnutí o zamítnutí žádosti o vydání souhlasu s poskytováním ochrany a pomoci dítěti zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě smlouvy o poskytování ochrany a pomoci závazek ze smlouvy zaniká (Novotná, Riedlová Jurková a Burdová, 2022, s. 309).

V situaci, kdy bylo dítě umístěno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc před 1. lednem 2022 na žádost zákonného zástupce a bylo toto umístění podmíněno uzavřením písemné dohody mezi zákonným zástupcem a zařízením, zůstává v platnosti i po 1. 1. 2022, byť je právní úprava právních titulů od tohoto data pojata jinak. Je ale nezbytné, aby pobyt dítěte v zařízení byl v souladu s novou právní úpravou zvláště v oblasti rozsahu ochrany a pomoci, úpravy práv a povinností dítěte a ředitele zařízení a délky pobytu dítěte v zařízení. Tyto dohody by měly být revidované, aby nebyly v rozporu se zákonnou úpravou a tam, kde bylo dítě umístěno do zařízení na základě jeho žádosti nebo žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

Pobyt dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je zapotřebí ošetřit smlouvou o poskytování ochrany a pomoci. Přejícné ustanovení v čl. II bodě 1 zákona č. 363/2021 Sb. upřesňuje platnost písemných dohod uzavřených podle § 42 odst. 8 zákona č. 359/1999 Sb. ve znění účinném do 31. prosince 2021 (Novotná, Riedlová Jurková a Burdová, 2022, s. 309).

Podle §42aa odst. 1 mohou být vykonávána v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc tato soudní rozhodnutí:

- a) výchovné opatření podle § 13a
- b) předběžné opatření podle § 924 občanského zákoníku,
- c) ústavní výchova podle § 971 odst. 2 občanského zákoníku.

S ohledem na specifické potřeby svěřených dětí obdobně platí ustanovení zákona o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních pro výkon rozhodnutí soudu:

- a) práva a povinnosti dětí umístěných ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy,
- b) právo ředitele školského zařízení pro výkon ústavní výchovy
 - povolit dítěti pobyt mimo zařízení,
 - zakázat nebo přerušit návštěvu osob odpovědných za výchovu dítěte nebo jiných osob v takovém zařízení,
 - být přítomen při otevření listovní nebo balíkové zásilky dětem,
 - převzít od dítěte do dočasné úschovy cenné předměty, peníze nebo předměty ohrožující výchovu zdraví nebo bezpečnost dítěte,
 - zastoupit dítě v běžných záležitostech

- c) povinnosti ředitele školského zařízení pro výkon ústavní výchovy
- seznámit dítě s jeho právy a povinnostmi
 - dát příslušnému soudu podnět ke zrušení ústavní výchovy, jestliže pominuly důvody pro její nařízení,
 - podat informace o dítěti zákonným zástupcům nebo opatrovníkovi a orgánu sociálně-právní ochrany na jejich žádost,
 - projednat předem opatření zásadní důležitosti se zákonnými zástupci nebo opatrovníkem dítěte, nehrozí-li nebezpečí z prodlení,
 - informovat o nadcházejícím propuštění dítěte ze zařízení příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností,
- d) nárok na kapesné a jeho výši.

Práva a povinnosti plní v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc ředitel zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Nadřízeným správním orgánem ředitele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc při rozhodování ve věcech rozhodování práv a povinností je krajský úřad, v jehož obvodu je provozováno zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, 1999).

Podle § 42ab je zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc povinnost poskytovat služby a zajistit jeho provoz nepřetržitě a může vykonávat činnost jen v objektu nebo prostorách, které umožňují přijetí dítěte, ubytování a přípravu dětí na školní vyučování, stravování, zájmovou a další činnost ve volném čase. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nemůže být zřízeno v budově nebo v jednom areálu společně s jiným ústavním zařízením. ZDVOP může poskytnout ochranu a pomoc nejvýše 20 dětem. V situaci podle § 15 odst. 1 a § 37 odst. 1, kdy jsou do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc svěřeni sourozenci, může být tento počet dětí překročen po tu dobu, než soud rozhodne o návrhu obecního úřadu z obce s rozšířenou působností na vydání předběžného opatření. **Jeden zaměstnanec zařízení může pečovat nejvýše o 4 děti** svěřené do tohoto zařízení. V případě sourozenecké skupiny nebo krizového lůžka může zaměstnanec zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc pečovat o děti po nezbytně nutnou dobu, a to maximálně o 5 dětí.

3.5 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v České republice

V současné době je v ČR k dispozici 61 zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Fond ohrožených dětí zřizuje z toho celkem 15 zařízení po území celé ČR a jsou nazývané Klokánky. Nacházejí se v těchto městech a vesnicích:

- *Olomouc (Peřinova), Dlouhá Loučka, Brno, Dolní Benešov, Pardubice, Praha (Štěrboholy, Láskova, Chabařovická), Janovice nad Úhlavou, Hostivice, Litoměřice, Žatec, Chomutov, Teplice a Ústí nad Labem.*

Obrázek 1 - Přehled ZDVOP FOD Klokánků pro rok 2022 (Zdroj: <https://www.fod.cz/o-nas/zprava-o-cinnosti-za-rok-2022>)

Klokánky mají pověření MPSV jako zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Podle interních informací od paní ředitelky z jednoho nejmenovaného Klokánku se bude jeden Klokánek v Janovicích nad Úhlavou rušit z důvodu nadbytečnosti ZDVOPů v kraji. Mají tam dostatek státních zařízení a má dlouhodobě nízké číslo umístěných dětí. Bude plně uzavřen po odchodu stávajících dětí. Další děti už nepřijímá. Klokánků bude brzy jen 14 (Zdroj: www.fod.cz).

Celková kapacita zařízení po celé republice je 1003 míst a tento počet lůžek můžeme najít v jednotlivých krajích (kapacita jednotlivých zařízení v závorkách):

- Hlavní město Praha – 6 zařízení (105 míst)
- Středočeský kraj – 3 zařízení (46 míst)
- Jihočeský kraj – 2 zařízení (33 míst)
- Plzeňský kraj – 6 zařízení (93 míst)
- Karlovarský kraj – 2 zařízení (16 míst)
- Ústecký kraj – 9 zařízení (166 míst)
- Liberecký kraj – 2 zařízení (36 míst)
- Královéhradecký kraj – 2 zařízení (36 míst)
- Pardubický kraj – 5 zařízení (64 míst)
- Kraj Vysočina – 5 zařízení (129 míst)
- Jihomoravský kraj – 6 zařízení (120 míst)
- Olomoucký kraj – 4 zařízení (44 míst)
- Moravskoslezský kraj – 6 zařízení (91 míst)
- Zlínský kraj – 3 zařízení (24 míst).

Konkrétní přehled jednotlivých zařízení viz **Příloha 2**.

SHRNUTÍ

Charakterizovali jsme zařízení pro děti vyžadující pomoc, konkrétně cíle, prostory a multidisciplinární tým starající se o ohrožené děti, kde jsme se zabývali mimo jiné potřebným vzděláním sociálního pracovníka ve ZDVOP. Seznámili jsme se také se smlouvou o poskytování ochrany a pomoci § 42a, na základě které (plus další jiných potřebných listin) mohou přijímat jednotlivá zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc svěřené děti do své péče. V závěru jsme vytvořili přehled zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nacházející se v České republice. V příloze 2 jsou navíc uvedena konkrétní zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, která jsou rozdělená podle krajů v ČR.

4 VÝZKUMNÁ ČÁST

Výzkumná část je zaměřena na vybrané zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které pomáhá dětem v jejich nelehké situaci. Multidisciplinární tým poskytuje nejenom odbornou pomoc, ale i citovou oporu.

4.1 Výzkumné cíle

Cílem výzkumného šetření je zjistit, jak probíhá týmová spolupráce pracovníků v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Dílčí cíle:

- Zkoumat postup při přijetí dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.
- Zjistit metody práce s ohroženým dítětem.

Výzkumnými otázkami jsou:

- Jakým způsobem probíhá systém péče o ohrožené děti v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc?
- Kdo tvoří multidisciplinární tým v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc?
- Jaké jsou metody práce odborníků?

4.2 Metodologie

V rámci empirické části byla zvolena kvalitativní metoda. Cílem výzkumu je popsat systém péče o ohrožené děti a zkoumat metody práce multidisciplinárního týmu s ohroženými dětmi. Dílčí cílem je zjistit, zda tyto metody pomáhají odborníkům zvýšit kvalitu péče o ohrožené děti v zařízení.

Byl proveden polostrukturovaný rozhovor s paní ředitelkou, sociálními pracovníci a paní psycholožkou ve ZDVOP Klokánek.

Výzkum zjišťuje práci multidisciplinárního týmu a metody práce odborníků s ohroženými dětmi. Jedná se o podrobné zjišťování obsahu činností jejich práce. Všechny odborné pracovní pozice tak vyžadovaly různorodé výzkumné otázky, jelikož každá specializace provádí odlišnou péči o ohrožené děti v Klokánku.

„Cílem hloubkového a polostrukturovaného rozhovoru je získat detailní komplexní informace o studovaném jevu (kvalitativní přístup), zatímco účelem standardizovaného strukturovaného rozhovoru je položit všem respondentům několik identických otázek ve stejném pořadí (kvantitativní přístup)“ (Švaříček, 2007, s. 13).

Ve výzkumu je sice zvolen přístup, kdy se u jednotlivých odborníků určitá problematika v otázkách opakuje, avšak v tomto případě nejde o kvantitu odpovědí od respondentů za účelem zobecnění zkoumané oblasti, ale především o prozkoumání problematiky očima více odborníků v jednom zařízení.

„Výzkumník se snaží sociálnímu prostředí porozumět a pochopit tyto rozměry integrovaně – v jejich vzájemných návaznostech a souvislostech. Pronikáním do hlubších struktur spojených s názory, postoji, chováním má možnost vyhodnotit všechny jednotlivé detaily, které mohou hrát v konečném souhrnu a ve svém důsledku nezanedbatelnou roli. Současně ale platí, že data získaná polostrukturovanými rozhovory jsou vždy závislá na osobních hodnotových systémech a jsou podmíněna komplexním psychickým prožíváním a chápáním aktéra. Výsledkem je porozumění specifické situaci odlišné od jedinečnosti situace podobného typu (Mišovič, 2019, s. 33-34).

Polostrukturovaný rozhovor (semistructured interview) je někde mezi rozhovory strukturovanými a nestrukturovanými. Jde o soubor otázek, které jsou sice předem zvolené a nachystané, ale v průběhu rozhovoru je může tazatel upravovat a když mu nějaká otázka přijde nevhodná, tak ji nemusí vůbec položit. Formulace otázek může být také pozměněna a některé otázky mohou být přidány jako doplňující, nebude-li odpověď respondenta dostatečná. Polostrukturované rozhovory jsou díky tomuto otevřenějšímu způsobu flexibilnější a volnější než strukturované, ale jsou organizovanější a systematictější než nestrukturované rozhovory. Při použití metody polostrukturovaného kvalitativního rozhovoru by se měl vytvořit návod k rozhovoru, vést rozhovor, zaznamenávat data, a nakonec je vyhodnotit (Wildemuth a Zhang, 2009).

BERG (2001) uvedl 4 typy otázek. Jedná se o:

- Základní otázky – všechny mají stejnou funkci – mají pomoci získat klíčové informace spojené s výzkumnými otázkami.
- Dodatečné otázky – jsou otázky rovnocenné se základními otázkami. Může jít o alternativní vyjádření základních otázek, kterým účastník studie v původní formulaci nerozuměl. Bývají použity na zkontrolování reliability odpovědí a k posouzení možného dopadu změny formulace.
- Jednorázové otázky – používáme k vybudování vztahu na začátku rozhovoru. Tyto otázky nejsou rozhodující při sběru informací důležitých pro studii, ale jsou velmi potřebné při vytváření atmosféry mezi tazatelem a respondentem, jelikož mohou mít významný vliv na celkový úspěch rozhovoru.
- Zkoumavé otázky neboli sondy – mají za úkol přimět respondenty více rozvinout a specifikovat své odpovědi na položené otázky, v případě, kdy potřebujeme získat od respondenta více informací na podstatnou otázku (Kvalitativní rozhovory – polostrukturované a nestrukturované, 2012).

4.3 Výzkumný soubor

Pro získání dat k výzkumu byla oslovena paní ředitelka vybraného Klokánku. Rozhovor s vedoucí pracovnící proběhl v její kanceláři, nejprve mě však celým zařízením provedla a seznámila mě s jejich prostory. Paní ředitelka pružně odpovídala na mé otázky a nechala mě pečlivě všechno zapsat. Rozhovory byly provedeny v průběhu jednoho dne. Rozhovor proběhl dopoledne během dvou hodin, se sociálními pracovníci po obědě (s každou zhruba hodinu) a s paní psycholožkou zhruba 10 min (abych neochudila děti o čas s ní) v odpoledních hodinách, kdy přijela za dětmi do Klokánku. Rozhovory nebyly nahrávány z důvodu odmítnutí respondentů, avšak byl poskytnut dostatečný čas pro zapsání důležitých informací.

Výzkumný soubor se skládá z polostrukturovaných otázek, na které odpověděly paní ředitelka, sociální pracovnice i paní psychologka. Pro každou z nich byly otázky šité na míru tak, abych se co nejpečlivěji dozvěděla podrobnosti o jejich odborné práci v ZDVOP Klokánek.

Ještě pro upřesnění a představu uvádím, kolik let v praxi dotazované osoby jsou. Paní ředitelka – funkce ředitelky 3 roky (od 2010 pracovala jako denní teta, v roce 2015 byla zvolena do funkce zástupkyně ředitele a od 2020 vykonává funkci ředitelky Klokánku). Současná zástupkyně pracuje ve funkci sociální pracovnice pět let (sociální pracovnice 1). Druhá sociální pracovnice tři roky (sociální pracovnice 2). Paní psychologka spolupracuje s Klokánkem osm let, od začátku stále ve stejném rozsahu, 2 hodiny týdně.

OBLASTI VÝZKUMU VE ZDVOP KLOKÁNEK:

A) Rozhovor s paní ředitelkou

- PROSTORY A MOŽNOSTI ZAŘÍZENÍ
- MULTIDISCIPLINÁRNÍ TÝM PEČUJÍCÍ O DĚTI
- DĚTI, JEJICH POBYT V KLOKÁNKU A NÁVRAT DO RODIN
- SPOLUPRÁCE S RODINOU
- HODNOCENÍ ZAŘÍZENÍ A ZAMĚSTNANCŮ
- OSOBNÍ NÁZORY PANÍ ŘEDITELKY

B) Rozhovor se sociálními pracovnicemi 1 a 2

- PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI
- SPOLUPRÁCE MULTIDISCIPLINÁRNÍHO TÝMU
- METODY PRÁCE S OHROŽENÝMI DĚTMI
- SPOLUPRÁCE S RODINOU
- LEGISLATIVA A SPIS DÍTĚTE

C) Rozhovor s paní psychologkou

- PRÁCE PSYCHOLOGA S OHROŽENÝMI DĚTMI VE ZDVOP

A) Rozhovor s paní ředitelkou

(3 roky praxe ve funkci ředitele, jinak 13let praxe v Klokánku)

- **PROSTORY A MOŽNOSTI ZAŘÍZENÍ**

Jaké máte prostory v zařízení? Jsou podle vás prostory dostačující? Jste s nimi spokojená?

„Máme 5 bytů, jedná se o 3+kk. Čtyři normální a jeden podkrovní. Byt je pro čtyři děti. Děti jsou po dvou v pokojích, takže máme dva dětské pokoje, společenskou místnost spojenou s kuchyní, WC a koupelnu. Teta, která se o děti stará má ve společenské místnosti svoji postel.“

„Dále máme zahrádku se skluzavkou, pískovištěm, dřevěným domečkem pro děti a dřevěným altánkem, kde mohou tety s dětmi trávit volný čas. Využívá se taky pro návštěvy rodičů, kde mohou rodiče s dětmi pobýt. Ano jsem spokojená. Máme dost místa i úložného prostoru.“

- **MULTIDISCIPLINÁRNÍ TÝM PEČUJÍCÍ O DĚTI**

Kdo všechno je součástí multidisciplinárního týmu, který pečuje o ohrožené děti a jakou mají náplň práce?

„Ředitelkou zařízení jsem já. Dále máme 2 sociální pracovnice, které mají rozdělené děti zhruba napůl a starají se o ně a jejich situaci. Jedna ze sociálních pracovnic je zároveň také mojí zástupkyní.“

„Máme celkem deset týdenních tet, vždy dvě na jeden byt, kde se po týdnu v úterý střídají. Jednu denní tetu, která nám pomáhá s dětmi a zároveň se stará o denní chod zařízení. Řeší, která teta, co potřebuje, materiální zajištění dětí, uklízí prostory Klokánku, jelikož nemáme uklízečku ani kuchařku. Řeší záležitosti týkající se potravinové banky.“

„Máme taky jednoho pana správce, který se nám o Klokánek stará a opravuje případné závady. Také pomáhá vozit děti do školy a ze školy, ne všechny tety totiž řídí.“

Jakou spisovou dokumentaci si musíte o ohroženém dítěti vést? Co vše je součástí?

„Spis o dítěti má na starosti jedna ze sociálních pracovníček. Obsahuje důvod, proč tu děti jsou, jejich situaci, souhlasy s rodiči, předběžné opatření neboli rozhodnutí soudu o umístění dítěte do ZDVOPU, individuální plán dítěte, papír o úhradě pobytu a péči, důvěrnou složku, kde jsou lékařské zprávy, psychologické vyšetření a další, propustky dětí, když jdou s rodiči ven nebo k nim na víkend. Pak také smlouvy s rodičem dítěte. Když přijímáme dítě na smlouvu s rodičem, musíme to oznámit OSPODU. Každou návštěvu dítěte s rodiči musíme posílat žádost na OSPOD, aby to povolil.“

„Máme tedy předběžné opatření, smlouvu s rodičem a smlouvu s dítětem. Smlouvu s dítětem můžeme uzavřít tehdy, když z toho to dítě má už rozum. Nejlépe od 12let věku, ale stalo se nám, že jsme uzavřeli smlouvu i s desetiletým chlapcem, ten to chápal. Museli jsme si to ale obhájit. To je tak, když rodiče nespolupracují a dítě v domácím prostředí trpí a nemůže tam už být.“

Jak vypadá konkrétní spolupráce s OSPODEM?

„Sociální pracovníčky OSPODu nás kontaktuje, že má klienta, zeptá se, zda máme volné místo, ale hledá i jiné alternativy než umístit dítě do ZDVOPu. Řeší nejprve, zda se o něj může postarat mimo rodiče někdo z rodiny, teta, strýc, babička, dědeček nebo nějakí další příbuzní. My pak jen čekáme, jak se OSPOD rozhodne, když už se pro nás nerozhodnou, tak se neozvou. Když se pro nás rozhodnou, dají vědět, kdy soudní vykonavatelka dítě přiveze na příjem. Předá nám dítě a předběžné opatření (rozhodnutí soudu) a my dítě přijímáme a seznámíme s prostory, pravidly a chodem zařízení.“

„Pak OSPOD vypracovává individuální plán ochrany dítěte, na kterém my s nimi spolupracujeme.“

S jakými dalšími orgány a organizacemi dále spolupracujete?

„S mateřskými, základními i středními školami, se zájmovými organizacemi např. Dům dětí a mládeže, kam děti dojíždějí na různé kroužky, holky rády tancují zumbu a kluci střílí tzv. „nervky“. Dále s veškerými specialisty – lékaři, psychologové, dětská psychiatrie, SPC, PPP, rodinná centra. Dětem necháváme jejich doktory a dojíždíme za nimi.“

- **DĚTI, JEJICH POBYT V KLOKÁNKU A NÁVRAT DO RODIN**

Kolik dětí máte momentálně v péči? Bývá vaše kapacita převážně naplněná?

„Nyní máme 15 dětí. Kapacitu máme na 20 dětí. Většinou máme spíše volná místa, nemusíme tak děti odmítat.“

V jaké věkové kategorii jsou vám ohrožené děti nejčastěji posílány?

„Nejčastěji to bývá v rozmezí od 10 do 13let. Nejmenší děti jsou k nám posílány výjimečně, většinou když jde o sourozeneckou skupinu, tak to pak ano. To jsme měli tříměsíční dítě a pak kolem roku.“

Jak ohrožené děti pobyt v Klokánku bez rodičů zvládají?

„Je to individuální. Většinou záleží na tom, kvůli jaké situaci v Klokánku děti jsou. Pokud jde o bytové problémy a rodiče je na to dobře připraví, tak není žádný problém a děti berou pobyt v Klokánku, jak kdyby jely někam na tábor.“

„Když jde o rodiče, kteří jsou závislí na alkoholu nebo drogách, tak se tu mají líp. Většinou se během pár dní adaptují a jsou tu rády.“

Jaká je standartní délka pobytu dětí v Klokánku?

„Většinou kolem 3 měsíců. Po 3 měsících se musí prodlužovat smlouva i rozhodnutí soudu, který pak prodlužuje o jeden měsíc a snaží se už situaci vyřešit, aby to do toho půl roku vyšlo.“

Co konkrétně rozhoduje o návratu dítěte zpět do rodiny?

„Situace zákonných zástupců, zda zvládl za pomoci odborníků svoji situaci vyřešit nebo ne. Pubertálním dětem většinou stačí měsíc dva, aby se srovnaly. Pak rozhoduje OSPOD, co s dítětem dál bude.“

Jakou máte úspěšnost návratu dětí zpět do biologické rodiny? A co děje se zbytkem dětí?

„Tak 50 %. Zbytek většinou do dětských domovů. Výjimečně, tak jedou za rok, se najde pěstoun, který chce děti vychovat až k dospělosti. Občas si berou děti pěstouni na přechodnou dobu. Pro děti není dětský domov špatný, alespoň se o ně někdo postará a pomůžou jim tam vyučit se a udělat si nějakou školu.“

Jaký způsobem probíhá systém péče o ohrožené děti ve ZDVOP Klokánek?

„Tak začíná to příjmem dítěte do zařízení. Dříve se muselo čekat na povolení od OSPODU, teď od novely můžeme přijmout dítě hned a do tří dnů to nahlásit na OSPOD, ti pak mají 8dnů na to, aby se vyjádřili.“

„Následuje zmapování problému v rodině, kontrola zdravotního stavu dítěte lékařem a poskytnutí dítěti základních potřeb (potravy, ošacení, noclehu). Pak zajištění vzdělání, což jsou školky a školy a zjištění dalších potřeb dítěte (zájmů, koníčků).“

„A cílem je pomoci rodině vyřešit jejich problém, a to trvá různě dlouhou dobu, je to individuální. Až se situace vyřeší, děti odcházejí. Důležité je, aby se tu děti cítily dobře a aby se na nás obracely, když cokoliv potřebují nebo je něco trápí. Pak to řešíme i s paní psychologkou, která s dětmi promluví.“

Jaké jsou vybrané metody práce odborníků?

„Sociální pracovnice se musí řídit zákony, především zákonem 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Řeší vše v souladu s platnými zákony. Pomáhají tetám jako pracovníkům v sociálních službách řešit krizové situace s dětmi.“

Zkvalitňují tyto metody péči o ohrožené děti?

„Určitě ano, jinak bychom je nepoužívali. Výsledky mají hezké, děti se nám tu rychle zlepšují. Už za 14 dní jdou vidět výsledky. Jsou rádi, že se jim někdo věnuje a řeší s nimi jejich problémy a trápení. Pak jde hezky vidět, že ty děti nejsou problémové, ale jen zanedbané“.

Jak často pracuje paní psychologka a sociální pracovnice s ohroženým dítětem v Klokánku?

„Máme externí paní psychologku, jezdí k nám jednou týdně ve středu na pár hodin. Děláme dětem pořadník, podle závažnosti problému dítěte, když se něco naskytne, jdou první a pak ti ostatní, co se něco řeší dlouhodoběji.“

„Každé dítě má svoji klíčovou sociální pracovnici a ta řeší převážně příjem dítěte a pak už jsou děti předány do péče tet. Soc. pracovnice má na starosti hlavně administrativní stránku, co se týká komunikace s odborníky a s OSPODem.“

„Jde o náležitosti dítěte, které se ho týkají během pobytu a jejich úkolem je vyřešení situace dítěte. Dítě chodí navštěvovat i soc. pracovnice z OSPODU.“

**Míváte nějaká školení, supervize nebo další jiné vzdělávání pro personál?
Pokud ano, jaké a jak často?**

„Míváme supervizi 4x za rok. Čtvrtletně. Jinak sociální pracovnice mají povinných 16 hodin ročně vzdělávání se v akreditovaných kurzech a pak 8 hodin stáže v jiných zařízeních, které si vyberou. Většinou chodí po 4 hod do dvou různých zařízení, aby se mohly inspirovat, jak to chodí jinde“.

„Tety mají jen kurz pracovníka v sociálních službách, který má 202 hodin a dále nemají povinnost se vzdělávat, alespoň nikdo je nekontroluje, ale když chtějí, mohou jít, většinou si najdou nějaký zdarma, co pořádá Charita. Nemáme finance a to, abychom jim to zaplatili.“

- **SPOLUPRÁCE S RODINOU**

Jak spolupracujete s rodiči? Jsou vždy ochotni spolupracovat na nápravě chyb?

„Tak hlavně s rodiči pracuje OSPOD, který řeší jejich situaci a doporučuje jim, kam se mají obrátit pro pomoc, ale i my rodiče podporujeme. Pokud šlo o bytové problémy, rodiče spolupracují a mají zájem. V případě, kdy se jedná o nějaký přidružený problém, jako je alkoholová a drogová závislost, tam je ta spolupráce horší. To není problém dětí, ale rodičů. Radíme jim, aby vyhledali odbornou pomoc a šli se léčit, ale ne vždy chtějí. Často ale pomáháme s dětmi s pubertě, kdy si při pobytu tady nechají projít věci hlavou, zjistí, že tady taky musí chodit do školy, fungovat a pomáhat. Doporučujeme i různé poradny na rodinnou terapii, spolupráci s psychology a psychiatry.“

Vedete si nějaký dotazník spokojenosti dětí a rodičů?

„Děti vyplňují zpětnou vazbu, jak se jim tu líbilo/nelíbilo, když odcházejí. Malé děti mohou namalovat obrázek. Máme hezkou zpětnou vazbu od dětí. Jsme spokojeni. U rodičů to moc neřešíme, jelikož našimi klienty jsou ty děti. Jsme tu pro ty děti. Děti to berou, jak kdyby odjížděly z tábora. Mají s tetami hezké vztahy.“

- **HODNOCENÍ ZAMĚSTNANCŮ A ZAŘÍZENÍ**

Jak hodnotíte kvalitu práce zaměstnanců? Mají možnost nějakých odměn za svoji práci?

„Dostávám balíček odměn, které mohu mezi zaměstnance rozdělit. Odměny rozdělují těm tetám, které se měli starat o více dětí, také když musely řešit nějakou krizovou či náročnou situaci, tak podle toho, jak to zvládly. Pak tetám řidičkám ráda něco přidám, protože mají větší zodpovědnost, když vezou děti.“

Jak a kým jste financováni?

„Mzdy zaměstnanců jdou ze státních příspěvků, které dostáváme podle počtu dětí. Pak dostáváme peníze na děti od Fondu ohrožených dětí. Je to 800,- Kč na jedno dítě na běžný chod zařízení. Někdy je nám dána dotace, která se musí vyúčtovat, zda byla opravdu použita pro děti. A díky darům od sponzorů a obcí máme na taky na běžný chod zařízení a na akce a dárky pro děti.“

Podle jakých kritérií je vaše zařízení hodnoceno?

„Hodnotí nás předsednictvo FOD, kde jsou 3 lidé – Hanka Kupková, Magdaléna Svobodová a Zdeňka Tesařová. Hodnotí nás podle toho, se kterým Klokánkem mají nejmíň práce. Takže čím míň problémů s námi Praha má, tím líp. Některé Klokánky si nedokáží najít tety nebo jim často chybí. U nás je to naštěstí v pohodě, většinou rychle najdeme, když potřebuje.“

„Hlavním kritériem je ale mít hodně dětí, což to moc neovlivníme. Čím víc máme dětí, tím lépe, tím více příspěvků od státu. V podstatě hodnotí to tak, že hodně dětí znamená hodně problémů a práce.“

- **OSOBNÍ NÁZORY PANÍ ŘEDITELKY**

Co byste si přála v Klokánku změnit?

„V Klokánku asi nic. Všechno, co jsem změnit chtěla, tak jsem jako ředitelka udělala. Vedení a tým mi celkem vyhovuje. Spíš v legislativě. Konkrétně jde o pěstounskou péči na přechodnou dobu. Ted se nám tu totiž stalo, že jsme tu měli tři sourozence od 4 do 8let, zvykli si tu a najednou byli rozděleni ke dvou pěstounům.“

„Prvňáčka šla k jedné a další dvě děti k druhé, takhle rozhodl OSPOD a maminka z toho byla celá špatná, jelikož si na naše zařízení taky zvykla, hezky s námi spolupracovala a najednou ji děti někdo rozdělil do dalšího cizího prostředí. To by se nemělo stát. Ne vždy jsme spokojeni s tím, jak případ dopadne.“

Jak dlouho tuto práci děláte a co je vaší motivací?

„Pracuji tu od založení Klokánku od roku 2010. To jsem pracovala tehdy jako denní teta. Od roku 2015 jsem byla pověřena zastupováním ředitele a funkcí ředitele Klokánku jsem byla potom pověřena předsednictvem FOD v roce 2020. Je pro mě důležitá pomoc dětem, které to potřebují. Dělalí mi velkou radost jejich pokroky, které jsou viditelné i hned po 14 dnech, nejčastěji po měsíci.“

KOMENTÁŘ

Paní ředitelka mluví o svoji práci s úsměvem na tváři. O prostorách Klokánku pro výkon sociálně-právní ochrany dětí hovoří jako o dostatečných, jen by to chtělo více skladových prostor. Pochvaluje si, že kapacita zařízení je 20 dětí, mají tedy dostatek místa, a tím pádem nemusejí nikdy žádné z dětí odmítnout. Její práce spočívá hlavně v řízení celého zařízení, od vedení zaměstnanců, přes rozdělování odměn, zajišťování dostatečných financí pro Klokánek až po řešení každodenních maličností. Paní ředitelka zmínila, že z hlediska finanční pomoci je velký rozdíl v tom, zda se Klokánek nachází ve městě nebo na vesnici. Města Klokánkům přispívají mnohem více peněz než obce.

Dále poznamenala, že v Klokánku nejčastěji pobývají děti v rozmezí od 10 do 13 let. Nejmenší děti jsou k nim pak posílány výjimečně, většinou jde o sourozeneckou skupinu. Pokud jde o úspěšnost navrácení dětí do biologických rodin, tak ta je podle slov paní ředitelky 50 %. Ostatní jsou většinou přeloženi do dětských domovů a opravdu vzácně se najde pěstoun, který chce děti vychovat až k dospělosti. Dětské domovy nejsou údajně pro zanedbané děti trestem, ale spíše šancí vést normální život, naučit se zodpovědnosti za sebe sama a udělat si potřebnou školu pro lepší budoucnost.

B) Rozhovor se sociální pracovnící 1

(5let praxe v Klokánku)

- **PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI**

Jakým způsobem se podílíte na péči o ohrožené děti? Co je vaším úkolem?

„Má práce obnáší řešení legislativy a celý spis dítěte (založení, ukončení). Domlouvání lékařských prohlídek – komunikace s ošetřujícími lékaři dítěte, domlouvání návštěv rodičů a OSPOD v zařízení. Řešení přestupů dítěte do ZŠ a MŠ. Psaní zpráv na děti. Psaní individuálních plánů. Komunikace s rodiči a s pracovníky OSPOD. Zajišťování papírů pro pečující tety, na přechodné pobyty dětí, návštěvy dětí, jídelní lístky apod.“

S jakými problémy jsou k vám děti nejčastěji posílány?

„Problémy jsou individuální, nejčastěji se setkáváme se ztrátou bydlení rodičů, nedostatek finančních prostředků na péči o děti, týrání dětí jak psychické, tak fyzické, zanedbaná péče o děti, zanedbávání školního a povinného předškolního vzdělávání.“

V jaké věkové kategorii jsou vám ohrožené děti nejčastěji posílány?

„Od narození do 18 let.“

Jak často a jak dlouho s dětmi pracujete?

„Ve ZDVOP mohou být děti umístěny maximálně půl roku. Doba pobytu je smlouvou dána na tři měsíce, kdy se může po svolení OSPOD smlouva prodloužit o další tři měsíce. Když jsou děti svěřeny do zařízení na předběžné opatření soudem, je možnost i půl roční dobu přetáhnout, ale zcela výjimečně. Předběžné opatření by musel prodlužovat soud.“

- **SPOLUPRÁCE MULTIDISCIPLINÁRNÍHO TÝMU**

Jak vypadá konkrétní spolupráce s OSPODEM?

„Spolupráce většinou funguje bez problémů. ZDVOP přijme dítě na základě smlouvy se zákonným zástupcem nebo dítětem. Dá tuto skutečnost vědět OSPOD.“

„Zasíláme datovou schránkou hlášení o přijetí spolu se skenem smlouvy, kde jsou podpisy všech zúčastněných. OSPOD nám pak následně do 8 dnů musí zaslat rozhodnutí se souhlasem/nesouhlasem pobytu.“

Jste spokojené se spoluprací s OSPODEM?

„Ano, komunikace probíhá bez problémů. Jsou ochotní spolupracovat a zařídit potřebné podpisy, když jsou rodiče nekontaktní. Jsou rádi, že jsme jim jako ZDVOP pomohli s vyřešením například momentálně bezprizorního dítěte.“

Spolupracujete i s nějakými dalšími odborníky? Případně jakými?

„Máme externí psycholožku zařízení Mgr. Magdu Melovskou, která zajišťuje psychologickou péči jednou týdně svěřeným dětem. Momentálně zařízení řeší psycholog, který bude přítomen každý den, takže práce s dětmi tak může být intenzivní.“

Má spolupráce s dalšími odborníky při péči o ohrožené děti lepší a prosperující výsledky?

„Ano. Psychologická spolupráce se nám velmi osvědčila.“

• METODY PRÁCE S OHROŽENÝMI DĚTMI

Jaké jsou metody vaší práce s ohroženými dětmi? Zkvalitňují tyto metody péči o děti? Máte nějaké dlouhodobě ověřené?

„Rodinné prostředí, které dětem nabízíme. Prostředí samotného ZDVOP, který je v malebné vesnici. Spolupráce s místní ZŠ a MŠ, které nám ochotně přijme i na krátkou chvíli děti. Psychologická pomoc, kterou zajišťuje paní Melovská. Logopedická pomoc, kterou zajišťuje dětem paní Šalamounová v Uničově.“

„Určitě zkvalitňují. Děti jsou rády, když přijde paní psycholožka a ony se můžou rozvykládat o tom, co se dělo doma nebo i když mají problém s nějakým jiným dítětem v zařízení. Snažíme se, aby tu měl každý svůj prostor se vyjádřit, rozvykládat, postěžovat si, jak psychologovi, tak třeba sociální pracovníci nebo pečující tetě.“

„Každé dítě tu má své soukromí, které mu rádi dopřejeme. Některé děti tohle zažívají poprvé. Bylo jich třeba na jednom bytě 10 a soukromí a celkového vlídného přístupu si cení.“

- **SPOLUPRÁCE S RODINOU**

Jak spolupracujete s rodiči? Jsou vždy ochotni spolupracovat na nápravě chyb?

„Většinou je spolupráce s rodiči náročná. Dětem slíbí návštěvu, ale kolikrát se stalo, že vůbec nepřijeli. Musíme potom s dítětem pracovat intenzivněji, aby toto zklamání neslo co nejlépe. Hodně nám pomáhá, spolupráce s OSPOD, který zajišťuje podpisy potřebné k péči o dítě, když jsou rodiče nekontaktní. Nebo nemají možnost telefonního hovoru ani emailu. Samozřejmě se snažíme rodičům jít naproti, aby byli s dítětem v kontaktu co nejvíce.“

Jaké procento rodičů spolupracuje a jaké nemá zájem?

„Spolupracuje cca 40 % rodičů, což je velmi malé číslo. Většinou jsou děti svěřeny do péče rodinného příslušníka, pěstounské péče nebo jiného ústavního zařízení.“

- **LEGISLATIVA A SPIS DÍTĚTĚ**

Jakými legislativními dokumenty se musíte řídit?

„Musíme se řídit legislativou podle zákona č. 359/1999 Sb. v platném znění, Standardy kvality SPOD v ZDVOP a Vnitřními pravidly zařízení Klokánek.“

Jakou spisovou dokumentaci si musíte o ohroženém dítěti vést? Co vše je součástí?

„Příjem dítěte:

- *Na základě rozhodnutí soudu – součástí spisu je tedy předběžné opatření*
- *Na základě smlouvy se zák. zástupcem, popřípadě pěstounem, opatrovníkem (jinou osobou zodpovědnou za péči o dítě) – součástí spisu daná smlouva*
- *Na základě smlouvy s dítětem – daná smlouva*
- *Na základě smlouvy s dítětem zastoupeného obecním úřadem s rozšířenou působností (OSPOD).“*

„Dítěti může být také poskytnuta neodkladná pomoc maximálně 48 hodin, na žádost OSPOD, a to po dobu, než prošetří situaci dítěte.“

„Důležité je pro nás znát pohlaví dítěte, datum narození a pohlaví, abychom věděli, zda můžeme dítě přijmout a zda spadá do naší cílové skupiny. Také je důležité znát, zda nepotřebuje celodenní zdravotní péči, na to nejsme uzpůsobeni.“

„Před příjmem vyžadujeme od OSPOD nebo rodiče (dítěte) tyto informace: jméno a příjmení dítěte, věk, zdravotní stav, aktuální situaci, rodinnou situaci, školní docházku a výchovné problémy.“

„Při samotném příjmu (uzavírání smlouvy) přijmeme tyto doklady: průkaz pojišťovny, pokud není, tak alespoň uvést, u které pojišťovny jsou registrovaní a poté o kartičky zažádat. Pokud mají k dispozici, tak kopie rodných listů dítěte. Taky očkovací průkaz dítěte, občanský průkaz dítěte staršího 15-ti let a občanský průkaz osoby, která dítě předává.“

„Dále spis musí obsahovat: Čestné prohlášení o bezinfekčnosti, Pravidla Klokánku pro každé dítě k podpisu nebo pro malé děti kreslenou formou, Vnitřní řád podepsaný rodiči nebo dítětem a podepsané BOZP pro rodiče a pro děti.“

„Rodičům odevzdáme výpis z vnitřního řádu a pravidla klokánku, jedno vyhotovení si nechávají, druhé nám podepsané vrátí zpět. Pokud je podezření na týrání dítěte, uděláme zápis z příjmu, kde tuto skutečnost popíšeme a navrhne postup jeho ochrany. V případě možnosti doložíme lékařskou zprávu, která toto potvrzuje.“

„Dále spis obsahuje hlášení o přijetí/propuštění dítěte, ukončení smlouvy nebo rozsudek soudu o svěřeni dítěte do péče jiné osoby nebo zařízení, důvěrnou složku, kde jsou založeny veškeré důvěrné dokumenty. Dále jsou tam uvedeny všechny lékařské prohlídky, které jsme s dítětem uskutečnili, návštěvy psychologa, logopeda a jiných specialistů. Ve spise jsou založeny záznamy z hovorů, dohody o návštěvě a přechodné pobyty za dobu, kdy bylo dítě v zařízení.“

B) Rozhovor se sociální pracovnící 2

(3 roky praxe v Klokánku)

- **PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI**

Jakým způsobem se podílíte na péči o ohrožené děti? Co je vaším úkolem?

„Mým úkolem jakožto sociální pracovnice je přijímat ohrožené děti, starat se o veškerou dokumentaci těchto dětí, zařídit lékařskou péči, psychologickou péči, školní docházku. Komunikovat s OSPODEM, s rodiči, se soudy. Snažit se, aby se dítě mohlo dostat zpět do rodiny.“

S jakými problémy jsou k vám děti nejčastěji posílány?

„Ztráta bydlení, zanedbaná péče, podezření na sexuální zneužívání, konflikty nezletilých dětí s rodiči.“

V jaké věkové kategorii jsou vám ohrožené děti nejčastěji posílány?

„Jsme zařízení pro děti od 0–18 let, ale miminka máme u nás nejméně, nejčastěji děti cca 8-14 let.“

Jak často a jak dlouho s dětmi pracujete?

„Děti mohou být u nás v zařízení 3–6 měsíců. Každé dítě potřebuje individuální čas a přístup. Za dítětem přicházím kdykoliv, když s ním potřebuji probrat nějakou situaci, jeho chování, jeho pocity (jak se u nás cítí, jak se cítí po telefonátu s rodiči atd ...) dítě samozřejmě může kdykoliv s jakýmkoliv problémem přijít za mnou. Informace o dítěti získávám od jeho pečující tety, paní psycholožky, z OSPODu, od jeho obvodního lékaře případně od dalších odborníků.“

- **SPOLUPRÁCE MULTIDISCIPLINÁRNÍHO TÝMU**

Jak vypadá konkrétní spolupráce s OSPODEM?

„Pokud přijímáme dítě na smlouvu s rodičem, vždy dopředu uvědomíme OSPOD, že takové dítě budeme přijímat.“

„OSPOD do 8 dní zašle rozhodnutí – buď důvodné (souhlas s umístěním) nebo zamítací, kdy neshledá důvod pro umístění dítěte a dítě se vrací zpět do rodiny. Pracovníci OSPODu navštěvují 1x za 3 měsíce dítě u nás v zařízení. Komunikují s rodiči, zajišťují pro nás podpisy rodičů (pokud rodič nejedí za dítětem do zařízení), případně kartičky pojišťovny, pokud dítě nemá. Svolávají případové konference, dotazují se na dítě. Jak se mu daří, kdo ho v zařízení kontaktuje atd.“

Jste spokojené se spoluprací s OSPODEM?

„Vždy záleží na konkrétním OSPODu, vždy je to o lidech. Ale většinou si s OSPODy vycházíme vstříc.“

Spolupracujete i s nějakými dalšími odborníky? Případně jakými?

„Do zařízení dochází každou středu paní psychologka, případně spolupracujeme s dalšími odbornými lékaři. Záleží, jaký má nezhl. dítě problém.“

Má spolupráce s dalšími odborníky při péči o ohrožené děti lepší a prosperující výsledky?

„Určitě ano. Myslím si, že by psychologická péče mohla být zajištěna intenzivněji než 1x za týden.“

• METODY PRÁCE S OHROŽENÝMI DĚTMI

Jaké jsou metody vaší práce s ohroženými dětmi? Zkvalitňují tyto metody péči o děti? Máte nějaké dlouhodobě ověřené?

„Podporována je především činnost sociálně terapeutická, výchovně-vzdělávací a aktivizační. Ano jsou to metody, které jsou dlouhodobě ověřené a jsou potřeba dělat.“

• SPOLUPRÁCE S RODINOU

Jak spolupracujete s rodiči? Jsou vždy ochotni spolupracovat na nápravě chyb?

„Opět záleží na každém rodiči. Někteří rodiče dětem pravidelně telefonují, pravidelně děti navštěvují, komunikují se mnou, jako se sociální pracovníci.“

„Máme ale spíše takovou zkušenost, že rodiče nekomunikují ani s naším zařízením ani s OSPODem, neustále mění telefonní čísla, hledají výmluvy, proč stále nemají bydlení a práci. Většina dětí od nás odchází do DD nebo do PP. Možná tak třetina se vrací do péče k rodičům.“

Jaké zhruba procento rodičů spolupracuje a jaké nemá zájem?

„Zhruba 40 % spolupracuje a 60 % nespolupracuje. S dítětem jsou třeba v telefonním kontaktu, ale nijak se nesnaží situaci vyřešit.“

• LEGISLATIVA A SPIS DÍTĚTĚ

Jakými legislativními dokumenty se musíte řídit?

„Tak určitě zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, kde jde o ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny a zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.“

Jakou spisovou dokumentaci si musíte o ohroženém dítěti vést?

Co vše je součástí?

„O ohroženém dítěti vedeme spisovou dokumentaci. Její součástí je složka se smlouvou o umístění či právní titul k umístění dítěte, hlášení o přijetí dítěte. Dále pokud to jde, souhlas rodičů se změnou školy a také s tím, že škola může našemu zařízení poskytovat veškeré informace o dítěti, souhlas rodičů s lékařskými úkony, dále žádost o přídavek na dítě, pravidla klokánku pro dítě, BOZP pro dítě, individuální plán, zprávy pro soud či pro OSPOD a další dokumenty a zprávy týkající se dítěte. Hlášení o propuštění, předávací protokol, žádost o ukončení přídavku na dítě. Ve spise mimo složku je také – pracovní list dítěte, návštěvy lékaře, přehled kontaktů a návštěv, soupis úhrad (přídavek na dítě, platby od rodičů), závěrečné vyúčtování. Dále pak správní spis se složkou, která je důvěrná, kde se zakládají rodné listy dětí, lékařské zprávy, psycholog. Posudky atd.“

KOMENTÁŘ

Sociální pracovnice v Klokánku řeší velké množství úkonů spojených s umístěných dětí do zařízení. Začíná to už přijetím a následně pokračuje rozmanitá péče o ohrožené dítě. Soc. pracovnice spolupracuje s mnoha odborníky a důkladně zvažuje potřebné kroky ke zlepšení jeho životní situace. Práce spočívá také ve spolupráci s rodiči, s OSPODem, s lékaři, s dětským psychologem, se školskými zařízeními, se zájmovými organizacemi, s pedagogicko-psychologickou poradnou a speciálně-pedagogickým centrem. Doporučuje rodičům různé poradny pro rodinu nebo sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi, kde mohou spolu s dětmi vzniklou situaci řešit. Pokud se jedná o závislosti na alkoholu, drogách a podobně, soc. pracovnice podporuje rodiče, aby podstoupili léčbu u odborníka.

C) Rozhovor s paní psychologkou

(8 let praxe v Klokánku)

- **PRÁCE PSYCHOLOGA S OHROŽENÝMI DĚTMI VE ZDVOP**

Jakým způsobem se podílíte na péči o ohrožené děti? Co je vaším úkolem?

„Psycholog ve ZDVOP přispívá k minimalizaci negativních důsledků způsobených změnou prostředí dítěte, pomáhá adaptaci na zdejší režim, zpracování traumatu, zmírnění obav z budoucnosti“.

S jakými problémy jsou k vám děti nejčastěji posílány?

„Setkávám se zde se všemi dětmi umístěnými v zařízení, zajímám se o to, jak se jim v Klokánku daří, co potřebují, větší děti mají také možnost vyžádat si konzultaci sami. Snažím se zmapovat jejich aktuální psychický stav a přispívat k jeho optimalizaci. Pomáhám zpracovat případné prožité trauma a zmírnit obavy z budoucnosti. Mladší děti trápí nejčastěji odloučení z rodinného prostředí, starší děti obavy z budoucnosti“.

Jak často a jak dlouho s dětmi pracujete?

„Jedenkrát týdně – ve středu odpoledne dojíždím do Klokánku od 16 do 18 hodin“.

Jaké jsou metody vaší práce s ohroženými dětmi?

„Explorace, rozhovor, řízená hra, dotazníky, testy, projektivní metody atd.“

Zkvalitňují tyto metody péči o děti? Máte nějaké dlouhodobě ověřené?

„Doufám že ano. S každým dítětem pracuji individuálně, nejdůležitější je získat si jeho důvěru, netlačit, poskytnout mu čas“.

Má vaše psychologická péče o ohrožené děti vždy dobré výsledky?

„To nemohu říct, ale věřím, že svojí péčí dětem nepřitížím“.

Spolupracujete i s nějakými dalšími odborníky? Případně jakými?

„Ano spolupracuji s OSPODem, musím psát psychologickou zprávu na dítě, popřípadě účastnit se případové konference. Také s Policií ČR, když je potřeba podat výpověď v případě trestního oznámení. Dále s ostatními psychology v jiných Klokáncích v rámci intervizního online setkání“.

KOMENTÁŘ

Úkolem psychologa je především starost o psychický stav dítěte svěřeného do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Dítě může prožívat různé úzkosti spojené se změnou prostředí, špatně zvládat situaci, která nastala v rodině nebo mít různé osobní problémy. Psycholog pomáhá dítěti tyto těžké situace zvládat, pochopit je a vyrovnat se s nimi. Avšak přijíždí do ZDVOPu pouze jedenkrát týdně a jeho úkolem je starat se o všechny děti. Na některé děti může vyjít řada jednou za 14 dní, což není vůbec dostačující a většinou to nestačí. Vždy se přednostně řeší naléhavé případy.

4.4 Výzkumné závěry

V rámci výzkumu byly zvoleny některé výzkumné otázky tak, aby se prolínaly mezi jednotlivými odborníky. Šlo například o spolupráci s OSPODem, s rodinou, o multidisciplinární tým, metody práce odborníků, spisovou dokumentaci aj. Cílem podobných otázek bylo podrobnější nahlédnutí do problematiky systému péče o ohrožené děti. Každý jsme jiný a také každý odpovídá svým způsobem jinak. Někdo sdělí více informací a jiný méně, a taky může být otázka pochopena jiným směrem, než byla zamýšlena. To vše ale patří k lidskému faktoru a v práci se s tím počítá.

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jak probíhá týmová spolupráce pracovníků v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Každá z respondentek v rámci rozhovoru hezky popsala svůj podíl práce na péči o ohrožené děti, a také popsaly, s jakými odborníky spolupracují v rámci ZDVOPu i mimo něj.

Díky cíleně pokládaným otázkám tedy došlo k vytvoření představy o součinnosti pracovníků s dětmi svěřenými do rukou ZDVOPu.

Na ukázkou, jedna ze soc. pracovnic odpověděla: *„Má práce obnáší řešení legislativy a celý spis dítěte (založení, ukončení). Domlouvání lékařských prohlídek – komunikace s ošetřujícími lékaři dítěte, domlouvání návštěv rodičů a OSPOD v zařízení. Řešení přestupů dítěte do ZŠ a MŠ. Psaní zpráv na děti. Psaní individuálních plánů. Komunikace s rodiči a s pracovníky OSPOD. Zajišťování papírů pro pečující tety, na přechodné pobyty dětí, návštěvy dětí, jídelní lístky apod.“*

Paní psychologka: *„Psycholog ve ZDVOP přispívá k minimalizaci negativních důsledků způsobených změnou prostředí dítěte, pomáhá adaptaci na zdejší režim, zpracování traumatu, zmírnění obav z budoucnosti“.*

Dílčí cíle zkoumaly postup při přijetí dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a metody práce s ohroženými dětmi.

Postup při přijetí dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc probíhá v rámci úzké kooperace s rodiči, a především s OSPODem, který rozhoduje o jednotlivých krocích, co se bude s dítětem dít. Vydává předběžné opatření a rozhodnutí o umístění dítěte do ZDVOPu nebo může tuto záležitost také zamítnout a navrhnout jiné řešení problémové situace v rodině dítěte.

Metody práce s ohroženými dětmi vyjádřily sociální pracovnice každá po svém. Zmiňují, že jde především o činnost sociálně terapeutickou, výchovně-vzdělávací a aktivizační. Velmi dobrý vliv má na děti také rodinné prostředí samotného ZDVOPu, který se nachází v malebné vesnici, zázemí v pokojích, kde se dětem dopřeje vlastního soukromí, dále psychologická a logopedická pomoc, a například ještě spolupráce s místní ZŠ a MŠ, která zařízení vychází vstříc a ochotně přijímá děti i na krátkou chvíli.

Odpovědi na **výzkumné otázky**:

- Systém péče o ohrožené děti v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc popsala paní ředitelka tímto způsobem:
„Začíná to příjmem dítěte do zařízení. Dříve se muselo čekat na povolení od OSPODu, teď od novelty můžeme přijmout dítě hned a do tří dnů to nahlásit na OSPOD, ti pak mají 8 dnů na to, aby se vyjádřili.“

„Následuje zmapování problému v rodině, kontrola zdravotního stavu dítěte lékařem a poskytnutí základních potřeb (potrava, ošacení, nocleh). Pak zajištění vzdělání, což jsou školky a školy a zjištění dalších potřeb dítěte (zájmy, koníčky).“

„A cílem je pomoci rodině vyřešit jejich problém, a to trvá různě dlouhou dobu, je to individuální. Až se situace vyřeší, děti odcházejí. Důležité je, aby se tu děti cítily dobře a aby se na nás obracely, když cokoliv potřebují nebo je něco trápí. Pak to řešíme i s paní psychologkou, která s dětmi promluví.“

- Multidisciplinární tým v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc tvoří: sociální pracovníce a paní psychologka, ostatní odborníci se nacházejí mimo zařízení – pracovníci OSPODu, pediatr, dětská psychiatrie, SPC, PPP, rodinná centra a další.
- Metody práce odborníků jsou:

Paní ředitelka se vyjádřila takto: „Sociální pracovníce se musí řídit zákony, především zákonem 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Řeší vše v souladu s platnými zákony. Pomáhají tetám jako pracovníkům v sociálních službách řešit krizové situace s dětmi.“

Paní psychologka odpověděla: „Explorace, rozhovor, řízená hra, dotazníky, testy, projektivní metody atd.“ „S každým dítětem pracuji individuálně, nejdůležitější je získat si jeho důvěru, netlačit, poskytnout mu čas“.

Stejným výzkumným záměrem se zabývala také Andrea Běťáková ve své diplomové práci s velmi totožným názvem System péče o dítě v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, avšak zvolila si v rámci výzkumného šetření metody kvantitativní a kvalitativní, kdy zkoumala proces péče o děti a počty umístěných dětí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru a statistické analýzy.

Výsledky jejího výzkumu poukázaly na možné následky související s odloučením dítěte od rodiny, které se mohou u něj objevit v rámci řešení případu a učinění některých rozhodnutí ve snaze odborníků nalézt co nejlepší řešení. Analýzy dat poskytly přehled

o počtu dětí umístěných v zařízení v letech 2016 – 2020, přičemž k nejvyššímu nárůstu došlo v roce 2019, kdy do zařízení přišlo z nejrůznějších důvodů 1055 dětí.

Zjistila, že nejvíce dětí se po propuštění ze zařízení vrací zpět k biologické rodině a zbytek dětí následně odchází do ústavní výchovy, do péče druhého rodiče, do azylového domu s rodičem a do péče k příbuzným nebo kvůli dosažení zletilosti. Nejméně se však ohrožené děti dostávají do náhradní rodinné péče.

Závěr

Hlavní a dílčí cíle byly naplněny. Popsala jsem závažnou problematiku ohrožených dětí, které se bohužel ocitly v rukou orgánů sociálně-právní ochrany dětí kvůli své nepříznivé životní situaci. Úlohou orgánu sociálně-právní ochrany dětí je se o ně postarat a v jejich zájmu navrhnout ty nejlepší kroky k vyřešení daného případu. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jim poskytuje prozatím bezpečný rodinný prostor, kde mají čas se náročným osudem vypořádat. K dispozici zde mají i odborníky, jenž dětem pomáhají se všemi jejich potřebami – ať už po stránce zdravotní, psychické nebo emoční, stejně jako i se školním prospěchem.

Velké díky patří všem pracovníkům v zařízení vyžadující okamžitou pomoc. Jsou totiž láskyplným světlem pro ohrožené děti a mnohdy jedinými, kdo jim v náročné situaci ukáže, co znamená mít rodinu. Děkuji, za jejich trpělivost, pozornost, lásku, odbornou péči a čas na zhojení ran.

Způsobů, jak se dá ublížit dítěti, je opravdu mnoho a číhají na každém kroku. Proto bychom měli být stále ve střehu a všímat si nezvyklého chování dětí, které by mohlo prozradit jakékoliv jejich trápení.

Základ, jenž i neseme z rodiny, formuje naše další rozhodnutí a cíle, za kterými se v životě vydáme. Aby dítě prospívalo po všech jeho stránkách, je zapotřebí poskytnout mu láskyplné zázemí. Má právo cítit se bezpečně. Rodina je podstatná pro každého z nás. Je alfou a omegou celé společnosti a děti jsou naší budoucností. Je třeba chránit práva dětí a podporovat děti v plnění vlastních povinností, abychom z nich vychovali zodpovědné občany a předcházeli tak vzniku zbytečných problémů ve společnosti.

Vždycky, když budete mít chuť se hádat s rodinou, ať už to budou vaši rodiče, partner nebo děti, vzpomeňte si, že vztahy mezi vámi vytvářejí atmosféru vašeho domova a celkové pohody rodiny. Zachovat klid a řešit věci s rozvahou a odstupem není vždy zrovna lehké, ale věřte, že čím více se o to budete snažit, více bude vaše rodina spokojenější a stabilnější. Přeji vám mnoho sil a trpělivosti.

„Přítel vás může mít rád pro vaši inteligenci, milenka pro váš půvab, ale rodina vás miluje bez důvodu... A přece vás může rozhněvat jako žádná jiná lidská skupina.“

André Maurois

Použitá literatura a internetové zdroje

BROWN, Jocelyn, Patricia COHEN, Jeffrey G. JOHNSON a Suzanne SALZINGER, 1998. A longitudinal analysis of risk factors for child maltreatment: findings of a 17-year prospective study of officially recorded and self-reported child abuse and neglect. *Child Abuse & Neglect* [online]. **22**(11), 1065-1078 [cit. 2023-03-29]. ISSN 0145-2134. Dostupné z: doi:10.1016/S0145-2134(98)00087-8

ČESKO. Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, 2006. In: . Praha: Parlament České republiky, ročník 2006, číslo 108. Dostupné také z: <https://shortest.link/2zw0>

ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, 1999. In: . Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, ročník 1999, číslo 359. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

ČESKO. Zákon o sociálních službách, 2006. In: . Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2006 Sb., číslo 108. Dostupné také z: https://ppropo.mpsv.cz/zakon_108_2006

Dítě a společnost, 2023. In: Metodický portál RVP.cz [online]. Praha: Národní pedagogický institut České republiky [cit. 2023-01-31]. Dostupné z: <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=12181>

DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk MATĚJČEK a Zdeněk DYTRYCH, 1995. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. 1. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 80-7169-192-5.

GOTTVALDOVÁ, Alena, 2018. *Filozofické aspekty ve výchově v současné společnosti*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 103 s. (149 207 znaků). Dostupné také z: <http://hdl.handle.net/10563/41846>. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií, Ústav pedagogických věd. Vedoucí práce Balvín, Jaroslav.

HAMAR, Marcel, 2013. *Masová média v životě dětí a mládeže 21. století*. Zlín. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Vedoucí práce Vedoucí: Mgr. Karla Hrbáčková, Ph.D.

JACOBI, Gert a kol., 2010. Child Abuse and Neglect. In: *Deutsches Ärzteblatt international* [online]. 107(13), 231–240 [cit. 2023-02-02]. ISSN 1866-0452. Dostupné z: doi:10.3238/arztebl.2010.0231

JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ, 2015. *Masová média. 2.*, přepracované vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0743-6.

KESSELRING, Jürg, 2020. Das Münchhausen-Syndrom. Primary and Hospital Care: Allgemeine Innere Medizin [online]. 20(7-8), 236-240 [cit. 2023-02-002]. ISSN 2297-7163. Dostupné z: https://web.archive.org/web/20200818145059id_/https://primary-hospital-care.ch/journalfile/view/article/ezm_phc/de/phc-d.2020.10213/296c2576e40350e37946a23c59500b7320c48312/phc_d_2020_10213.pdf/rsrc/jf

Klokánek, 2012. In: Fond ohrožených dětí [online]. Praha 1: QCM, s.r.o. [cit. 2021-10-22]. Dostupné z: <http://www.fod.cz/nase-cinnost/klokaneek>

KOHOUTEK, Rudolf, 2023. Multidisciplinární. In: *ABZ slovník cizích slov* [online]. scs.abz.cz [cit. 2023-05-02]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/multidisciplinari>

KOLÁŘ, Michal, 2001. *Bolest šikanování: cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 80-7178-513-X.

KRTIČKOVÁ, Kateřina, 2023. Výchovné problémy v dysfunkčních rodinách. In: Šance dětem [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/vychovne-problemy-v-dysfunkcnich-rodinach>

Kvalitativní rozhovory – polostrukturované a *nestrukturované*, 2012. In: WikiKnihovna [online]. [cit. 2023-05-09]. Dostupné z: https://wiki.knihovna.cz/index.php?title=Kvalitativn%C3%AD_rozhovory_%E2%80%93_93_polostrukturovan%C3%A9_a_nestrukturovan%C3%A9#cite_note-Wildemuth-5

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ, 2006. *Vývojová psychologie* [online]. 2., aktualizované vydání. Praha 7: Grada Publishing, a.s. [cit. 2021-03-12]. ISBN 978-80-247-9085-5.

LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK, 2011. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1983-5.

LÁTAL, Lukáš, 2018. Kyberšikana. In: Internetem bezpečně [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.internetembezpecne.cz/internetem-bezpecne/rizika-online-komunikace/kybersikana/>

Listina základních práv a svobod, 1992. In: . Praha: Předsednictvo České národní rady, ročník 1993, číslo 2. Dostupné také z: <http://zakony.centrum.cz/listina-zakladnich-prav-a-svobod/>

MACEK, Petr, 2003. *Adolescence. 2., upr. vyd.* Praha: Portál, s.r.o. ISBN 80-7178-747-7.

MARTÍNEK, Zdeněk, 2009. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Vyd. 1. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2310-5.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ, 2016. *Státní orgány sociálně-právní ochrany dětí: Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. První. Praha: Univerzita Karlova v Praze. ISBN 987-80-246-3336-7.

Mediální výchova, 2019. In: Světě médií [online]. *Nadace Blíž k sobě* [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <http://svetmedii.info/medialni-vychova/>

MIŠOVIČ, Ján, 2019. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Vydání první. Praha: Slon. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-285-2.

Nová citační norma ČSN ISO 690:2011 – Bibliografické citace [online], 2011. Česká republika: Google Sites [cit. 2022-11-06]. Dostupné z: <https://www.iso690.zcu.cz/>

NOVOTNÁ, Věra, Jana RIEDLOVÁ JURKOVÁ a Eva BURDOVÁ, 2022. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 3. aktualizované vydání. Olomouc: ANAG. ISBN 978-80-7554-366-0.

O Společnosti, 2016. In: *Česká sociologická společnost* [online]. Česká republika: Česká sociologická společnost [cit. 2023-05-24]. Dostupné z: <https://ceskasociologicka.org/o-spolecnosti/>

PETERKOVÁ, Michaela, 2008. Výchova dítěte k sebevědomí. In: Sebevědomí [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: <https://www.sebevedomi.psychoweb.cz/vychova-ditete-k-sebevedomi.php>

PETRUSEK, Miloslav, 2018. Sociologie. In: Sociologická encyklopedie [online]. [cit. 2023-05-16]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Sociologie>

PITNEROVÁ, Dagmar. 2022. Studijní materiál pro výuku předmětu Sociální služby pro děti a mládež.

Problémy se zády u dětí jsou spojeny s nedostatkem pohybu, 2018. In: Canadian Medical [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://www.canadian.cz/cs/clanky-a-novinky/problemy-se-zady-u-deti-jsou-spojeny-s-nedostatkem-pohybu/>

Přehled zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, 2015. In: *Asociace Dítě a Rodina* [online]. Praha 2: Asociace Dítě a Rodina, z.s, 2023 [cit. 2023-01-31]. Dostupné z: <http://mapa.ditearodina.cz/mapa-zdvop.html>

Případové konference, 2023. In: Dobrá rodina [online]. [cit. 2023-05-27]. Dostupné z: <https://dobrarodina.cz/pro-zajemce/pripadove-konference/>

PUGNEROVÁ, Michaela a Jana KVINTOVÁ, 2016. Přehled poruch psychického vývoje. 1. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5452-9.

PULS, Henry T. a kol., 2018. Potential Opportunities for Prevention or Earlier Diagnosis of Child Physical Abuse in the Inpatient Setting. *Hospital Pediatrics* [online]. 8(2), 81-88 [cit. 2023-02-02]. ISSN 2154-1663. Dostupné z: doi:10.1542/hpeds.2017-0109

SMOLÍK, Josef, 2017. *Subkultury mládeže: sociologické, psychologické a pedagogické aspekty*. 1. Brno: Mendlova univerzita v Brně. ISBN 978-80-7509-498-8.

Standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí, 2019. In: *Magistrát města Olomouce* [online]. Olomouc [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://www.olomouc.eu/administrace/repository/gallery/articles/24_/24463/Standardy%20%20C3%BAvod%20a%20popis%20dostupnosti%20standard%20C5%AF%20kvality.cs.pdf

Standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí, 2022. In: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí [online]. Brno: ÚMPOD [cit. 2023-01-21]. Dostupné z: <https://www.umpod.cz/web/cz/standardy-kvality-spod>

ŠKOP, Stanislav, 2017. Učení (škola) hrou. EDTECH KISK [online]. [cit. 2021-03-23]. ISSN 2570–9364. Dostupné z: t.ly/5QDr

ŠMELOVÁ, Eva, 2004. Mateřská škola: Teorie a praxe 1. 1. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0945-3.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2007. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. 1. Praha: Portál, s.r.o. ISBN 978-80-7367-313-0.

UčíTelka, 2021. In: ČT edu [online]. Česká republika: Česká televize [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://edu.ceskatelevize.cz/porad/ucitelka>

UNICEF, 2014. *Improving Children's Lives, Transforming the Future: 25 years of Child Rights in South Asia* [online]. South Asia: UNICEF. [cit. 2023-01-24]. Dostupné z: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED560005.pdf>

VANÍČKOVÁ, E. a kol. (1999). *Sexuální násilí na dětech*. Praha: Portál.

VÝROST, Josef, Ivan SLAMĚNÍK a Eva SOLLÁROVÁ, 2019. *Sociální psychologie*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5775-9.

WILDEMUTH, Barbara M. a Yan ZHANG, 2009. Unstructured Interviews. WILDEMUTH, Barbara M. *Applications of social research methods to questions in information and library science*. Westport, CT: Libraries Unlimited, 2009, 222 - 231. ISBN 978-15-915-8503-9.

ZASLOCKI, Linda, 1994. Ritual Abuse and Counseling: A Survey. In: *ERIC* [online]. Publikováno v květnu 1994 [cit. 2023-02-02]. Dostupné z: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED380736.pdf>

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc: Poslání a cíle zařízení, 2020. In: *Středisko sociální prevence Olomouc* [online]. Olomouc: Domovy online [cit. 2022-12-31]. Dostupné z: <https://www.ssp-ol.cz/zarizeni-pro-deti/o-nas-poslani-a-cile-zarizeni>

Seznam grafů

Graf 1 – Dítě a jeho socializace

Seznam obrázků

Obrázek 1 - Matka Tereza s dítětem

Obrázek 2 – Eriksonův epigenetický diagram

Seznam použitých zkratk

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

SPOD – Sociálně-právní ochrana dětí

SPO – Sociálně-právní ochrana

IPOD – Individuální plán ochrany dítěte

ORP – Obce s rozšířenou působností

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

ZDVOP – Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

NRP – Náhradní rodinná péče

KÚ – Krajský úřad

SASRD – Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi

OSŘ – Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

EU – Evropská unie

ČR – Česká republika

RVP PV – Rámcový vzdělávací program pro předškolní výchovu

WHO – World Health Organization = Světová zdravotnická organizace

Seznam příloh

Příloha 1 – Úvodní a základní ustanovení zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozd. předpisů

Příloha 2 – Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (ÚMPOD)

Příloha 3 – Přehled zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v České republice

**PŘÍLOHA 1 – Úvodní a základní ustanovení zákona č. 359/1999
Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozd. předpisů**

Úvodní ustanovení

Podle § 1 upravuje tento zákon sociálně-právní ochranu dětí a zaopatření zletilých nebo plně své právní fyzických osob o zániku pěstounské péče nebo ústavní výchovy. Sociálně právní ochranou dětí se rozumí:

- a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,
- d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí se využívá v případech, kdy nejsou právní vztahy přímo upraveny předpisem Evropské unie v oblasti dávek pěstounské péče nebo zaopatřovacího příspěvku.

Pro účely tohoto zákona podle § 2 je dítětem nezletilá osoba. V situaci, kdy nezletilé dítě nabilo svéprávnosti musí příslušný orgán sociálněprávní ochrany plně respektovat vůli dítěte, které nabylo z plné svéprávnosti.

Sociálně právní ochrana se poskytuje dítěti, která na území České republiky:

- a) má trvalý pobyt,
- b) má podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo je hlášeno k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů,
- c) podalo žádost o udělení mezinárodní ochrany na území České republiky,
- d) je oprávněno trvale pobývat,
- e) pobývá s rodičem, který podal žádost o udělení mezinárodní ochrany nebo oprávnění k pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území České republiky nebo které pobývá na základě uděleného oprávnění k pobytu za účelem dočasné ochrany na území České republiky podle zvláštního předpisu,

- f) pobývá s rodičem, který na území české republiky pobývá na základě potvrzení o strpění pobytu na území české republiky podle zvláštního právního předpisu nebo který je azylantem, nebo
- g) je azylantem nebo osobou používající doplňkové ochrany (Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, 1999).

Podle § 4 zajišťují sociálně-právní ochranu orgány sociálně-právní ochrany, jimiž jsou:

- a) krajské úřady,
- b) obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- c) obecní úřady a újezdní úřady; ustanovení tohoto zákona o obecních úřadech se vztahují i na újezdní úřady,
- d) Ministerstvo práce a sociálních věcí,
- e) Úřad pro mezinárodní ochranu dětí,
- f) Úřad práce České republiky – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu (dále jen „krajská pobočka Úřadu práce“).

Sociálně-právní ochranu dále zajišťují:

- a) obce v samostatné působnosti,
- b) kraje v samostatné působnosti,
- c) komise pro sociálně-právní ochranu dětí,
- d) další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny, (dále jen „pověřená osoba“).

Obecní úřad obce s rozšířenou působností vykonává působnost v oblasti sociálně-právní ochrany, není-li působnost svěřena jinému orgánu sociálně právní ochrany (Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, 1999).

Základní ustanovení sociálně-právní ochrany

Podle § 6 se sociálně-právní ochrana zaměřuje na děti,

- a) jejichž rodiče: zemřeli, neplní své povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti, nebo nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti;
- b) které byly svěřeny do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy;
- c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, žijí se prostitucí, spáchali trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než 15 let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky podle zákona upravujícího přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití;
- d) které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte;
- e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu;
- f) které jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umístovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců;
- g) které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami;
- h) které jsou žadateli o udělení mezinárodní ochrany, azylanty nebo osobami využívajícími doplňkové ochrany, které se na území České republiky nacházejí bez doprovodu rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu (Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, 1999).

PŘÍLOHA 2 – Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (ÚMPOD)

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí ve své každodenní činnosti pomáhá rodinám, které přesahují hranice České republiky. Tým právníků, psychologů a dalších odborníků spolupracuje s dětmi, rodiči, se sociálními pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany, s úřady a jinými organizacemi v ČR i v zahraničí. Mezi hlavní hodnoty ÚMPOD patří – dítě na prvním místě, otevřenost, profesionalita a vstřícnost. Tento úřad sídlí v Brně na Šilingrově náměstí (Zdroj: <https://www.umpod.cz/>).

Úřad zajišťuje sociálně-právní ochranu ve vztahu k cizině na základě § 35 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, jde-li o:

- děti uvedené v § 2 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve zn. pozd. předpisů,
- děti, které jsou občany České republiky a nemají na jejím území trvalý pobyt,
- děti, které nejsou občany České republiky a nemají na jejím území povolen trvalý pobyt nebo nejsou hlášeny k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky ani se na jejím území nezdržují, jestliže se jejich rodiče nebo jiné fyzické osoby mající vůči těmto dětem vyživovací povinnost zdržují v České republice.

Při zajišťování sociálně-právní ochrany ve vztahu k cizině má Úřad následující úkoly:

- vykonává funkci přijímacího a odesílajícího orgánu a funkci ústředního orgánu při provádění mezinárodních smluv a pro účely prohlášení o vzájemnosti podle zvláštního právního předpisu a plní další povinnosti vyplývající pro Českou republiku z mezinárodních smluv týkajících se sociálně-právní ochrany dítěte,
- vykonává funkci opatrovníka dítěte,

- vyžaduje od příslušných orgánů a dalších právnických a fyzických osob na žádost rodičů žijících v České republice nebo orgánů sociálně-právní ochrany zprávy o poměrech dětí, které jsou občany České republiky a nemají na jejím území trvalý pobyt,
- zprostředkuje zaslání osobních dokladů a jiných listin do ciziny a opatřuje doklady a jiné listiny z ciziny,
- spolupracuje se státními orgány nebo jinými organizacemi cizího státu obdobnými Úřadu, pokud jsou řádně pověřeny ve svém státě k činnostem sociálně-právní ochrany, a je-li to účelné, také s dalšími orgány, zařízeními a právnickými osobami,
- pomáhá pátrat po rodičích dítěte, pokud rodiče nebo jeden z nich žijí v cizině, rodinných příslušnících a osobách povinných výživou, zjišťovat majetkové a výdělkové poměry pro stanovení výživného, zprostředkovává podávání návrhů směřujících k zabezpečení plnění vyživovací povinnosti, a to zejména návrhů na úpravu vyživovací povinnosti, výchovy a určení otcovství,
- pro účely osvojení v cizině a pro účely osvojení dítěte z ciziny zjišťuje, v jakém sociálním prostředí a v jakých rodinných poměrech dítě žije,
- plní úkoly vyplývající ze zprostředkování osvojení a jedná s příslušnými orgány, fyzickými a právnickými osobami, vyžaduje-li to plnění úkolů vyplývajících pro Úřad z tohoto zákona,
- dává souhlas k osvojení dítěte do ciziny,
- pomáhá pátrat po rodinných příslušnících dítěte, které podalo žádost o udělení mezinárodní ochrany, kterému byl udělen azyl nebo doplňková ochrana podle zvláštního právního předpisu a na území České republiky se nachází bez doprovodu osoby starší 18 let, která za dítě zodpovídá podle právního řádu platného na území státu, jehož občanství dítě má, nebo v případě, že je dítě osobou bez státního občanství, ve státě svého posledního bydliště,
- spolupracuje ve věcech rodičovské odpovědnosti podle přímo použitelného předpisu Evropské unie,
- plní úkoly ústředního orgánu podle přímo použitelného předpisu Evropské unie,
- zajišťuje překlady listin potřebných pro výkon působnosti v sociálně-právní ochraně podle mezinárodních smluv a přímo použitelných předpisů Evropské unie.

Oblasti, kterými se ÚMPOD zabývá a pomáhá s nimi, jsou:

- rozchod a úprava péče o děti,
- úprava kontaktů rodičů a dětí,
- cesty do zahraničí a rodičovské únosy,
- určování a popírání rodičovství,
- výživné,
- mezinárodní osvojení dítěte,
- osvojení manželem rodiče,
- náhradní rodinná péče,
- odebírání dětí z rodin žijících v zahraničí,
- participační práva dětí,
- standardy kvality SPOD.

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí musí při poskytování sociálně-právní ochrany mít vypracované Standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí na základě § 6 vyhlášky Ministerstva práce a sociálních věcí č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí a tyto standardy dodržovat (*Zdroj: <https://www.umpod.cz/>*).

Mezinárodní sociálně-právní ochrana

OSPOD v ČR se musí řídit také mezinárodním rámcem, který určuje podmínky a podrobně popisuje podmínky výkonu sociálně-právní pomoci v zemích Evropské unie (EU), ačkoliv hlavní zodpovědnost za sociálně-právní ochranu dětí leží na jednotlivých členských státech. Tato problematika je důležitá na celoevropské a globální úrovni a významně se jí věnují i nadnárodní instituce. Klíčové podněty a dokumenty k ochraně dětí se řeší na těchto úrovních:

- Evropská unie – legislativa a činnost Agentury Evropské unie pro základní práva (FRA)
- Rada Evropy – úmluvy a doporučení Rady Evropy
- Spojené národy – Úmluva o právech dítěte a činnost Výboru pro práva dítěte (Pazlarová, 2016, s. 18).

Hlavní principy ochrany dětí v Evropské unii

„Ochrana práv dětí v EU je vedena principy a standardy, které formulovala v roce 1989 *Úmluva o právech dítěte* vydaná Organizací spojených národů. O ni se opírá i pojetí ochrany dětí v EU“ (Pazlarová, 2016, s. 18).

Roku 2014 uvádí UNICEF článek s názvem *Improving Children's Lives, Transforming the Future-25 Years of Child Rights in South Asia* v překladu *Zlepšení života dětí, transformace budoucnosti – 25 let dětských práv v jižní Asii*, ve kterém zmiňuje důležitost *Úmluvy o právech dítěte* a slaví 25 let od jejího vzniku. Píše se v něm, že dne 20. listopadu 1989 se svět dohodl, že bylo potřeba chránit lidská práva dětí a že výsledná *Úmluva o právech dítěte* (*Convention on the Rights of the Child*) je nejrozšířenější smlouvou o lidských právech v historii a je světovým příslibem dětem na celém světě. V roce 2014 je to 25 let, kdy Valné shromáždění Organizace spojených národů tuto mezinárodní smlouvu přijalo. Ještě zmiňuje, že v *Úmluvě o právech dítěte* v článku 6 se mluví o tom, že každé dítě má inherentní (bytostně dané) právo na život a v článku 24 se státy zavazují, že přijmou opatření ke snížení kojenecké a dětské úmrtnosti a zajistí matkám vhodnou prenatální a poporodní péči. Státy přijmou také opatření k zajištění podpory rodičů při využívání základních znalostí o výživě dětí a k zajištění práva dítěte na zdraví poskytováním preventivní zdravotní péče. (UNICEF, 2014).

„*Ochrana práv dětí je jako jedna ze základních práv zakotveno v Chartě práv EU (Charter of Fundamental Rights of the European Union 2000) z roku 2000. Agendu ochranných dětí má ve své gesci komisariát pro justici (DG justice). Od roku 2007 zřídila EU agenturu evropské unie pro základní práva (FRA), která se otázkou ochrany dětí také zabývá*“ (Pazlarová, 2016, s. 18).

V roce 2012 se v Bruselu se konalo sedmé Evropské fórum o právech dítěte (7th European Forum on the Rights of the Child), které dalo impulz ke vzniku celoevropské studie, jež se zaměřila na srovnání systémů SPO v EU.

Na tomto setkání byly vytyčeny mimo jiné následující čtyři cíle:

1. *prozkoumat systémy v EU,*
2. *přispět ke snaze členských zemí zlepšovat své systémy SPO dětí,*
3. *prozkoumat, jak může EU v rámci svých kompetencí přispět k tomuto zlepšení,*
4. *a pomocí členským zemím více brát v potaz mezinárodní aspekt SPO (Child protection systems 2012) (Pazlarová, 2016, s. 18).*

Postupem let začaly vznikat na půdě EU další diskuse a studie týkající se tohoto tématu (např. Standards and Good Practice References 2015). V roce 2015 byla na devátém Evropském fóru o právech dítěte představena všechna dosavadní zkoumání a zjištění v oblasti SPO. Studie, která přehledně shrnuje dosud existující legislativu EU i různá doporučení a standardy v oblasti SPO, se nazývá International Standards on Child Protection 2015. V období 2014-2020 se EU programově zaměřila na boj proti chudobě a sociálnímu vyloučení a také na podporu aktivního a důstojného života lidí ohrožených chudobou (Pazlarová, 2016, s. 19).

Klíčovým dokumentem se stal vznik Úmluvy o právech dítěte (1989), na kterou všechny další iniciativy navazují nebo ji rozvíjejí. Následně se jednotlivé země zaměřují na ta témata, která jsou pro ně zrovna aktuální a OSN dohlíží na dodržování základních práv dětí (Pazlarová, 2016, s. 26).

Srovnání systémů sociálně-právní ochrany dětí v EU

Agentura Evropské unie pro lidská práva (FRA) mezi léty 2013-2014 zjistila ve své mezinárodní studii Mapping Child Protection Systems in the EU 2014, že většina členských zemí má různě rozdělenou zodpovědnost za celou agendu ochrany dětí, a tak je ochrana dětí určitým způsobem decentralizovaná. Zodpovědnosti jsou často rozdělené mezi národní, regionální a místní autority. Ve většině zemí je pak odpovědnost za tyto záležitosti rozdělena mezi ministerstva sociálních věcí, spravedlnosti a školství (Pazlarová, 2016, s. 28-29).

Na úrovni ministerstva je ochrana dětí řešena v těchto deseti zemích – Česká republika, Kypr, Estonsko, Finsko, Francie, Maďarsko, Irsko, Itálie, Slovinsko a Španělsko.

V České republice máme Ministerstvo práce a sociálních věcí – Odbor rodiny a ochrany práv dětí. Třináct zemí má nezávislý úřad, který situaci dětí koordinuje a monitoruje – Belgie, Bulharsko, Chorvatsko, Dánsko, Německo, Lotyšsko, Litva, Malta, Holandsko, Portugalsko, Rumunsko, Slovinsko a Švédsko. Ve velké Británii koordinace na národní úrovni chybí. Poskytovat tyto služby mohou nestátní neziskové organizace nebo komerční subjekty. Ve Finsku, Německu, Irsku, Holandsku a velké Británii zajišťují komerční organizace dokonce významnou část péče o děti mimo rodinu. V Bulharsku, Chorvatsku a Litvě jsou tyto služby naopak poskytovány pouze neziskovými organizacemi (Pazlarová, 2016, s. 28-29).

Hlavní problematikou této části šetření bylo zjistit, zda existuje legislativní rámec pro sociálně právní ochranu dětí na národní úrovni. Následně bylo zjištěno, že 19 členských zemí (včetně České republiky) má na národní úrovni legislativní nástroj, který je zaměřen na ochranu dětí, identifikaci ohrožených dětí, vyhodnocení jejich situace a nástroje pro jejich ochranu. V této oblasti má Velká Británie v Anglii, Walesu, Skotsku a Severním Irsku svoji vlastní zvláštní legislativu. Ve Španělsku má legislativu každý region, v Belgii jednotlivé státy federace, v Německu a v Rakousku jsou státem dané rámce pro SPO a odpovědnosti, které individuálně naplňují regiony. Řecko žádnou jednotnou politiku nemá. Formulovanou národní politiku, strategii nebo akční plán k ochraně dětí má 13 členských zemí (včetně České republiky) a Země jako Chorvatsko, Francie, Itálie a Rumunsko se připravovaly tehdy v čase studie na přijetí podobného dokumentu. Na regionální úrovni mají tyto plány Kočárka Finsko, Holandsko a Německo (Pazlarová, 2016, s. 28-29).

Jsou patrné snahy o postupné sladění systému sociálně-právní ochrany dětí. Zastánci sjednocení systémů poukazují na vyšší efektivitu, lepší možnost spolupráce a propojení při řešení mezinárodních případů. V rámci Evropy jsou však systémy natolik odlišné, a to kvůli historickým kontextům a tradicím, tudíž jejich sblížení bude znamenat dlouhodobý proces. Pracovník v SPO by měl mít v případě potřeby představu o tom, co může od svého zahraničního kolegy očekávat a co nikoliv (Pazlarová, 2016, s. 34).

PŘÍLOHA 3 – Přehled zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v České republice

Přehled zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc podle krajů a kapacity jednotlivých zařízení v ČR.

- **Hlavní město Praha (105 míst)**
 - ZDVOP FOD Klokánek, K Učilišti 165/15, 100 00 Praha 10 - Štěrb (28)
 - ZDVOP FOD Klokánek, Láskova 1803/12 140 00 Praha 4 (28)
 - ZDVOP FOD Klokánek, Chabařovická 1125/4, 1800 00 Praha 8 (16)
 - Dům Přemysla Pittera pro děti, Karlovarská 337/19 161 00 Praha 6 (10)
 - Dětský domov Charlotty Masarykové, U Včely 176, 156 00 Praha 5 – Zbraslav (15)
 - SOS Sluníčko Praha, Strakonická 78, 159 00 Praha 5 – Lahovice (8)

- **Středočeský kraj (46 míst)**
 - ZDVOP FOD Klokánek, Komenského 454, 253 01 Hostivice (28)
 - Dětské centrum Kladno, p.o., Brjanská 3079, 272 04 Kladno (12)
 - Dětské centrum Kolín, p.o., Tylova 129, 280 00 Kolín (6)

- **Jihočeský kraj (33 míst)**
 - Dětské centrum Jihočeského kraje, o.p.s., Radomyšlská 336, 386 01 Strakonice (28)
 - DD, Základní škola, Školní jídelna a Školní družina, Školní 319, 387 01 Volyně (5)

- **Plzeňský kraj (93 míst)**
 - Dětské centrum Plzeň, o.p. – ZDVOP "Šneček", Na Chmelnicích 6, 323 00 Plzeň (4)
 - Dětské centrum Plzeň, o.p. – ZDVOP "Šneček", Partyzánská 55, 312 00 Plzeň (4)
 - Dětský domov Staňkov – ZDVOP Robinson, Klenčí pod Čerchovem 117 (20)
 - Dětský domov Staňkov – ZDVOP Robinson, Mathauserova 117, 345 61 Stod (detaš. Prac.) (17)
 - Dětský domov Trnová – ZDVOP Delfínek, Trnová 200, 330 13 Trnová (20)
 - ZDVOP FOD Klokánek, Rozvojová zóna 514, 340 21 Janovice na Úhl. (28)

- **Karlovarský kraj (16 míst)**
 - SOS Sluníčko I., Svatošská 274, 360 07 Karlovy Vary – Doubí (8)
 - SOS Sluníčko II., Svatošská 268, 360 07 Karlovy Vary – Doubí (8)

- **Ústecký kraj (166 míst)**
 - Kojenecké ústavy Ústeckého kraje, o.p., Husitská 1683, 434 01 Most (24)
 - ZDVOP "Mostáček", K.H. Borovského 1146, 434 01 Most (16)
 - ZDVOP "Na horách", Dukelská 61, 431 86 Kovářská (20)
 - ZDVOP FOD Klokánek, Doubravská 639/12, 415 01 Teplice (20)
 - ZDVOP FOD Klokánek, Kamenný Vrch 5307, 430 04 Chomutov (20)
 - ZDVOP FOD Klokánek, Lva Tolstého 2987, 438 01 Žatec (16)
 - ZDVOP FOD Klokánek, Studentská 1139, 438 01 Žatec (4)
 - ZDVOP FOD Klokánek, Alšova 8, 412 01 Litoměřice (18)
 - ZDVOP FOD Klokánek, Rozcestí 788/4, 400 07 Ústí nad Labem (28)

- **Liberecký kraj (36 míst)**
 - ZDVOP Paprsek při DC Sluníčko Liberec, p.o., Pekárkova 572/5, 460 01 Liberec (20)
 - ZDVOP Hvězdička Tyršova 445, 471 25 Jablonné v Podještědí (16)

- **Královéhradecký kraj (36 míst)**
 - ZDVOP při DC Dvůr Králové nad Labem, R.A. Dvorského 1710, 544 01 Dvůr Králové n.L. (16)
 - ZDVOP při Dětské ozdravovně Království, Nový Nemojov 150, 544 01 Dvůr Králové n.L. (20)

- **Pardubický kraj (64 míst)**
 - ZDVOP při dětském centru Veská, Veská 21, 533 04 Sezenice (5)
 - ZDVOP při dětském domovu 1-3 Holice, Staroholická 354, 534 01 Holice (25)
 - ZDVOP při Dětském centru – Svitavy, U kojeneckého ústavu 2, 568 02 Svitavy (8)
 - ZDVOP Květináč Květná 40, 572 01 Polička (14)
 - ZDVOP FOD Klokánek Nerudova 880, 530 02 Pardubice (12)

- **Kraj Vysočina (129 míst)**
 - Dětské centrum Jihlava, Jiráskova 2176/67, 586 01 Jihlava (43)
 - Trojlístek – centrum pro děti a rodinu Kamenice nad Lipou, Vítězslava Nováka 305, 394 70 Kamenice n/Lipou (15)
 - Dětský domov Nová ves u Chotěboře, 582 73 Nová ves u Chotěboře 1 (15)
 - Dětský domov Senožaty, 394 56 Senožaty 199 (32)
 - Dětský domov Telč, Štěpnická 111, 588 56 Telč (24)

- **Jihomoravský kraj (120 míst)**
 - Chovánek – dětské centrum rodinného typu, p.o. Vejrostova 1361/8, 635 00 Brno **(22)**
 - Dětské centrum Znojmo, p.o., ul. Mládeže 1020/10, 669 02 Znojmo **(12)**
 - Dětské centrum Kyjova, p.o., Strážovská 965, 697 33 Kyjov **(6)**
 - Krizové centrum pro děti a dospívající, Hapalova 1642/4, 621 00 Brno **(12)**
 - ZDVOP Křetín, Křetín 12, 679 62 Křetín **(40)**
 - ZDVOP FOD Klokánek, Michalova 4/2586, 628 00 Brno **(28)**

- **Olomoucký kraj (44 míst)**
 - Dětské centrum Ostrůvek, p.o., U Dětského domova 269, 779 00 Olomouc **(4)**
 - ZDVOP Kanafásek – Středisko sociální prevence Olomouc, p.o. Na Vozovce 26, 799 00 Olomouc **(4)**
 - ZDVOP FOD Klokánek, Švehlova 316, 783 68 Dlouhá Loučka **(20)**
 - ZDVOP FOD Klokánek, Peřinova 341/2, 799 00 Olomouc **(16)**

- **Moravskoslezský kraj (91 míst)**
 - Náruč, Syllabova 1306/20, Ostrava **(10)**
 - Dětské centrum Domeček, p.o., Jedličkova5, Ostrava **(16)**
 - Dětské centrum čtyřlístek, p.o., Nákladní 29, Opava **(8)**
 - Dětské centrum čtyřlístek, p.o., Hornická 8, Havířov **(8)**
 - Dětský domov Janovice u Rýmařova, p.o., Rýmařovská 34/1, 793 01 Rýmařov **(21)**
 - ZDVOP FOD Klokánek, Osada Míru 313, 747 22 Dolní Benešov **(28)**

- **Zlínský kraj (24 míst)**
 - Dětské centrum Zlín, p.o., Burešov 3675, 760 01 Zlín **(8)**
 - Kojenecké a dětské centrum, p.o., Husova 15, 757 01 Valašské Meziříčí **(8)**
 - Rodinné centrum Kroměříž, z.s., Kollárova 658, 767 01 Kroměříž **(8)**

(Přehled zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, 2015).